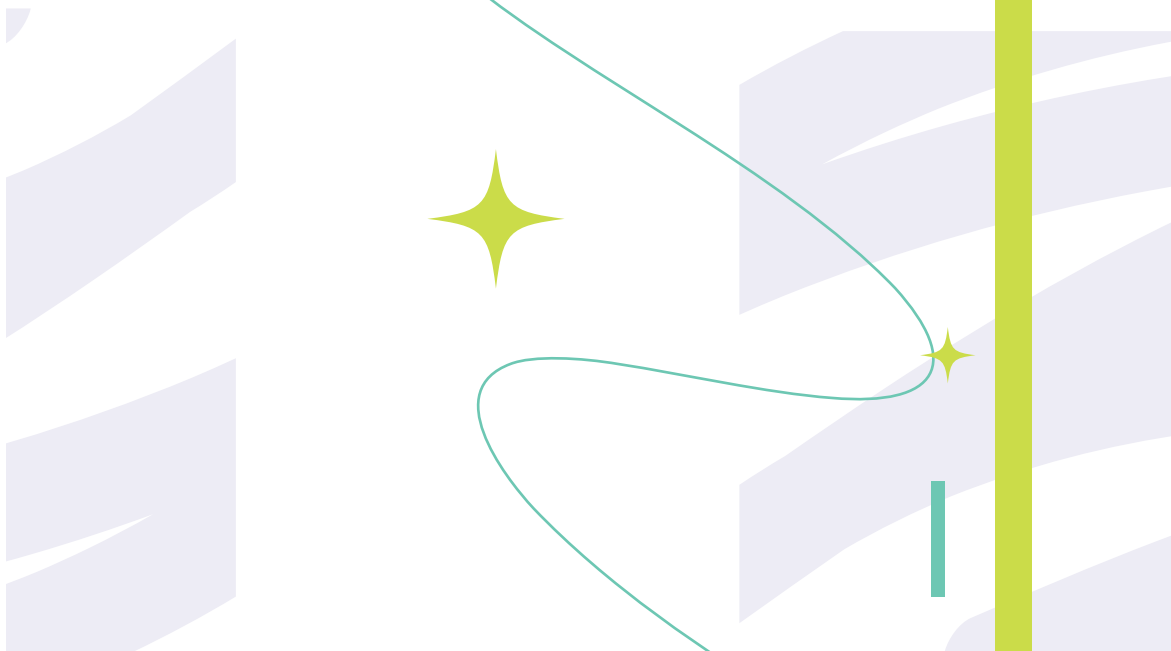

Ceļvedis

profesionālās
dzīves sākumam

Saturs

Ievads ceļvedī	5
----------------------	---

1. NODAĻA

Pirmie soļi karjeras veidošanā un izvēlē	14
Tavas mākslinieciskās identitātes atklāšana	14
Karjeras ceļu izpēte	22
Tavs CV – pirmais iespaids par Tevi	22
Motivācijas vēstule – stāsts par Tevi	25
Portfolio veidošana – parādi savus labākos darbus	29
Profesionālās iespējas pēc skolas absolvēšanas	32
Darba uzsākšana	32
Pašnodarbinātība un darbs kā brīvmāksliniekam	36
Augstākā izglītība	37
Apmaiņas programmas un studijas ārvalstīs	39
Citas profesionālās izaugsmes iespējas	42
Tīklošanās – kontaktu veidošana radošajā industrijā	46
Prakses kā vērtīgas pieredzes iegūšana	51

2. NODAĻA

Drošs ceļš darba dzīvē	56
Tavas tiesības darbā	56
Tavas tiesības strādājot Eiropas Savienībā	62
Nodokļiem IR nozīme	63
Tavi pienākumi un tiesības	68
Veidi kā strādāt radošajās jomās	70
Gatavojieties darba intervijai	80
Darba līgums	83

Svarīgākais, kas jāzina brīvmāksliniekam.....	93
Autortiesības un intelektuālais īpašums.....	98
Strīdu un juridisko jautājumu risināšana.....	103
Zināšanas – Tavs spēks un drošība.....	108

3. NODAĻA

Veidojot savu radošo uzņēmējdarbību.....	114
No idejas līdz uzņēmējdarbībai	118
Juridiskie un finanšu pamati	126
Uzņēmējdarbības formas – vienkāršā valodā.....	127
Licences un atļaujas.....	131
Finanšu plānošana.....	133
Cenu noteikšana.....	136
Zīmolvedība un mārketingu jaunajiem uzņēmējiem.....	147
Pārdošana un attiecības ar klientiem.....	156
Mērogošana un izaugsme	161
Noderīgi resursi	167
Uzņēmējdarbības reģistrācija un attīstība	167
Finanses, nodokļi un juridiskais	168
Radošo industriju tīkli un kopienas	168
Patērētāju tiesību aizsardzība un juridiskā piekļuve	169

4. NODAĻA

Iedvesmojošā daļa	173
Sebastians Hols (<i>Sebastiaan Hols, Nīderlande</i>)	174
Sarmīte Poļakova (<i>Latvija/Vācija</i>)	176
Laima Jurča (<i>Latvija</i>).....	178
Milans Pekažs (<i>Milan Pekař, Čehija</i>)	180
Ričards Vodička (<i>Richard Vodička, Čehija</i>)	182
Marija Absolonova (<i>Marie Absolonová, Čehija</i>).....	184

Mākslīgā intelekta rīki radošajām karjerām	188
--	-----

**Līdzfinansē
Eiropas Savienība**

LIEPĀJAS MŪZIKAS,
MĀKSLAS un DIZAINA
VIDUSSKOLA

SUPŠ:UH

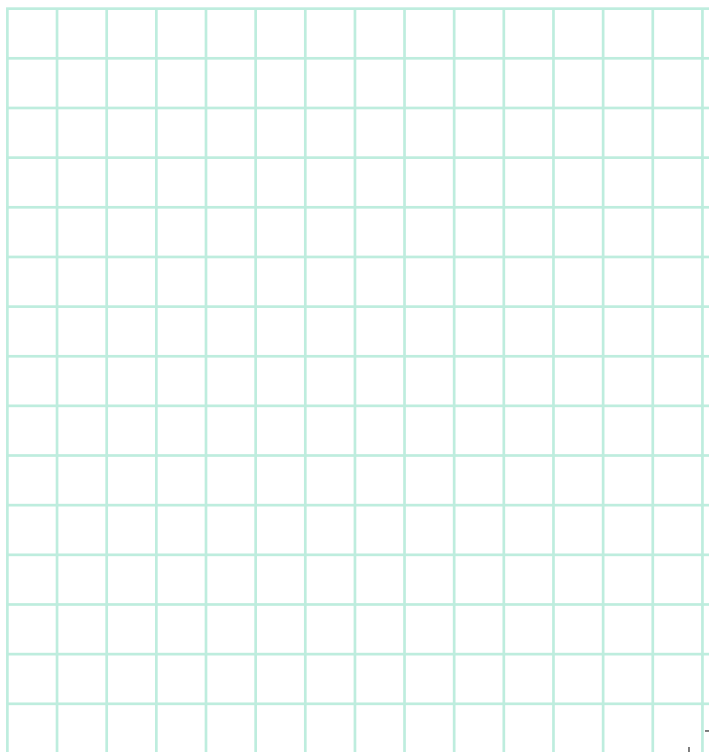

Materiāli tapuši Erasmus+ maza mēroga partnerības projekta "EmpowerED: Fostering Employability, Cultural Understanding, and Digital Resilience in VET Education" Nr. 2023-2-LV01-KA210-VET-000178458 ietvaros. Projekts īstenots no 1.04.2024. līdz 31.03.2026. Projektu koordinē MIKC "Liepājas Mūzikas, mākslas un dizaina vidusskola" (Latvija) un projekta partneris ir Uherške Hradišete mākslas skola no Čehijas (Střední umělecko průmyslová škola Uherské Hradiště), kopējais projekta budžets ir 60 000 eiro.

Ievads ceļvedī

Karjeras uzsākšana var šķist mulsinoša un izaicinoša, taču šis ceļvedis ir radīts, lai Tev palīdzētu! Tas sniegs zināšanas un rīkus, kas nepieciešami, lai pieņemtu pārdomātus lēmumus par savu karjeru, izprastu dažādas darba iespējas un pat uzsāktu savu uzņēmējdarbību. Ceļvedis sadalīts četrās nodaļās, no kurām katra koncentrējas uz atšķirīgu Tavas karjeras ceļa posmu. Neatkarīgi no tā, kuru ceļu izvēlēšies, šis ceļvedis būs Tavš atbalsts ceļā uz darba pasauli!

01

1. nodaļa | 14 - 51

Tavas pirmās izvēles karjeras pasaulē

Šajā nodaļā iespējams izpētīt dažādas karjeras iespējas – iegūt darbu, kļūt par pašnodarbināto vai turpināt izglītību. Tu iepazīsi arī to, kas ir svarīgi, uzsākot ceļu radošajās industrijās, piemēram, veidot kontaktus, sagatavot portfolio un sevi profesionāli prezentēt. Papildus piedāvāti vienkārši pašnovērtējuma rīki, kas palīdzēs izprast Tavas stiprās puses un plānot nākotni.

02

2. nodaļa | 56 - 108

Droši soļi darba pasaulē

Darba dzīvi sākot svarīgi zināt savas tiesības un pienākumus. Šajā nodaļā uzzināsi par darba iespējām, potenciālajiem riskiem un saņemsi noderīgus padomus, kā gūt panākumus. Skaidroti arī būtiski juridiski aspekti – kas atšķir algotu darbinieku no pašnodarbinātā – lai Tu varētu ar pārliecību sākt savu ceļu darba tirgū.

03 3. nodaļa | 114 - 169

Sāc savu uzņēmējdarbību ar pārliecību

Ja sapņo par sava uzņēmuma izveidi, šī nodaļa ir domāta tieši Tev! Tajā soli pa solim izskaidrots, kā radīt un pārdot savus produktus vai idejas, kas jāzina par juridiskajiem aspektiem, uzsākot uzņēmējdarbību, kā mārketinga un pārdošana var palīdzēt attīstīt uzņēmumu. Tu gūsi vērtīgus padomus, lai nodrošinātu sava uzņēmuma izaugsmi un stabilitāti ilgtermiņā.

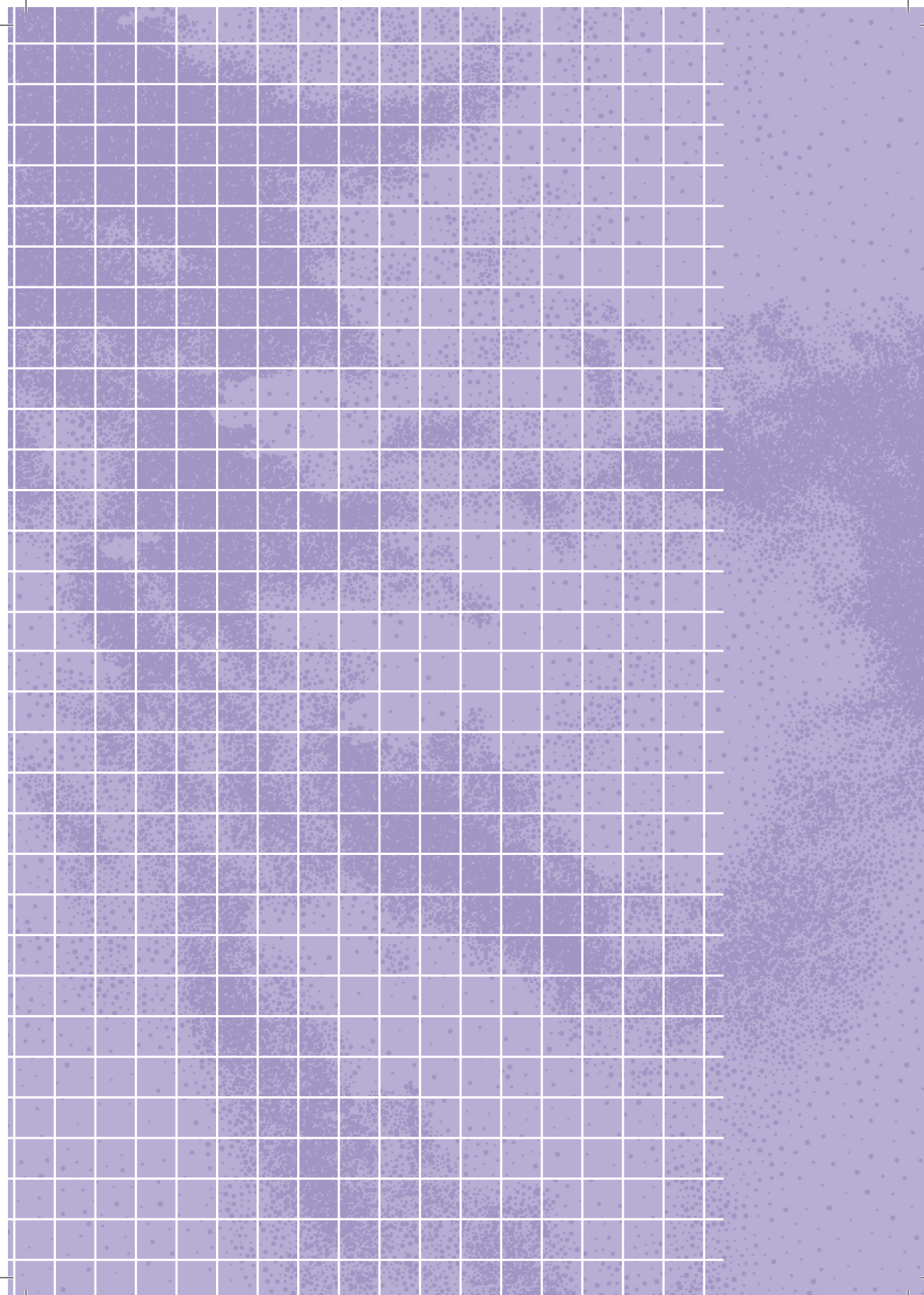
04 4. nodaļa | 173 - 185

Iedvesma

Ceļš uz radošu karjeru nav tikai par prasmēm un plānošanu – tas ir arī par aizrautību, skatījumu uz pasauli un nepārtrauktu iedvesmu. Šajā nodaļā Tu iepazīsi sešus iedvesmojošu profesionāļu viedokļus no Latvijas un Čehijas, kuri veidojuši nozīmīgu karjeru mākslā, dizainā un radošajā uzņēmējdarbībā. Viņu stāsti sniegs ieskatu reālajā dzīvē – kā radoši cilvēki veido savu ceļu, pārvar izaicinājumus un paliek uzticīgi savām vērtībām. Nodaļā pieejamas arī video lekcijas angļu valodā, kurās profesionāļi iedvesmojoši dalās ar saviem pieredzes stāstiem un padomiem.

Šī ceļveža latviešu valodas versija fokusējas uz Latvijas situāciju un piemēriem, savukārt pilns starptautiskais saturs ar Latvijas un Čehijas salīdzinājumu pieejams angļu valodā.
www.lmmdv.edu.lv/metodiskie-materiali-projekti

**"Labākais
veids, kā
paredzēt
nākotni, ir to
radīt pašam."**

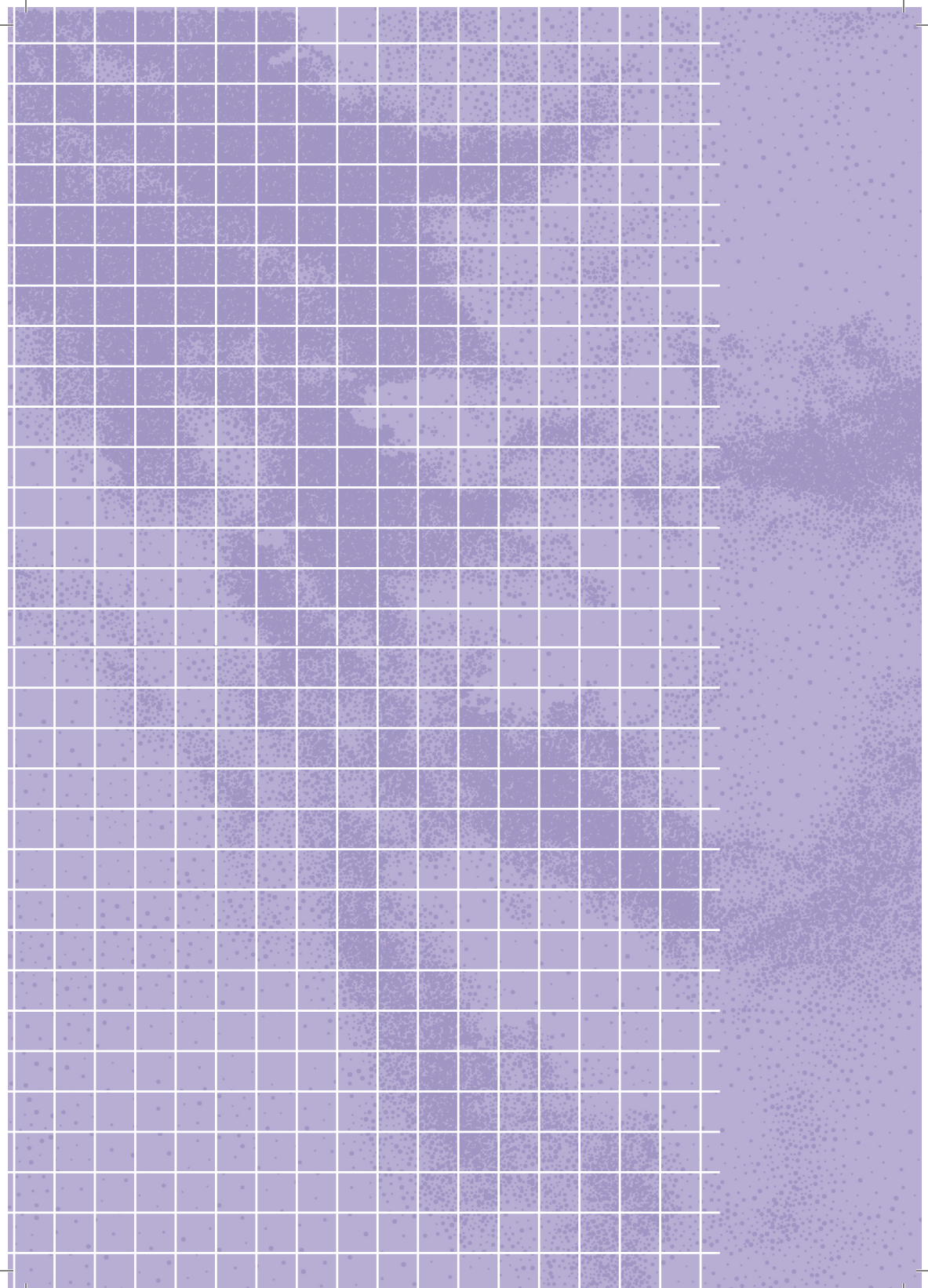
Pīters Drakers
(Peter Drucker)

1. NODAĻA

Tavas pirmās
izvēles karjeras
pasaulē

**"Dari, ko vari,
ar to, kas tev ir,
tur, kur esi."**

Teodors Rūzvelts
(*Theodore Roosevelt*)

Pirmie soļi karjeras veidošanā un izvēlē

Ievads

Laipni lūdzam karjeras attīstības ceļvedī, kas īpaši veidots profesionālās vidējās izglītības iestāžu audzēkņiem un absolventiem radošajās industrijās. Pirmā nodaļa palīdzēs Tev orientēties aizraujošajā ceļā uz savu māksliniecisko identitāti, izpētīt karjeras iespējas un attīstīt prasmes, kas nepieciešamas, lai gūtu panākumus radošo industriju pasaulē. Tu vari izmantot šo ceļvedi kā atbalstu savas profesionālās dzīves veidošanā un praktisku mērķu sasniegšanā.

Tavas mākslinieciskās identitātes atklāšana

Tavas karjeras ceļš sākas ar izpratni par to, kas Tu esi kā radošs profesionālis. Šeit piedāvāti vingrinājumi, kas palīdzēs Tev apzināt savas prasmes, intereses un vērtības.

Jautājums: Kāpēc ir svarīgi iepazīt savu personību un intereses, izvēloties nākotnes karjeru?

Atbilde: Iepazīstot savu personību un intereses, vari atrast profesiju, kas patiešām atbilst Tev. Tas īpaši nozīmīgi radošo jomu audzēkņiem, jo palīdz virzīties uz papildītāku un iedvesmojošāku darbu. Lūk, kāpēc tas ir svarīgi:

1. Saskaņa ar Tavām spējām

Izzinot savu personību, Tu vari atklāt savas dabas dotās spējas – piemēram, radošumu, problēmu risināšanas un komunikācijas prasmes, vai tehniskās iemaņas.

2. Motivācija un piepildījums ilgtermiņā

Karjera, kas saskan ar Tavām interesēm, ilgtermiņā saglabā motivāciju. Darot darbu, kas patīk, Tu jutīsies piepildīts un mazāk pakļauts izdegšanai – tas ir īpaši būtiski radošajās jomās, jo iedvesma un aizrautība ir galvenie virzītājspēki.

3. Piemērots karjeras ceļš

Personību talanti vislabāk atklājas dažādās darba vidēs. Piemēram, introverti bieži jūtas ērti un spēj izcili strādāt, ja nepieciešama koncentrēšanās – piemēram, grafikas dizainā vai glezniecībā. Savukārt ekstraverti cilvēki var sevi parādīt komandas darbā – modes skatēs, multimediju projektos vai citos radošos projektos.

4. Gatavība izaicinājumiem

Izprotot savas iezīmes, Tu vari labāk sagatavoties izaicinājumiem. Ja Tev patīk strukturēts darbs un plānošana, Tev var patikt lomas ar skaidriem noteikumiem. Ja esi eksperimentētājs, piemērotākas būs profesijas, kurās ir radošas brīvības iespējas.

5. Radošuma maksimāla izmantošana

Personības izziņāšana palīdz izprast, kā Tu vislabāk strādā radoši. Vai Tu esi cilvēks ar plašu redzējumu, vai Tevi vairāk aizrauj smalkas detaļas? Vai dod priekšroku strādāt vienatnē, vai Tevi iedvesmo sadarbība?

6. Ilgtermiņa piepildījums un noturība

Karjera radošajās jomās prasa lielu atdevi un izturību. Kad Tava karjera atbilst Tavai personībai, Tu, visticamāk, ilgāk paliksi uzticīgs savai izvēlētajai jomai un atradīsi tajā piepildījumu, pat saskaroties ar tādiem izaicinājumiem kā konkurence vai finanšu nestabilitāte.

7. Unikālas profesionālās identitātes veidošana

Tava personība un raksturīgās īpašības veido īpašo radošo izpausmes veidu un stilu. Izprotot šīs iezīmes, Tu vari attīstīt savas spējas izvēlētajā nozarē un gūt panākumus.

Pašnovērtējuma uzdevumi

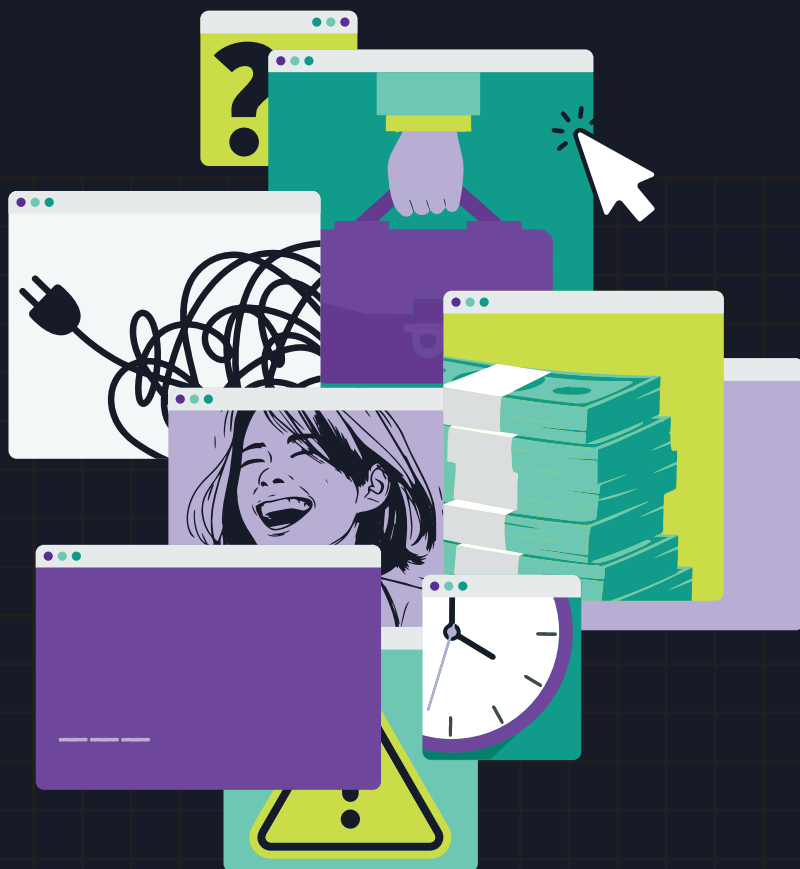
Uzskaiti savas tehniskās un radošās prasmes

1. uzdevums. Personīgais profils

Prasmes – uzraksti tehniskās un radošās prasmes, ko esi attīstījis (piemēram, zīmēšana, digitālā ilustrācija, fotogrāfija, 3D modelēšana, zīmolvedība).

Intereses – padomā, kas Tevi visvairāk aizrauj radošajā procesā. Vai Tev patīk darbs ar digitālajiem rīkiem, praktisks darbs ar materiāliem vai eksperimenti ar dažādu materiālu apvienojumiem?

Vērtības – nosauc vērtības, kas Tev ir svarīgas darbā (piemēram, radošums, inovācijas, sabiedriskais pienesums, ilgtspēja).

2. uzdevums. Stipro pušu un izaugsmes iespēju apzināšana

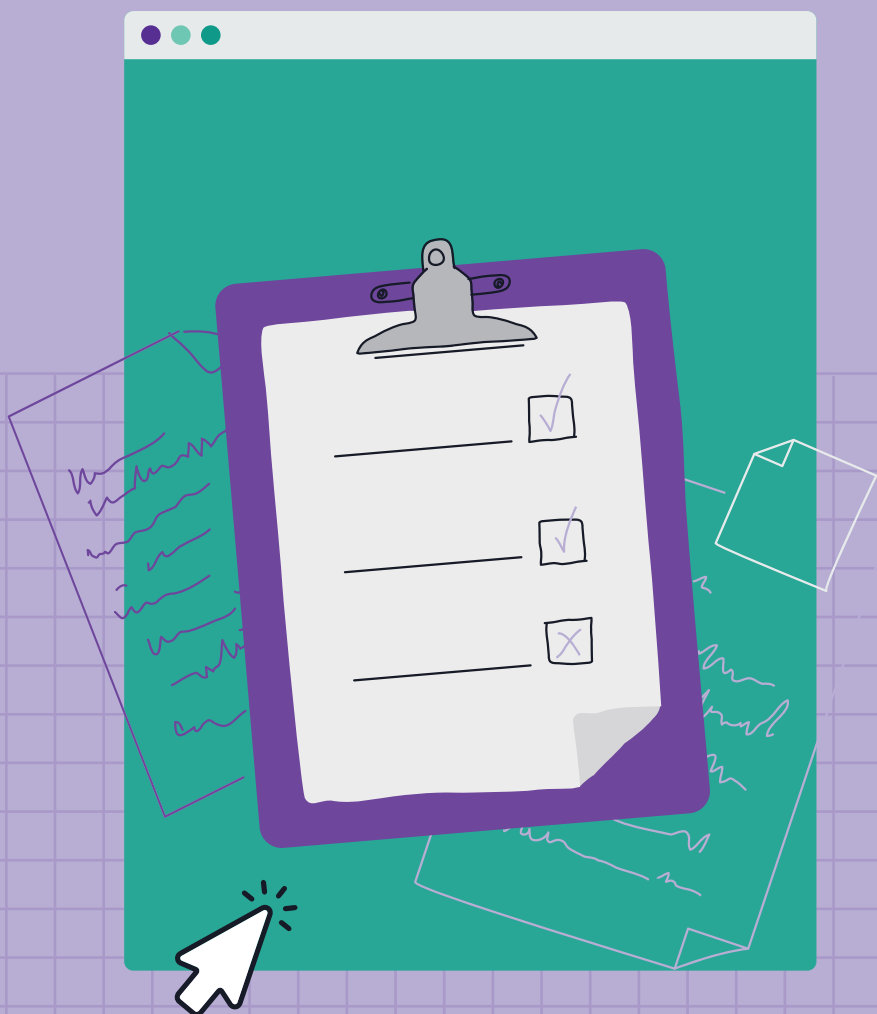
Kādas ir Tavas stiprās puses radošajā jomā? Vai Tev vislabāk padodas domāt konceptuāli, rūpīgi izstrādāt detaļas vai komunicēt ar citiem?

Kādās jomās Tu vēlētos pilnveidoties? Varbūt tā ir kāda tehniska prasme, piemēram, jaunas programmatūras apguve, vai arī saskarsmes joma, piemēram, prasmes sadarboties ar klientiem?

3. uzdevums. Tavs radošais stils un darba gaume

Kas Tev visvairāk patīk radošajā darbā – kādas tēmas, materiāli vai tehnikas Tevi aizrauj?

Kā Tu pats raksturotu savu stilu vai to vēstījumu, ko gribi nodot ar saviem darbiem vai dizainu?

Savas **stiprās** puses un aizraušanās izzināšana

19

Lai varētu pieņemt pārdomātus lēmumus par savu karjeru, ir svarīgi padomāt par to, kas Tevi saista radošajā darbā, kā arī par savām personības īpašībām. Šāda divu soļu pieeja palīdzēs Tev saprast savas stiprās puses, aizrautības un izvēlēties vislabāk atbilstošo karjeru.

1. Padomā par to, kas Tevi saista radošajā darbā

Tavas intereses radošajā jomā veido Tavu radošo identitāti un palīdz saprast, kas rada vislielāko aizrautību un iedvesmu. Izmanto šos jautājumus, lai to pārdomātu:

- Kādas tēmas vai idejas Tevi visvairāk aizrauj (piemēram, radošums, ilgtspēja, inovācijas)?
- Ar kādiem materiāliem vai rīkiem Tev patīk strādāt visvairāk (piemēram, digitālie rīki, tradicionālie materiāli vai abu apvienojums)?
- Kāda veida projekti vai lomas Tev šķiet vispiemērotākās (piemēram, darbs komandā, patstāvīgs darbs vai kopienas projekti)?

2. Iepazīsti savu personību

Savu personības izteiktāko īpašību iepazīšana palīdz saprast, kāda darba vide un lomas Tev vislabāk piemērotas. Šie bezmaksas tiešsaistes testi palīdzēs labāk izprast sevi un to, kurās jomās vai virzienos vari vislabāk attīstīties:

“Emiero” personības tests – palīdz atklāt Tavas stiprās puses un piemērotus karjeras virzienus.

Veic testu angļu valodā

NIID.lv karjeras testi – izpēti karjeras iespējas un pārbaudi savas intereses ar Latvijā izstrādātiem rīkiem.

Veic testu latviešu valodā

"16 personību tests" – balstīts uz MBTI (Myers-Briggs personības tipu rādītāja) sistēmu un palīdz noteikt Tavu personības tipu un piemērotas karjeras iespējas.

Veic testu angļu valodā

"Truity" karjeras personības profils – plašs tests, kas sasaista Tavas personības īpašības ar iespējamām karjeras virzieniem.

Veic testu angļu valodā

"123 karjeras piemērotības tests" – bezmaksas tests, kas palīdz noteikt karjeras un prasmes, kas atbilst Tavam darba stilam un personībai.

Veic testu angļu valodā

Karjeras pētnieka tests – padziļināts tests, kas sniedz personalizētus karjeras ieteikumus, ņemot vērā Tavas intereses un personības īpašības.

Veic testu angļu valodā

Praktiskie soļi

- **Veic vairākus testus** – salīdzini rezultātus dažādās platformās – tas palīdzēs labāk saprast savu personību un piemērotākās karjeras virzienus.
- **Pārdomā rezultātus** – ievēro, kādas sakarības atkārtojas testu ieteikumos un atziņās.
- **Apvieno atziņas** – izmanto to, ko uzzināji par sevi un savām radošajām interesēm, lai veidotu skaidrāku priekšstatu par ideālo karjeras ceļu.

21

Noderīga vietne ar profesiju sarakstu un tām nepieciešamajām prasmēm (pielāgota Eiropas Savienībai)
– ESCO klasifikācija

Karjeras ceļu izpēte

Profesionālās vidējās izglītības absolvēšana ir tikai Tavam profesionālā ceļa sākums. Neatkarīgi no tā, vai plāno sākt strādāt algotu darbu vai izmēģināt spēkus kā pašnodarbinātais, darbam radošajā jomā nepieciešama stratēģija, neatlaidība un kontaktu veidošana. Šajā sadaļā atradīsi praktiskus soļus un padomus, kā iegūt savu pirmo darbu vai projektu.

Pirms intervijas ar darba devēju vai klientu jābūt sagatavotiem diviem **svarīgiem dokumentiem – CV un motivācijas vēstule** – tie palīdzēs atstāt labu pirmo iespaidu.

Tavs CV – pirmais iespaids par Tevi

CV ir pirmais dokuments, no kura darba devējs vai klients par Tevi uzzinās, tāpēc tam jāatstāj pārliecinošs iespaids. Pat ja Tev vēl nav lielas profesionālās pieredzes, ir veidi, kā parādīt, ka esi lielisks kandidāts.

Pilnīgi normāli, un pat vēlams, ir pielāgot savu CV un motivācijas vēstuli katram darbam vai iespējai, uz kuru piesakies.

Tavam CV būtu jāiekļauj šādas sadaļas:

23

- **Paša augšā** norādi savu **pilnu vārdu un uzvārdu, tālruna numuru, e-pasta adresi un dzīves vietu** (pietiek ar pilsētu vai reģionu). Šai sadaļai jābūt skaidrai un viegli atrodamai.
- **Mērķis vai profils** ir īss (2–3 teikumu) apraksts par to, kas Tu esi un kādu darbu meklē. Piemēram: "Esmu radošs un motivēts nesena absolvents, kurš meklē iespēju pielietot savas dizaina prasmes un aizrautību par mākslu, turpinot profesionālo izaugsmi."
- Iespējams, ka pirmo reizi piesakies kādā darbā, svarīgi norādīt **izglītību – savu skolu, nozīmīgākos kursus un projektus vai izstādes**, kas parāda Tavas prasmes. Iekļauj visus **sertifikātus** un papildu kursus, kas attiecas uz konkrēto amatu. Neaizmirsti pieminēt arī **autovadītāja apliecību**, ja Tev tāda ir.
- Iekļauj jebkuru **darba pieredzi, arī prakses vai brīvprātīgā darbu**, pat ja nav tiešas saistības ar konkrēto vakanci. Jebkura darba pieredze parāda Tavu atbildību un spēju strādāt komandā. Ja profesionālās pieredzes vēl nav, fokusējies uz **skolas projektiem vai ārpusskolas aktivitātēm**.
- Ja pārvaldi vairākas **valodas**, noteikti to uzraksti. Valodu prasmes var Tevi atšķirt no citiem kandidātiem. Norādi līmeni atbilstoši **Eiropas kopīgajām pamatnostādnēm valodu apguvē**
- Tālāk uzskaiti visas **prasmes**, kas varētu būt **noderīgas konkrētajam darbam** – tās var būt gan no skolas projektiem, gan hobijiem vai brīvprātīgā darba. Piemēram, komunikācijas prasmes, problēmu risināšana, tehniskās un digitālās prasmes (piemēram, konkrētas foto/video apstrādes programmas, sociālo mediju pārvaldība).
- Ja Tev ir **atsauksmes** no skolotājiem, mentoriem vai prakses vadītājiem, vari tās iekļaut, lai gan tas nav obligāti.

CV padoms

Tavs CV lai ir vienas lapas garumā. Darba devējiem nav laika lasīt garus dokumentus, tāpēc koncentrējies uz svarīgāko un saglabā to īsu un pārskatāmu.

Ja nezini, kā noformēt savu CV, izmanto **Europass** platformu – tā palīdzēs to izveidot.

Motivācijas vēstule – stāsts par Tevi

25

Motivācijas vēstule ir iespēja iepazīstināt ar sevi un parādīt, kāpēc tieši Tu esi piemērots šim darbam. Motivācijas vēstule var būt personiskāka nekā CV un palīdzēt darba devējam sajust Tavu ieinteresētību un entuziasmu. Lai vēstuli sagatavotu veiksmīgi, vari sekot šiem soļiem:

- Sāc ar to, ka paskaidro, kāpēc raksti, pieminot konkrēto darbu vai projektu, uz kuru piesakies. Norādi arī, kur šo iespēju atradi. Piemēram: "Ar prieku piesakos grafikas dizaina asistenta vakancei uzņēmumā [Uzņēmuma nosaukums], par kuru uzzināju Jūsu tīmekļa vietnē."
- Tālāk pastāsti, kāpēc vēlies strādāt tieši šajā uzņēmumā vai ar šo klientu. Uzraksti, kas Tevi saista un kā Tavas vērtības saskan ar uzņēmuma darbību. Iepriekš izpēti uzņēmumu – tas palīdzēs izcelties un parādīt Tavu patieso interesi.
- Uzsver, ko Tu vari piedāvāt. Uzraksti par savām prasmēm, izglītību un jebkuru pieredzi, kas Tevi padara par piemērotu kandidātu. Uzsver savas stiprās puses un to, kā vari palīdzēt uzņēmumam gūt panākumus. Piemēram: "Mana nesenā pieredze skolas mākslas izstādes zīmolvedības projektā sniedza praktiskas zināšanas dizaina principos un iemācīja ievērot stingrus termiņus."

Cienijamais/-ā [personāla atlases speciālista vārds],
Ar interesi piesakos uz [amata nosaukums] vakanci
uzņēmumā [uzņēmuma nosaukums], par ko uzzināju
[kur atradi vakanci].

X Vēstuli sāc, norādot, uz kādu amatu piesakies un kur
uzzināji par šo iespēju.

Mani uzrunā [uzņēmuma nosaukums] darbība [konkrēta joma, projekts
vai vērtība], un jūtu, ka manas intereses un vērtības, īpaši [tava interese vai
specializācija], labi saskan ar uzņēmuma redzējumu.

X Piemini kaut ko konkrētu par uzņēmumu, lai parādītu
patiesu ieinteresētību.

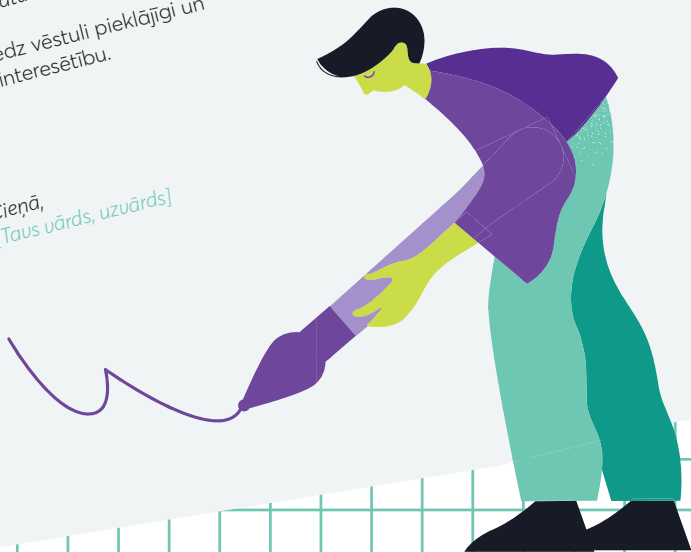
Mana pieredze [izglītība, prakse vai darba pieredze], kā arī darbs pie [īss piemērs
– projekts, uzdevums], ir palīdzējusi attīstīt prasmes [prasmes, kas
atbilst amatam]. Uzskatu, ka varu sniegt pozitīvu ieguldījumu Jūsu komandā.

X Īsi izcel savas stiprās puses un sasniegumus, kas ir būtiski
konkrētajam amatam.

Būtu priecīgs/-a par iespēju pārrunāt, kā varu palīdzēt sasniegt
Jūsu komandas mērķus. Paldies par veltīto laiku un manas
kandidatūras izskatīšanai.

X Noslēdz vēstuli pieklājīgi un
ar ieinteresētību.

Cieņā,
[Tavs vārds, uzvārds]

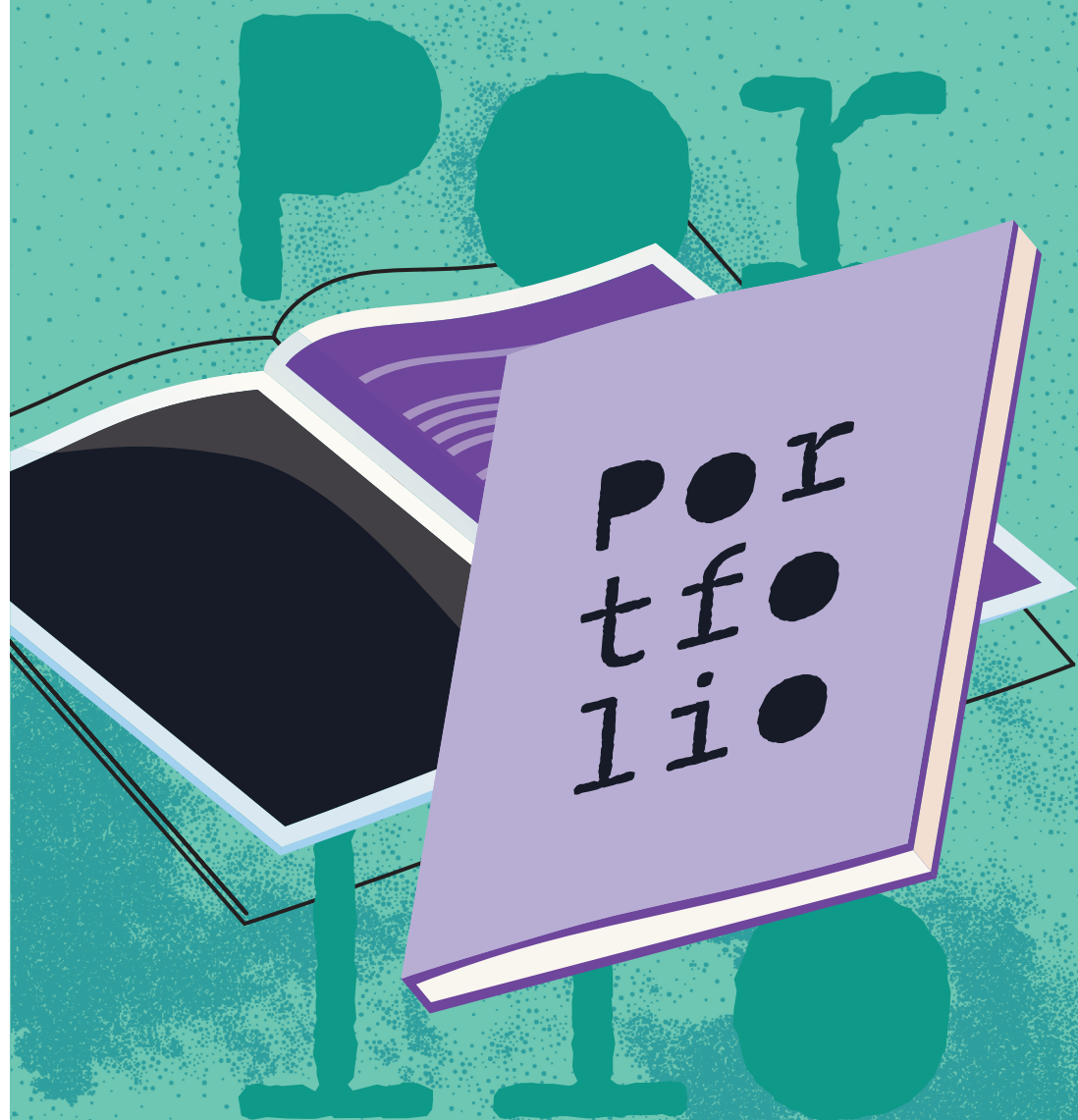
- Noslēdz vēstuli ar pozitīvu un pārliecinošu teikumu. Izsaki savu prieku par iespēju un vēlmi tikties intervijā. Piemēram: "Būtu priecīgs pārrunāt, kā es ar savām prasmēm un aizrautību varētu papildināt Jūsu komandu. Paldies par Jūsu laiku un uzmanību."
- Padoms: motivācijas vēstulei, tāpat kā CV, jābūt uz vienas lapas. Tai jābūt skaidrai, kodolīgai un profesionālai, taču nebaidieties ļaut savai personībai izcelties.

Ja neesi pārliecināts par savām spējām uzrakstīt motivācijas vēstuli, iedvesmu un palīdzību vari smelties Europass platformā.

Padomi CV un motivācijas vēstules sagatavošanai

- Pat ja tas ir Tavs pirmais darbs, parādi, ka esi gatavs mācīties un attīstīties. Darba devēji meklē motivētus cilvēkus, kuri nebaidās no jauniem izaicinājumiem. Sagatavojot labu **CV un motivācijas vēstuli**, Tu atstāsi lielisku iespaidu uz jebkuru darba devēju vai klientu.
- Veido CV un motivācijas vēstuli unikālu katram darbam vai klientam. Uzsver prasmes un pieredzi, kas visvairāk atbilst konkrētajam amatam.
- **Nekad nepārspīlē ar savām prasmēm vai pieredzi. Esi paties un parādi to, ko tiešām proti.**
- Vienmēr pārbaudi dokumentus, lai tajos nebūtu kļūdu vai drukas kļūmju. Kārtīgi uzrakstīts CV un motivācijas vēstule parāda, ka Tev rūp detaļas.

Portfolio veidošana – parādi savus labākos darbus

- Pirms sāc, padomā, kam Tavs portfolio būs paredzēts.
- Portfolio ir spēcīgākais rīks, lai parādītu savas prasmes. Tam jābūt profesionāli veidotam, pielāgotam konkrētajai auditorijai un vizuāli pievilcīgam.
- Izvēlies kvalitatīvus materiālus (grafiku, audio, video u.c.), kas vislabāk atspoguļo Tavas prasmes, un pielāgo piemērus konkrētajai mērķauditorijai.
- Darbu secībai portfolio ir nozīme – tā veido skatītāja pirmo iespaidu, uztveres plūdumu un stāstījuma struktūru.
- Veido digitālo portfolio, izmantojot tādas platformas kā **Behance, Canva vai Adobe Portfolio**.
- Iekļauj arī kāda izvēlēta darba procesa posmus, lai parādītu radošo ceļu un problēmu risināšanas prasmes.

Kā izveidot spēcīgu portfolio?

Izvēlies savus labākos darbus – svarīgāka ir kvalitāte, nevis daudzums. Iekļauj dažādus projektus, kas parāda Tavas tehniskās prasmes un radošo domāšanu.

Pielāgo portfolio – ja piesakies konkrētam darbam vai projektam, izvēlies darbus, kas vislabāk atbilst šai jomai.

Parādi procesu – iekļauj skices, noskaņu kolāžas (*mood board*) un uzmetumus, lai parādītu ideju attīstību un radošo uzdevumu risinājumus.

Digitālais un drukātais portfolio

Digitālais portfolio

Izveido tīmekļa vietni vai digitālo portfolio, izmantojot tādas platformas kā Behance, Canva vai Adobe Portfolio. Pārliecinies, ka tas ir ērti lietojams arī mobilajās ierīcēs un viegli pārskatāms.

Drukātais portfolio

Dažās jomās joprojām var būt noderīgs drukāts portfolio. Rūpējies, lai tas būtu kārtīgi noformēts ar kvalitatīvām izdrukām un skaidriem apzīmējumiem.

Izmanto labās prakses piemērus

31

Veidojot portfolio, ir svarīgi saprast,
kas padara dizaina portfolio
patiešām iespaidīgu.

Skaties noderīgus piemērus šeit –
35 grafikas dizaina portfolio piemēri
“Shillington Education” (angļu valodā)

“Shillington Education” piedāvā paraugus iedvesmai un padomus,
parādot izcilus dizaineru portfolio no visas pasaules. Tur atradīsi:

- **Daudzveidīgus un unikālus darbus** – katrs portfolio ietver dažādus projektus, kas parāda radošumu, tehniskās prasmes un daudzpusību.
- **Pārskatāmu noformējumu** – projekti eksponēti profesionāli, lai visa uzmanība būtu pievērsta pašiem darbiem.
- **Personīgo zīmolu** – daudzi dizaineri portfolio iekļauj arī sava personīgā zīmola elementus, piemēram, unikālus logotipus, vienotu krāsu gammu un aizraujošus vizuālos ievadus.
- **Procesa atspoguļojumu** – portfolio bieži ietver skices, uzmetumus vai maketus, lai sniegtu ieskatu radošajā procesā.

Izmanto šo resursu kā etalonu, lai pilnveidotu savu portfolio un pārliecinātos, ka tas atspoguļo Tavu personību, prasmes un dizainera potenciālu. Apmeklē tīmekļa vietni un smelies iedvesmu, lai veidotu savu darbu profesionālā līmenī.

Profesionālās iespējas pēc skolas absolvēšanas

Darba uzsākšana

Darba meklēšana radošajā jomā prasa gan mūsdienīgu rīku izmantošanu, gan aktīvu pieeju.

Ja meklē darbu, praksi vai iespēju strādāt kā pašnodarbinātais, ir vairākas platformas, kas palīdzēs sazināties ar potenciālajiem darba devējiem. Neatkarīgi no tā, vai interesē nepilna laika darbs studentiem, pilna laika darbs vai konkrētai nozarei piemērotas iespējas, šie darba sludinājumu portāli ir labs sākumpunkts:

- **Teirdarbs.lv** – populārs darba sludinājumu portāls ar plašu darba iespēju klāstu dažādās nozarēs. Piemērots gan studentiem, gan profesionāļiem, kuri meklē pilnas slodzes darbu.

- **NVA darba portāls** – Valsts nodarbinātības aģentūras (NVA) oficiālais darba piedāvājumu portāls. Piedāvā ar valsts atbalstu pieejamus darba piedāvājumus, karjeras konsultācijas un prakses iespējas.

- **CV Market** – viens no lielākajiem darba meklēšanas portāliem Latvijā ar ērtu saskarni. Iespējams atlasīt darbus pēc nozares, atrašanās vietas un pieredzes līmeņa.

- **CV.lv** – viens no vecākajiem un pazīstamākajiem darba portāliem Latvijā. Piedāvā dažādas darba iespējas, tostarp studentiem, absolventiem un nepilnas slodzes darbiem.

- **Visidarbi.lv** – darba meklēšanas platforma, kurā apkopotas vakances no dažādiem avotiem vienuviet, lai būtu vieglāk atrast darbu, kas atbilst Tavām prasmēm un interesēm.

Starptautiskās tiešsaistes platformas un darba sludinājumu vietnes

- **Platformas radošajiem profesionāļiem**, piemēram, tādas vietnes kā *Behance*, *Dribbble*, *ArtStation* un *Design Jobs Board* īpaši veidotas radošo jomu pārstāvjiem. Šajās platformās vari atrast gan darba piedāvājumus, gan demonstrēt savus darbus potenciālajiem darba devējiem.
- **Freelance platformas**, kā *Fiverr.com*, *Upwork.com* un *Freelancer.com* ir lieliska iespēja iegūt projektus kā brīvmaksliniekam un veidot savu klientu loku.
- **LinkedIn** izmanto, lai veidotu kontaktus ar darba devējiem, pievienotos profesionālajām grupām un publicētu savu portfolio. Regulāri iespējams sekot nozares jaunumiem, darba sludinājumiem un iesaistīties diskusijās. Lai arī *LinkedIn* nav īpaši domāts studentiem, daudzi uzņēmumi tur publicē piedāvājumus nesenajiem absolventiem un praktikantiem. Tā ir arī laba vieta sava profesionālā profila veidošanai.

Meklē iespējas arī ārpus darba sludinājumu portāliem

- **Uzņēmumu tīmekļa vietnes** – izpēti Tev interesējošo uzņēmumu vai organizāciju vakances sadaļas pat tad, ja tur nav norādīti aktuāli darba piedāvājumi. Nosūtot savu CV un portfolio, Tu vari izdarīt pirmo soli un atstāt labu iespaidu – dažkārt uzņēmumi darbiniekus meklē, neveidojot publiskas sludinājumu kampaņas.
- **Oficiālās valsts iestāžu tīmekļa vietnes** – ja vēlies drošu un stabilu darbu, pārbaudi darba piedāvājumus valsts vai pašvaldību tīmekļa vietnēs, īpaši, ja interesē amati publiskajā sektorā vai kultūras organizācijās.
- **Sociālie tīkli – piesardzīgi** – tādās platformās kā *Facebook* var būt darba sludinājumi, taču esi uzmanīgs. Pārbaudi piedāvājuma uzticamību, apskatot darba devēja oficiālo tīmekļa vietni vai sazinoties personīgi.

Izmanto personīgos un profesionālos kontaktus

35

- Daudzi radošās jomas profesionāļi atrod darba iespējas tieši savu kontaktu lokā. Pastāsti saviem paziņām un draugiem, ka meklē darbu, un padalies ar savu CV un portfolio. Pat ja uzreiz darba piedāvājuma nebūs, atrašanās redzeslokā var palīdzēt vēlāk – kāds var Tevi ieteikt vai ieteikt piemērotu iespēju.

Pašnodarbinātība un darbs kā brīvmāksliniekam

Daudzi absolventi izvēlas pašnodarbinātību vai darbu kā brīvmāksliniekiem, jo tas dod elastību – iespēju strādāt pie dažādiem projektiem, plānot savu laiku un būt sev noteicējiem. Taču tas nozīmē arī pilnu atbildību par klientu atrašanu, termiņu ievērošanu un finanšu pārvaldību.

Šis var būt lielisks karjeras ceļš, ja esi organizēts, motivēts un gatavs sevi reklamēt. Pašnodarbinātība ļauj veidot spēcīgu portfolio, gūt pieredzi un pakāpeniski veidot savu reputāciju nozarē.

Svarīgi!

Pašnodarbinātajiem ir jāreģistrē sava saimnieciskā darbība un jāmaksā nodokļi tāpat kā jebkuram citam profesionālim. Plašāku informāciju par to, kā reģistrēties kā pašnodarbinātajam un kā kārtot nodokļus, atradīsi 2. nodaļā. Nākamajā sadaļā uzzināsi vairāk arī par darba attiecību niansēm, darba līgumiem un citiem juridiskiem jautājumiem.

Augstākā izglītība

37

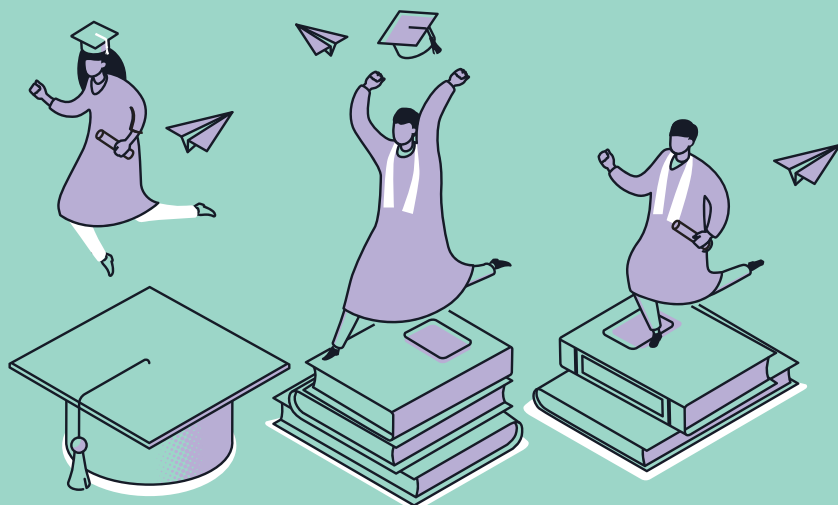
Ja vēlies padziļināt savas zināšanas un prasmes, apsver iespēju studēt augstākās izglītības programmās radošajā jomā.

Universitātes un augstskolas Latvijā

Latvijā ir gan valsts, gan privātās augstskolas, kas piedāvā bakalaura, maģistra līmeņa studijas un doktorantūru dažādās jomās – mākslā, dizainā, zinātnēs, biznesā un tehnoloģijās.

- **Pārbaudi uzņemšanas prasības** – lielākajā daļā augstskolu nepieciešama vidējās izglītības diploms un iepriekš nokārtoti centralizētie eksāmeni. Dažās radošajās un tehniskajās programmās var būt arī iestājek sāmeni, portfolio vai intervijas.

- **Atrodi sev piemērotu augstskolu** – izmanto interneta resursus, piemēram, niid.lv (Nacionālā izglītības iespēju datubāze), kurā apkopotas Latvijas izglītības iestāžu piedāvātās programmas. Vari arī pārbaudīt akreditēto augstskolu sarakstu šajā vietnē <https://eplatforma.aika.lv>

Vadošās augstskolas mākslas, dizaina un radošo studiju jomā

- **Latvijas Mākslas akadēmija**

Programmas, piemēram, Glezniecība, Keramika, Vides māksla, Modes dizains, Grafikas dizains u.c.

- **Jāzeps Vītols Latvian Mūzikas akadēmija**

Programmas, piemēram, Mūzika un skatuves māksla, Izglītība un pedagoģija.

- **Latvijas Kultūras akadēmija**

Programmas, piemēram, Audiovizuālā māksla, Kultūras un mākslu studijas, Radošās industrijas u.c.

- **Rīgas Tehniskā universitāte**

Programmas, piemēram, Arhitektūra, Apģērbi un tekstila tehnoloģija, Materiālu tehnoloģija un dizains u.c.

- **Rīgas Stradiņa universitāte**

Programmas, piemēram, Multimediju komunikācija, Starptautiskais mārketings un reklāma.

- **Latvijas Kultūras koledža**

Programmas, piemēram, Lietišķā fotogrāfija, Digitālā satura producēšana, Mūzikas menedžments u.c.

Apmaiņas programmas un studijas ārvalstīs

39

Studijas ārvalstīs ir lieliska iespēja iegūt starptautisku pieredzi, pilnveidot prasmes un veidot globālus kontaktus. Daudzas programmas piedāvā stipendijas, grantus, finansiālu atbalstu un apmaiņas iespējas, lai palīdzētu studentiem studēt, strādāt praksē vai veikt pētījumus citā valstī.

- **Erasmus+ un Eiropas Solidaritātes korpuss** – populārākās programmas studentiem, kuri vēlas studēt, doties praksē vai iesaistīties brīvprātīgajā darbā Eiropas valstīs. Vairāk informācijas:

- **Eiropas universitāšu alianses** – daudzas augstskolas piedalās ES universitāšu tīklos, ļaujot studentiem apgūt kursus vairākās Eiropas augstskolās. Par iespējām interesēties savas augstskolas starptautisko sakaru birojā.
- **CEEPUS (Central European Exchange Program for University Studies)** – reģionāla apmaiņas programma, kas atbalsta studentu un pasniedzēju mobilitāti Centrāleiropas valstīs. Piemērota tehnisko, sociālo un humanitāro zinātņu studentiem.

- **DAAD (Vācijas Akadēmiskais apmaiņas dienests)** – piedāvā stipendijas bakalaura, maģistra un doktorantūras līmeņa studentiem, kuri vēlas studēt Vācijā.

Fulbraita (Fulbright) programma (ASV) – piedāvā stipendijas maģistra studijām, doktora pētījumiem un profesionālajām studentu apmaiņām ASV. Atvērta visu jomu studentiem, tostarp mākslā, biznesā un zinātnē.

- **Studijas Apvienotajā Karalistē** – studenti var pieteikties bakalaura un maģistra programmām Lielbritānijā. Lai gan studiju maksa pēc Brexit ir mainījusies, pastāv iespēja pieteikties stipendijām vai aizdevumiem, ko piedāvā konkrētas universitātes.

- **Campus France** – piedāvā stipendijas un finansējuma iespējas studentiem, kuri vēlas studēt Francijā. Pieejamas mākslas, inženierzinātņu, biznesa un citu jomu programmas.

- **Studē Nīderlandē (Nuffic)** – Nīderlandē pieejamas angļu valodā īstenotas programmas ar stipendijām starptautiskajiem studentiem.

- **Norvēģijas un Ziemeļvalstu studiju granti** – Ziemeļvalstis (Norvēģija, Zviedrija, Dānija, Somija) piedāvā bezmaksas vai zemas maksas studijas ES studentiem. Iespējas meklē konkrēto valstu universitātēs.

- **Erasmus Mundus kopīgās maģistra programmas** – prestiža programma, kas ļauj studēt vairākās valstīs, iegūstot kopīgu maģistra grādu. Labākajiem studentiem paredzētas pilna apmēra stipendijas.

- **Stipendijas studijām Kanādā** – piedāvā stipendijas un finansējuma iespējas studentiem, kuri vēlas studēt Kanādā.

- **Japānas valdības (MEXT) stipendijas** – pilns finansējums bakalaura, maģistra un pētniecības programmām Japānā.

Kā atrast studiju iespējas ārzemēs?

- **Meklē atbalstu organizācijās, kas palīdz studentiem nokārtot studijas ārvalstīs — piemēram, kalba.lv**

- Noderīga informācija var būt arī ārvalstu vēstniecībās.

- Plāno laicīgi – daudzām programmām ir agrīni pieteikšanās termiņi. Gatavošanās jāsāk vismaz 6–12 mēnešus iepriekš.

- Studijas ārvalstīs sniedz vērtīgu pieredzi, plašāku skatījumu uz pasauli un labas karjeras iespējas. Izzini savas iespējas, piesakies stipendijām un pacel savu izglītību starptautiskā līmenī.

Citas profesionālās izaugsmes iespējas

Projekti un sadarbība

- **Projekta vadība un īstenošana** – iesaisties radošos projektos vai sadarbojies ar vietējām organizācijām, kas veicina mākslas un dizaina attīstību.
- **Kopstrādes telpas (Co-working) un mākslas studijas** – apsver iespēju īrēt studiju vai pievienoties kopstrādes telpai, lai satiktos un strādātu kopā ar citiem radošajiem profesionāļiem.

Tālākizglītība un kursi

Mācīšanās nebeidzas līdz ar skolas absolvēšanu. Neatkarīgi no tā, vai esi mākslinieks, dizainers, mūziķis vai topošais uzņēmējs, prasmju pilnveidošana ir atslēga, lai saglabātu konkurētspēju radošajā jomā.

Apmeklē meistarklases un darbnīca

- **Mācies no nozares profesionāļiem** – speciālisti ar reālu darba pieredzi dalās ar padomiem, tehnikām zināšanām un ieteikumiem turpmākai karjerai, ko mācību grāmatās neatradīsi.
- **Veido kontaktus un paplašini savu paziņu loku** – meistarklases ir lieliska iespēja iepazīt profesionāļus, mentorus un iespējamus sadarbības partnerus. Šie kontakti nākotnē var pavērt jaunas darba iespējas, partnerības vai līdzdalību projektos.
- **Seko līdz jaunumiem nozarē** – radošā joma nepārtraukti mainās. Klātienes sesijas, paneldiskusijas un ekspertu stāsti palīdz sekot līdzi jaunākajām tendencēm, izpausmes rīkiem un tirgus vajadzībām.
- **Gūsti iedvesmu un izaicini sevi** – redzot, kā strādā profesionāļi, var rasties jaunas idejas un vēlme paplašināt savas radošās robežas.
- **Praktizējies un saņem atsauksmes** – atšķirībā no tiešsaistes kursiem, klātienes meistarklasēs no profesionāļiem saņemsi personīgas atsauksmes, kas palīdzēs ātrāk pilnveidoties

Paplašini savas prasmes jebkurā laikā tiešsaistē

43

Ja nav iespējas apmeklēt klātienē nodarbības, ir daudz tiešsaistes kursu, kuros vari attīstīt jaunas prasmes savā tempā. Labākās tiešsaistes mācību platformas radošajiem:

- Coursera – universitāšu līmeņa kursi grafikas dizainā, mārketingā, biznesā un citās jomās.

- Domestika – radošie kursi ilustrācijā, fotogrāfijā, animācijā, zīmolvedībā un digitālajā dizainā.

- Skillshare – īsi un praktiski kursi par radošo uzņēmējdarbību, mūzikas producēšanu, vizuālo mākslu un darbu kā brīvмāksliniekam.

Atrodi labākās darbnīcas un meistarklases

- **Pārbaudi savas skolas un vietējo iestāžu piedāvājumu** – daudzas mākslas, dizaina un mūzikas skolas rīko bezmaksas vai ar atlaidi pieejamas darbnīcas studentiem un absolventiem.
- **Seko kultūras centriem un nozares pasākumiem** – muzeji, galerijas un mūzikas norises vietas bieži rīko izglītojošus pasākumus ar nozares līderiem.
- **Izzini rezidenču iespējas Latvijā un pasaulē** – rezidences dod māksliniekiem un dizaineriem iespēju kādu laiku dzīvot un strādāt citā vidē, ārpus ierastās ikdienas. Rezidenču mērķis ir veicināt radošu darbu, jaunu ideju attīstību, sadarbību ar citiem māksliniekiem vai vietējo kopienu un kultūras apmaiņu.
- **Interesējies par profesionālajām asociācijām** – organizācijas, piemēram, AKKA/LAA un Eiropas radošo nozaru tīkli, piedāvā izglītojošas programmas un iespējas veidot kontaktus.
- **Apmeklē radošos festivālus un konferences** – tādi pasākumi kā dizaina biennāles, mūzikas ekspozīcijas un filmu festivāli bieži piedāvā meistarklases, kur vari mācīties tieši no nozares vadošajiem profesionāļiem.

Ieguldi savā izaugsme

45

Neatkarīgi no tā, vai izvēlies klātienes meistarklasi vai tiešsaistes kursu, ieguldījums nepārtrauktā mācīšanās procesā Tev palīdzēs:

- iegūt pārliecību par savām spējām,
- sekot līdzi jaunākajiem nozares rīkiem un tendencēm,
- paplašināt savu profesionālo kontaktu loku,
- palielināt iespējas atrast labāku darbu vai projektus kā pašnodarbinātajam.

Padoms.

Daudzi radošo jomu profesionāļi apmeklē meistarklases arī pēc vairāku gadu darba, lai turpinātu pilnveidoties un veidotu jaunus kontaktus. Jo vairāk mācies, jo vairāk iespēju sev radīsi! Atceries apmeklēt arī meistarklases, ko piedāvā Tava skola – tās bieži ir bez maksas. Par līdzīgām iespējām vēlāk var nākties maksāt ievērojamu summu!

Plānošanas un elastības nozīme

Sekmīgi nokārtotie centralizētie eksāmeni ir ļoti svarīgi, lai pēc absolvēšanas Tev būtu plašākas iespējas. Ja eksāmenu priekšmetus izvēlēties saskaņā ar savām karjeras interesēm, iegūsi spēcīgu pamatu ceļam uz tehnisko vai radošo profesiju apguvi, tomēr, pat ja Tavi plāni mainās, eksāmenu rezultāti nodrošina plašas iespējas iepazīt un sasniegt panākumus arī citās jomās.

Pievērs uzmanību!

Tavs karjeras ceļš ir tikpat unikāls kā Tava radošā vīzija. Neatkarīgi no tā, vai izvēlies darbu algotā amatā, būt pašnodarbinātais vai turpināt izglītību, svarīgi ir iet virzienā, kas atbilst Tavām interesēm, prasmēm un mērķiem. Un atceries – pasaule nemitīgi mainās, tāpēc, lai patiešām gūtu panākumus, Tev jāspēj pielāgoties apstākļiem un sekot līdzi nozares jaunumiem!

Tīklošanās – kontaktu veidošana radošajā industrijā

Tīklošanās ir viens no spēcīgākajiem rīkiem profesionālai izaugsmei radošajās nozarēs. Profesionālo mākslas un dizaina skolu audzēkņiem un absolventiem tā sniedz iespēju iepazīties ar līdzīgi domājošiem cilvēkiem, nonākt potenciālo darba devēju redzeslokā un atklāt iespējas sadarbības projektiem. Spēcīga profesionālā tīkla veidošana palīdz ne tikai atrast darbu, bet arī sniedz iedvesmu, iespējas mācīties un saņemt atbalstu visā radošās karjeras laikā.

Kāpēc tīklošanās ir svarīga?

- **Piekluve iespējām** – daudzi amati radošajā jomā tiek piedāvāti, balstoties uz personīgiem kontaktiem un rekomendācijām, nevis tikai oficiāliem darba sludinājumiem.
- **Sadarbība un mācīšanās** – tīklošanās ļauj mācīties no citiem, dalīties idejās un kopīgi radīt inovatīvus projektus.
- **Nozares izpratne** – sarunas ar nozares profesionāļiem sniedz dziļāku ieskatu aktuālākajās tendencēs, prasībās un izaicinājumos.
- **Mentoru atbalsts** – kontakti ar pieredzējušiem profesionāļiem var sniegt vērtīgus padomus un atbalstu karjeras attīstībā.
- **Sadarbības iespēju veidošana** – gan profesionālie, gan sociālie pasākumi ir lieliska iespēja iepazīt līdzīgi domājošos, dalīties pieredzē un veidot sadarbību. Audzēkņiem un absolventiem šādi neformāli vai organizēti pasākumi kalpo par platformu ideju apmaiņai, mācībām no vienaudžiem un pat kopīgu projektu aizsākšanai.

Kur veidot kontaktus?

47

Tīklošanās klātienē

- **Nozares pasākumi** – apmeklē izstādes, dizaina gadatirgus, koncertus un festivālus. Šie pasākumi ir lieliska vieta, kur satikt nozares profesionāļus un parādīt savu interesi par radošo jomu.
- **Darbnīcas un semināri** – piedalies pasākumos, ko organizē Tava skola, vietējās mākslas studijas vai kultūras iestādes, lai satiktu vienaudžus un atrastu potenciālos mentorus.
- **Konkursi** – iesaisties mākslas un dizaina konkursos – tie bieži piesaista nozares ekspertus kā žūrijas locekļus vai viesus.
- **Prakses un mācekļa darbi** – veido kontaktus ar kolēģiem, mentoriem un klientiem prakses laikā vai darbojoties reālos projektos.

Tīklošanās tiešsaistē

- **Profesionālie portfolio** – tādi portāli kā *Behance*, *Dribbble* un *ArtStation* ļauj Tev parādīt savus darbus plašākai, starptautiskai auditorijai. Atceries – laika gaitā vietņu popularitāte mainās, tāpēc seko līdzi aktuālajiem rīkiem.
- **Sociālie tīkli** – *Instagram*, *LinkedIn* un *Pinterest* ir lieliskas platformas, kur dalīties savā radošajā izpausmē, veidot profesionālus kontaktus un pievienoties radošajām kopienām.
- **Specializēti forumi** – iesaisties diskusiju grupās un forumos, kas veltīti Tavai jomai, piemēram, *Reddit* kopienās vai *Discord* serveros.
- **Freelance platformas** – vietnes kā *Fiverr* un *Upwork* palīdz ne tikai atrast projektus, bet arī veidot kontaktus ar potenciālajiem sadarbības partneriem un klientiem.

Kā efektīvi veidot kontaktus?

- **Sagatavo īsu un pārliecinošu stāstu par sevi** – esi gatavs dažos teikumos pastāstīt, kas Tu esi, ar ko nodarbojies un kas Tevi iedvesmo. Tas palīdzēs atstāt labu pirmo iespaidu un uzsākt sarunas.

Vari izmantot "Lifta runas" (*Elevator Pitch*) metodi. "Lifta runa" ir ļoti īsa (apmēram 30 sekundes!) prezentācija, kurā Tu īsi pastāsti par sevi, uzsver kādu būtisku faktu vai prasmi un izveido kontaktu ar sarunu biedru. Tā tiek saukta par "Lifta runu" jo tās ilgums ir aptuveni tik ilgs, cik kopīgs brauciens liftā ar kādu. Vairāk par šo metodi angļu valodā vari uzzināt šeit:

- **Izveido profesionālu portfolio** – vai tas būtu digitāls vai drukāts, Tavam portfolio vienmēr jābūt gatavam demonstrēšanai, līdzko rodas izdevība vai vajadzība.
- **Nosaki savus mērķus** – padomā, ko vēlies sasniegt ar tīklošanos. Vai meklē darba iespējas, vai mentoru, vai līdzdalību kopīgos projektos? Skaidri mērķi palīdzēs veidot nozīmīgākus kontaktus.

Attiecību veidošana

- **Sāc ar vietējo vidi** – veido kontaktus ar saviem kursa biedriem, skolotājiem un vietējiem māksliniekiem. Apmeklē skolas rīkotos pasākumus un absolventu tikšanās.
- **Esi patiess un ieinteresēts** – izrādi interesi par citu darbiem un uzdod pārdomātus jautājumus. Centies, lai saruna nav tikai par to, ko no šī cilvēka vari iegūt sev.
- **Uzturi kontaktu** – pēc iepazīšanās nosūti pateicības ziņu vai pievienojies saziņai LinkedIn. Uzturi regulāru, bet profesionālu saikni.

Paplašini savu redzesloku

- **Sadarbojies** – piedalies kopīgos projektos ar vienaudžiem vai profesionāļiem – tas palīdz veidot spēcīgas koleģiālās attiecības un gūt jaunu pieredzi.
- **Rādi savu darbu** – regulāri publicē savus darbus sociālajos tīklos un portfolio platformās, lai informētu savu kontaktu loku un būtu pamanāms.
- **Meklē mentorus** – atrodi pieredzējušus profesionāļus, kuri var sniegt padomus un palīdzēt Tev attīstīt karjeru, pārvarēt izaicinājumus.

49

Tīklošanās padomi audzēkņiem un nesenajiem absolventiem

Kā sākt?

- **Sāc jau skolas laikā** – veido savu kontaktu loku, kamēr vēl mācies. Tavi kursa biedri un skolotāji ir vērtīgi kontakti nākotnei.
- **Apmeklē skolas pasākumus** – Tava skola rīko izstādes, koncertus un citus notikumus, kas vieno audzēkņus ar nozares profesionāļiem.
- **Iesaisties brīvprātīgi** – piedāvā savas prasmes vietējiem kultūras pasākumu organizatoriem vai organizācijām – tā iepazīsi cilvēkus savā jomā.
- **Izmanto tehnoloģijas** – pievieno savam portfolio vai vizītkartēm QR kodus, lai citiem būtu ērti ar Tevi sazināties tiešsaistē.

Kā pārvarēt tīklošanās izaicinājumus

- **Kautrība vai noslēgtāks raksturs** – sāc ar mazākiem, ērtākiem pasākumiem vai tiešsaistes platformām, lai pakāpeniski iegūtu pārliecību.
- **Pieredzes trūkums** – koncentrējies uz sava entuziasma un vēlmes mācīties demonstrēšanu. Profesionāļi bieži novērtē tieši aizrautību un potenciālu.
- **Bailes no saziņas pēc iepazīšanās** – izveido vienkāršu rutīnu, piemēram, pēc iepazīšanās nosūti LinkedIn pieprasījumu ar īsu ziņu.

Tiklošanās ilgtermiņa ieguvumi

50

Jo agrāk sāksi veidot profesionālos kontaktus, jo vairāk tas palīdzēs nākotnē.

- **Pastāvīgas darba iespējas** – spēcīgs kontaktu loks palīdz Tev uzzināt par darba vakancēm un brīvprātīgajiem vai freelance projektiem.
- **Prasmju pilnveide** – mācoties no kursa biedriem, vienaudžiem un mentoriem, Tu attīsti savu profesionālo meistarību.
- **Kopienas atbalsts** – uzticams tīkls sniedz iedrošinājumu un padomus, īpaši brīžos, kad karjerā gadās izaicinājumi.

Tiklošanās nav tikai iespēju meklēšana – tā ir attiecību veidošana, kas iedvesmo un atbalsta Tevi visā karjeras laikā. Sāc veidot kontaktus kamēr esi audzēknis, izmanto skolas piedāvātās iespējas un aktīvi iesaisties radošajā kopienā gan vietējā vidē, gan tiešsaistē. Ar pastāvīgu darbu un ieguldījumu Tavs kontaktu tīkls kļūs par vienu no vērtīgākajiem resursiem radošajā nozarē.

Prakses kā vērtīgas pieredzes iegūšana

51

Prakse sniedz iespēju gūt praktisku pieredzi un ir lielisks veids, kā attīstīt savas prasmes un veidot kontaktus. Uztver praksi kā iespēju mācīties un iepazīt dažādas lomas radošajā jomā.

Noderīgi resursi

- Nacionālā prakses datubāze Latvijā – www.prakse.lv

Prakse kā vērtīgas pieredzes iegūšana

Prakse sniedz praktisku pieredzi un var kļūt par soli ceļā uz pilnas slodzes darbu. Lūk, daži padomi, kā atrast prakses vietu un gūt no tās maksimālu labumu.

- **Meklē prakses iespējas** – skati piedāvājumus darba sludinājumu portālos vai uzrunā dizaina studiju, galeriju un aģentūru pārstāvjus tieši.
- **Izmanto praksi kā iespēju attīstīties** – uztver praksi kā vietu, kur mācīties un augt. Iesaisties dažādos uzdevumos, lūdz atsauksmes un veido kontaktus ar kolēģiem.

Prakses laiks nav atpūta – tā ir lieliska iespēja iepazīt reālus darba apstākļus, saprast darba tirgus situāciju un pārbaudīt sevi. Izmanto šo laiku gudri!

Atceries – prakses laikā Tu veido iespaidu par sevi kā par nākotnes profesionāli. Slikta reputācija, kas radusies jau sākumā, var apgrūtināt Tavu nākotnes sapņu piepildīšanu! Pārliecinies, ka sakārto visus ar praksi saistītos dokumentus – līgumus, prakses izvērtējuma dokumentus un citus, ja tas nepieciešams. Par šiem jautājumiem vairāk zinās prakses vadītājs vai atbildīgais mācību iestādes darbinieks.

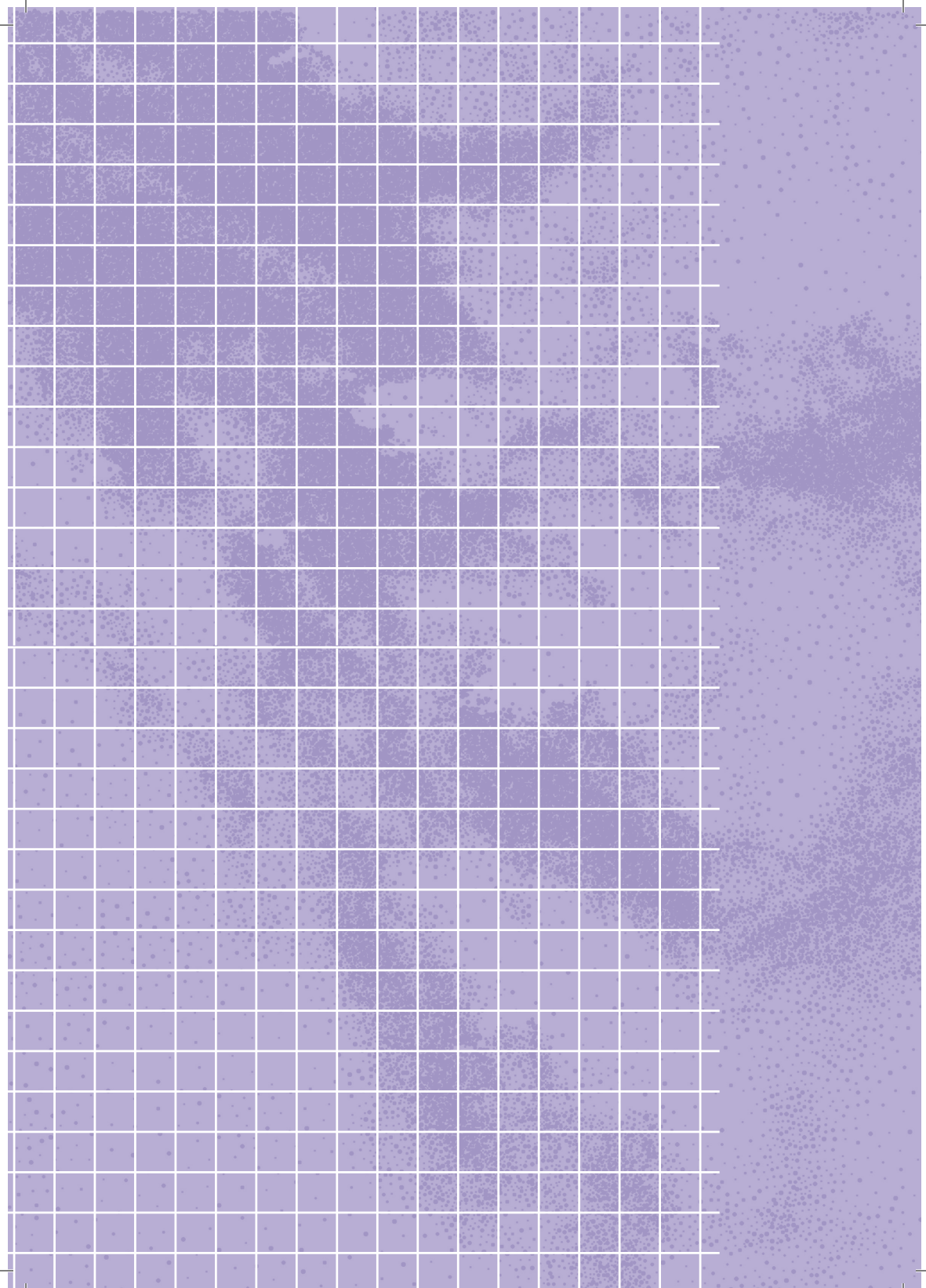
Atceries – Tava karjera radošajās industrijās ir ceļojums, kurā Tu iepazīsti, attīsties un audz. Saglabā zinātkāri, izmanto pieejamos resursus un veido kontaktus ar kursa biedriem un mentoriem. Ar neatlaidību un aizrautību Tu vari sasniegt savus profesionālos mērķus un sniegt nozīmīgu pienesumu radošajā pasaulē.

2. NODAĻA

Droši soļi
darba pasaulē

**"Iespējas nerodas
pašas no sevis.
Tu tās veido."**

Kriss Grosers
(Chris Grosser)

Pirmie soļi darba tiesībās un pienākumos

Drošs ceļš darba dzīvē

Sākt karjeru radošajā jomā ir aizraujoši, taču tas nozīmē arī atbildību. Zināšanas par savām darba tiesībām un darba juridiskajiem aspektiem palīdzēs pasargāt sevi no sarežģītām situācijām, negodīgiem darījumiem un pieņemt pārdomātus lēmumus. Neatkarīgi no tā, vai strādā uzņēmumā vai esi pašnodarbinātais, šīs zināšanas sniegs Tev pārlicību pārvaldīt savu karjeru.

Tagad, kad esi apdomājis savus karjeras mērķus, ir īstais brīdis uzzināt, kā darbojas darba pasaule. Šajā nodaļā uzzināsi par savām tiesībām un pienākumiem, gūsi izpratni par darba līgumiem un to, kā risināt dažādas situācijas.

Kad būsi izlasījis šo nodaļu, jutīsies gatavs spert soli darba tirgū, aizstāvēt sevi un pieņemt gudrus lēmumus – gan kā darbinieks, gan kā pašnodarbinātā persona.

Darba likums nosaka Tavus pamattiesības un pienākumus par līgumu, darba laiku, pārtraukumiem, atalgojumu un drošību.

Tavas tiesības darbā

Sākot karjeru kā māksliniekam vai dizainerim, svarīgi izprast noteikumus, kas Tevi pasargā darba vidē. Latvijā un visā Eiropas Savienībā ir spēkā likumi, kas nodrošina taisnīgus līgumus, atbilstošu atalgojumu un drošus darba apstākļus. Šie likumi pastāv, lai darba devēji izturētos godīgi pret visiem – gan darbiniekiem pilnas slodzes darbā, gan pašnodarbinātajiem, gan praktikantiem.

Lūk, kas jāņem vērā

57

- **Līgums** – vienmēr noslēdz rakstisku līgumu, kurā skaidri norādīti Tavi pienākumi, atalgojums un tiesības. Tas pasargās Tevi no negodīgas attieksmes.
- **Atalgojums** – katrā valstī ir noteikta minimālā alga, taču radošajos darbos atalgojuma struktūra var atšķirties. Pārlicinies, ka saproti, kā un par ko saņemsi samaksu.
- **Darba apstākļi** – likumi un normatīvie akti paredz konkrētas darba stundas, atpūtas pauzes un aizsardzību pret diskrimināciju vai nedrošu vidi.
- **Prakses nozīme** – prakse bieži ir pirmais solis reālā darba pieredzē un ceļš uz nozares iepazīšanu (kā aprakstīts 1. nodaļā). Prakse palīdz attīstīt prasmes, veidot kontaktus un papildināt portfolio. Pat ja prakse ir bez atalgojuma, tā var būt vērtīga karjeras attīstībā, taču pārlicinies, ka darba apstākļi ir atbilstoši.

Darba līgums

Sākot darbu kā darbiniekam vai pašnodarbinātajam, ir svarīgi izprast savas tiesības un pienākumus.

Darba līgumam vienmēr jābūt rakstiskā formā. Tajā skaidri jānorāda Tavi pienākumi, alga, darba laiks un darba sākuma datums. Gan darba devējam, gan darbiniekam jāsaņem parakstīta līguma eksemplārs.

Darba devējs līgumā var paredzēt **pārbaudes laiku, lai pārlicinātos, vai darbinieks ir piemērots attiecīgajam darbam.** Šajā laikā abas puses var izbeigt līgumu bez īpaša pamatojuma. Pārbaudes laiks parasti ir līdz 3 mēnešiem, bet dažās profesijās tas var būt arī ilgāks.

Darba laiks un pārtraukumi

Parasti darba nedēļa ir 40 stundas – tas nozīmē, ka strādā piecas dienas nedēļā pa 8 stundām dienā.

Darba likums nosaka, ka, ja strādā ilgāk par 6 stundām dienā, Tev jābūt iespējai paņemt vismaz 30 minūšu **pārtraukumu** atpūtai un ēšanai. Šo pārtraukumu parasti neapmaksā, un, ja vienojaties ar darba devēju, to var sadalīt vairākās īsākās pauzēs.

Alga un virsstundas

Darbiniekiem Latvijā ir tiesības saņemt ne mazāk kā valstī noteikto minimālo algu. Valdība šo summu nosaka un regulāri pārskata. Piemēram, 2026. gadā **minimālā alga** ir 780 eiro pirms nodokļu nomaksas.

Ja gadās strādāt **virsstundas**, darba devējam par tām jāpiemaksā 100 % virs Tava ierastā stundas tarifa, vai jāpiešķir apmaksāta brīvdiena. Tieši kā tas notiek, var atšķirties atkarībā no darba līguma vai nozares noteikumiem.

Minimālā alga nenožīmē, ka tieši tāda alga Tev būs – likums nosaka tikai to, ka nedrīkst maksāt mazāk, bet alga var būt lielāka atkarībā no tā, kāds ir Tavs darbs, amata pienākumi, profesija, kvalifikācija vai citi faktori.

Sociālā apdrošināšana un nodokļi

Gan darbiniekiem, gan pašnodarbinātajiem Latvijā ir **jāmaksā nodokļi un sociālās apdrošināšanas** iemaksas. Šie maksājumi nodrošina:

- tiesības saņemt valsts apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus,
- iemaksas pensijai,
- tiesības uz bezdarbnieka pabalstu, ja zaudē darbu,
- tiesības uz maternitātes, paternitātes un vecāku pabalstiem bērna piedzimšanas gadījumā.

Darbiniekiem šīs iemaksas atkarībā no algas apjoma automātiski aprēķina un pārskaita darba devējs.

Pašnodarbinātajiem jāparūpējas par iemaksām pašiem – summas tiek rēķinātas atkarībā no ienākumiem.

Veselības aprūpe un darba nespējas lapas apmaksa

59

Ja saslimsti, Tev ir tiesības saņemt darba nespējas lapas apmaksu, bet jāzina, kā tas notiek.

- Slimības pirmajā dienā alga netiek maksāta.
- No otrās līdz trešajai dienai darba devējs maksā 75 % no Tavas vidējās algas.
- No ceturtās līdz desmitajai dienai darba devējs maksā 80 %.
- Sākot ar vienpadsmito dienu, maksā valsts – 80 % no Tavas vidējās algas.

Darba nespējas atbalsts var ilgt līdz 26 nedēļām, bet nopietnos gadījumos – pat līdz vienam gadam. Lai saņemtu šo atbalstu, jābūt veiktām sociālās apdrošināšanas iemaksām un jābūt ārsta izziņai, kas apstiprina slimību.

Svarīgi par darba nespējas lapu un sociālo aizsardzību

- **Aizsardzība slimības laikā** – slimības laikā Tev pienākas finansiāls atbalsts, ja esi veicis sociālās apdrošināšanas iemaksas. Ja esi pašnodarbinātais, lai saņemtu slimības pabalstu, jābūt reģistrētai apdrošināšanas polisei darba nespējas gadījumam.
- **Sociālā apdrošināšana** – pārliecinies, ka darba devējs veic sociālās iemaksas. Tas ir svarīgi, lai varētu saņemt pabalstus, kad tie būs nepieciešami.
- **Veselības aprūpe bez darba** – ja esi bez darba, noteikti reģistrējies kā darba meklētājs Nodarbinātības valsts aģentūrā, jo tādā gadījumā valsts segs Tavus veselības aprūpes pakalpojumus.

Bezdarbs un valsts atbalsts

Ja zaudē darbu, Tev var pienākties bezdarbnieka pabalsts, ja esi noteiktu laiku strādājis un maksājis nodokļus.

Latvijā, lai saņemtu bezdarbnieka pabalstu, jābūt strādājušam vismaz 12 mēnešus pēdējo 16 mēnešu laikā un veikušam sociālās apdrošināšanas iemaksas.

Darba drošība un aizsardzība

Latvijā par to, lai darba vietas būtu drošas un darba devēji ievērotu likumus, rūpējas Valsts darba inspekcija. Inspektori var:

- apmeklēt darba vietas,
- pārbaudīt darba apstākļus,
- piemērot sodu darba devējiem, kuri pārkāpj likumu.

Darba inspekcijas mērķis ir aizsargāt darbiniekus un nodrošināt drošu darba vidi.

Svarīgākie likumi

- **Darba likums** nosaka, kā jāveido darba līgums, darba laiks, alga un kā var tikt pārtraukts darba līgums.
- **Valsts sociālās apdrošināšanas likums** paredz tiesības uz valsts apmaksātiem veselības aprūpes pakalpojumiem, darba nespējas lapu, bezdarbnieka pabalstu un pensiju.
- **Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likums** nosaka, kā tiek maksāti nodokļi darbiniekiem un pašnodarbinātajiem.
- **Ministru kabineta noteikumi** satur noteikumus par praksi, darba drošību un jauniešu nodarbinātību.

Noderīgas saites

- Latvijas likumi

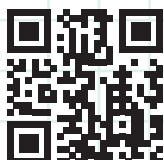

61

- Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra

- Nodarbinātības valsts aģentūra

Tavas tiesības strādājot Eiropas Savienībā

Kā Eiropas Savienības (ES) pilsonim Tev ir tiesības strādāt jebkurā ES valstī bez darba atļaujas. Šīs tiesības nodrošina ES likumi, kas garantē godīgu attieksmi pret strādājošajiem visās dalībvalstīs.

Tev nav vajadzīga darba vīza, lai strādātu citā ES valstī. Brīvas pārvietošanās tiesības nozīmē, ka vari:

- strādāt jebkurā ES valstī bez darba atļaujas vai vīzas,
- saņemt tādus pašus nosacījumus kā vietējie darbinieki attiecībā uz algu, darba apstākļiem un sociālajiem pabalstiem,
- dzīvot citā ES valstī darba dēļ, ja esi nodarbināts, pašnodarbināts vai spēj sevi finansiāli nodrošināt,
- ja plāno palikt ilgāk par 3 mēnešiem, var nākties reģistrēt savu dzīvesvietu un pierādīt, ka Tev ir darbs vai pietiekami līdzekļi iztikai.

Tavas tiesības strādāt jebkurā ES valstī

- **Līgums par Eiropas Savienības darbību (TFEU), 45. pants** aizliedz diskrimināciju pēc pilsonības starp dalībvalstu darbiniekiem attiecībā uz nodarbinātību, atalgojumu un darba apstākļiem.
- **Regula (ES) Nr. 492/2011 par darba ņēmēju brīvu pārvietošanos** precizē, ka jebkuras ES dalībvalsts darba ņēmējiem ir tiesības pārcelties un strādāt citā dalībvalstī bez nepamatotas diskriminācijas.

Kādi likumi attiecas uz Tavu darbu ES valstīs

63

- Ja strādā citā ES valstī ar darba līgumu – uz Tevi attiecas tās valsts darba likumi, tostarp noteikumi par algu, darba laiku un sociālajām iemaksām.
- Pārvietoto darba ņēmēju direktīva nodrošina, ka Tev saglabājas pamata darba tiesības, piemēram, tiesības uz minimālo algu un drošiem darba apstākļiem.
- Ja esi pašnodarbinātais, Tev jāievēro tās valsts likumi un nodokļu noteikumi, kurā strādā.

Šo likumu pārzināšana palīdz strādāt likumīgi un droši citā ES valstī, lai saņemtu godīgu atalgojumu, sociālo nodrošinājumu un aizsardzību saskaņā ar likumu.

Nodokļiem IR nozīme

Nodokļu maksāšana var nešķist aizraujoša, taču tā ir ļoti svarīga Tavai finansiālajai drošībai un lai varētu saņemt dažādus valsts atbalsta pakalpojumus. Lūk, kāpēc tas ir būtiski:

Veselības aprūpe un sociālā aizsardzība

- Nodokļi nodrošina piekļuvi valsts apmaksātiem veselības aprūpes pakalpojumiem un nodrošina tiesības uz darba nespējas lapas apmaksu. Ja saslimsti vai gūsti traumu, vari saņemt finansiālu atbalstu atveseļošanās laikā. Pašnodarbinātajiem, lai varētu saņemt šos pabalstus, ir svarīgi apdrošināt darba nespējas gadījumus kādā no apdrošināšanas kompānijām.

Bezdarbnieka pabalsts

- Ja zaudē darbu, vari pieteikties bezdarbnieka pabalstam, bet tikai tad, ja esi maksājis nodokļus. Ja sociālās iemaksas nav veiktas, uz šo atbalstu pretendēt nevarēsi.

Pensija

- Nodokļi veido Tavu nākotnes pensiju un nodrošina, ka pēc pensionēšanās Tev būs iztikas līdzekļi. Pašnodarbinātajiem ir īpaši svarīgi pašiem veikt iemaksas, lai nodrošinātu sev pensijas tiesības.

Maternitātes un paternitātes pabalsts

- Ja ģimenē piedzimst bērniņš, nodokļu iemaksas dod iespēju saņemt valsts atbalstu un doties apmaksātā bērna kopšanas atvaļinājumā. Bez iemaksām šie pabalsti būs minimāli.

Tiesiskā aizsardzība

- Nodokļu maksāšana apliecina, ka Tu strādā legāli. Tas nodrošina Tavas tiesības uz godīgu atalgojumu, drošiem darba apstākļiem un aizsardzību, ja darba devējs vai klients izturas negodīgi.

Kas notiek, ja nemaksā nodokļus

Strādāt bez nodokļu nomaksas – gan kā darbiniekam, gan kā pašnodarbinātajam – nozīmē uzņemties nopietnus riskus.

- **Nav tiesiskās aizsardzības** – ja klients atsakās maksāt, bez oficiāla statusa Tu nevarēsi vērsties pēc palīdzības vai aizsardzības.
- **Nav bezdarbnieka atbalsta** – zaudējot darbu, nesaņemsi bezdarbnieka pabalstu.
- **Nav pensijas uzkrājumu** – bez iemaksām pensijas fondos vari palikt bez stabila pensijas ienākuma.

- **Nav darba nespējas lapas vai maternitātes pabalsta** – ja saslimsi vai piedzims bērns, nebūs tiesību uz apmaksātu atvaļinājumu.
- **Sodi un juridiskas problēmas** – valsts ieņēmumu dienests (VID) var piemērot sodu, pieprasīt nokavētos nodokļus vai ierobežot iespēju nākotnē strādāt kā pašnodarbinātajam.

Kā strādāt droši un likumīgi

Lai sevi pasargātu un varētu saņemt valsts atbalstu, svarīgi ievērot dažus vienkāršus soļus.

- **Reģistrējies kā pašnodarbinātais** – Latvijā to var izdarīt Valsts ieņēmumu dienestā (VID).
- **Pieraksti savus ienākumus** – izmanto izklājlapas vai grāmatvedības programmas, lai pārskatāmi uzskaitītu nopelnīto.
- **Izraksti rēķinus** – tas padara maksājumus oficiālus un sniedz tiesisku aizsardzību.
- **Vienmēr slēdz līgumu** – neatkarīgi no tā, vai strādā kā darbinieks, pašnodarbinātais vai esi iesaistīts atsevišķā projektā, vienojies rakstiski – tas aizsargā gan Tevi, gan Tavu klientu vai darba devēju.

Cik daudz nodokļu jāmaksā

Nodokļu apmērs atkarīgs no Taviem ienākumiem un nodarbinātības veida.

Ja esi **pašnodarbinātais** vai strādā kā brīvmakslinieks, parasti jāmaksā:

- **Iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN)** kā noteikts procents no taviem ienākumiem.
- **Sociālās apdrošināšanas iemaksas** nodrošina piekļuvi valsts apmaksātiem veselības aprūpes pakalpojumiem, darba nespējas lapai, pensijai un citiem sociālajiem pabalstiem.
- **Citi nodokļi (ja piemērojami)**, piemēram, mikrouzņēmumu nodoklis, ja esi izvēlējies šo režīmu.

Ja esi **darba ņēmējs**, darba devējs automātiski no Tavas algas ietur un samaksā:

- **Sociālās apdrošināšanas iemaksas (VSAOI).** Tās nodrošina veselības aprūpi, pensiju, darba nespējas lapas un citus pabalstus.
- **Iedzīvotāju ienākuma nodokli (IIN).** Tas tiek aprēķināts no Tavas bruto algas.
- **Citi ieturējumi (ja piemērojami).** Piemēram, arodbiedrības maksas vai citi, ja esi piekritis.

Padoms

Latvijā (tāpat kā citās valstīs) jaunaļiem uzņēmējiem vai tiem, kuriem ir mazi ienākumi, var būt pieejamas īpašas nodokļu likmes vai atvieglojumi. Lai uzzinātu vairāk, apskaties VID tīmekļa vietnē vai konsultējies ar grāmatvedi.

Noderīgas saites

- Valsts ieņēmumu dienests (VID)

67

- Kāpēc maksāt nodokļus?
(Latvijas Sabiedriskie mediji)

- Kāpēc maksāt nodokļus?
(Swedbank)

Izvairīšanās no nodokļu maksāšanas var šķist vienkāršs veids, kā ietaupīt naudu, bet tā var radīt nopietnas sekas. Nodokļu maksāšana sniedz Tev tiesisko aizsardzību, piekļuvi sociālajiem pabalstiem un drošāku nākotni. Neatkarīgi no tā, vai strādā kā brīvmaxlinieks, pārdod mākslas darbus vai uzsāc mazo biznesu – reģistrēties un maksāt nodokļus ir gudrākais solis ilgtermiņa panākumiem.

Padoms

Ja nezini, ar ko sākt, Latvijā jaunajiem uzņēmējiem pieejamas bezmaksas biznesa konsultācijas. Nebaidies prasīt palīdzību! Piemēram, Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra (LIAA)

Tavi pienākumi un tiesības

Neatkarīgi no tā, vai strādā uzņēmumā vai kā pašnodarbinātais, ļoti svarīgi ir izprast un ievērot noslēgto līgumu. Līgums nosaka būtiskas lietas – Tavu atalgojumu, pienākumus, termiņus un intelektuālā īpašuma tiesības. Zinot, kam esi piekritis, Tu vari izvairīties no pārratumiem un nodrošināt godīgu attieksmi pret sevi.

Pirms līguma parakstīšanas ir svarīgi pārrunāt nosacījumus – atalgojumu, darba uzdevumus un termiņus, lai panāktu sev labāko vienošanos. Bet atbildība nebeidzas ar parakstu – lai veidotu uzticību darba devēju vai klientu acīs, Tev jāizpilda solītais – jāievēro termiņi, darbs jāveic kvalitatīvi un jāpilda līguma nosacījumi. Pildīt savas saistības ir tikpat svarīgi kā zināt savas tiesības.

Darbinieks un pašnodarbinātais (*freelanceris*) – kāda ir atšķirība?

- **Darbinieks** strādā uzņēmumā un līgums nodrošina stabilu algu, noteiktu darba laiku un **tādas priekšrocības** kā apmaksāts atvaļinājums un sociālās garantijas. Darba devējs nosaka darbinieka uzdevumus, savukārt darbiniekam jāievēro uzņēmuma noteikumi.
- **Pašnodarbinātais** strādā patstāvīgi, darbojas īstermiņa projektos dažādiem klientiem. Viņam **nav noteikta alga vai sociālie labumi**, taču ir lielāka brīvība pašam izvēlēties darbus, noteikt savas cenas un plānot savu laiku.

Atšķirības starp līgumu veidiem

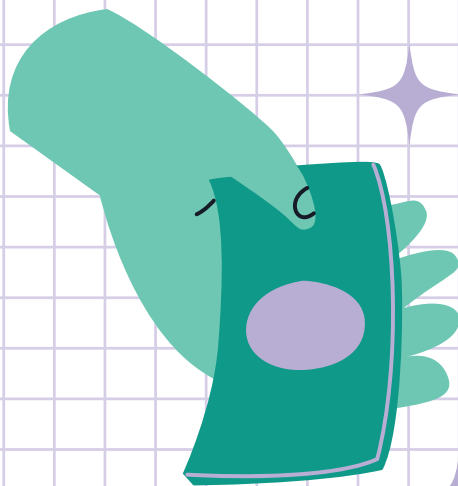
- **Darbinieka līgums** – ilgtermiņa vai uz noteiktu laiku noslēgts līgums ar noteiktu algu, darba laiku un tiesisko aizsardzību.
- **Pašnodarbinātā līgums** – īstermiņa vienošanās, kurā galvenais uzsvars ir uz projekta uzdevumiem, termiņiem un samaksas nosacījumiem, bez darba devēja nodrošinātiem labumiem.

69

Seko līdz saviem ienākumiem un izdevumiem

Svarīgi rūpīgi pierakstīt, cik nopelni un cik iztērē. Tas palīdz pārvaldīt savas finanses un izvairīties no nepatīkamiem pārsteigumiem.

Šim nolūkam vari izmantot vienkāršu grāmatvedības programmu, piemēram, *Wave* vai *QuickBooks*, vai arī parastu izklājlapas tabulu jebkurā operētājsistēmā vai tiešsaistē.

Veidi kā strādāt radošajās jomās

Savu karjeru radošajā jomā Latvijā vari sākt dažādos veidos:

1. **Kā darbinieks** vari strādāt pamatojoties uz darba līgumu, pakalpojuma līgumu vai autoratlīdzības līgumu kā privātpersona.
2. **Kā saimnieciskās darbības veicējs** vai kā fiziska persona, kas strādā patstāvīgi bez uzņēmuma dibināšanas. To var darīt dažādos veidos:
 - kā pašnodarbinātais vispārējā nodokļu režīmā,
 - kā pašnodarbinātais mikrouzņēmuma nodokļa režīmā,
 - kā saimnieciskās darbības veicējs ar samazinātu patentmaksu,
 - kā deklarētas saimnieciskās darbības veicējs nekustamā īpašuma izīrēšanai.
3. **Kā individuālais komersants**, ja Tava uzņēmējdarbība atbilst noteiktiem kritērijiem un jāreģistrējas Komercreģistrā.

Algas nodokļa grāmatiņa

71

Sākot strādāt kā darba ņēmējs, svarīgākie soļi ir noslēgt darba līgumu un iesniegt savu algas nodokļu grāmatiņu Valsts ieņēmumu dienestā (VID), lai nodokļi tiktu aprēķināti pareizi.

Elektroniskā nodokļu grāmatiņa ir digitāls reģistrs, kurā uzkrāta informācija par Tavām darbavietām, piemērojamo ienākuma nodokļa likmi un nodokļu atvieglojumiem, uz kuriem Tev ir tiesības.

Vairāk par to, kā iegūt, iesniegt un kāpēc nodokļu grāmatiņa ir nepieciešama, lasi VID tīmekļa vietnē:

1. Darbinieks

Ja esi darba ņēmējs un esi noslēdzis darba līgumu vai pakalpojuma līgumu, kā arī iesniedzis savu elektronisko nodokļu grāmatiņu, 2026. gadā piemēro šādus nodokļu nosacījumus:

- **Minimālā alga:** 780 eiro mēnesī (pirms nodokļiem)
- **Neapliekamais minimums:** 550 eiro mēnesī
- **Darbinieka sociālās apdrošināšanas iemaksas (VSAOI):** 10,5%
- **Iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN):** 25,5%

Atceries – šī informācija attiecas uz 2026. gadu, tāpēc svarīgi sekot līdzi nodokļu izmaiņām Finanšu ministrijas vietnē:

**Gribi uzzināt, cik būs Tava
alga pēc nodokļiem?**
Izmanto oficiālo algu kalkulatoru:

2. Saimnieciskās darbības veicējs

Ja strādā kā saimnieciskās darbības veicējs, darbības sākums obligāti jāreģistrē Valsts ieņēmumu dienestā (VID).

Ja izvēlies vispārējo nodokļu režīmu:

- Jāmaksā **iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN)** un **valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas (VSAOI)**.
- Jākārto uzskaitē par ienākumiem un izdevumiem.
- Reizi gadā jāiesniedz gada ienākumu deklarācija VID.
- Katru ceturksni jāiesniedz "Pašnodarbinātā vai darba ņēmēja ziņojums".
- **IIN likme ir progresīva**, tas nozīmē – jo lielāki Tavi gada ienākumi, jo lielāka nodokļa likme:
 - / ja gada ienākumi ir līdz 105 300 eiro, IIN likme ir 25,5%;
 - / ja gada ienākumi pārsniedz 105 300 eiro, IIN likme ir 33%.
- Ja gada laikā nav ienākumu no saimnieciskās darbības vai aprēķinātais IIN ir mazāks par 50 eiro, jāsamaksā minimālais gada IIN – 50 eiro.
- Ja ienākumi no saimnieciskās darbības mēnesī pārsniedz minimālo algu, VSAOI jāmaksā vismaz no minimālās algas apmēra. Par ienākumiem, kas pārsniedz šo summu, jāmaksā papildu pensiju apdrošināšanas iemaksas.
- VSAOI likme ir 31,07 %. Papildus pašnodarbinātajiem reizi ceturksnī jāveic pensiju apdrošināšanas iemaksas 10 % apmērā no ienākumiem, uz kuriem netiek piemērota galvenā VSAOI likme.

Ja izvēlies mikrouzņēmumu nodokļa (MUN) režīmu:

73

- Jāmaksā MUN atkarībā no apgrozījuma – likme 25%.
- 80% no nodokļa iet uz VSAOI, 20% – uz IIN.
- Var izmantot **Saimnieciskās darbības ieņēmumu kontu (SDI kontu)** – tas ļauj automātiski veikt nodokļu maksājumus bez nepieciešamības pašam sagatavot ceturkšņa deklarācijas.

Vairāk informācijas par pašnodarbinātību meklē:

3. Individuālais komersants

Individuālais komersants personīgi atbild par visiem uzņēmējdarbības darījumiem ar visu savu mantu. Ja persona veic uzņēmējdarbību un izpildās noteikti nosacījumi, tā jāreģistrē Komercreģistrā kā individuālais komersants:

- ja gada apgrozījums pārsniedz 284 600 eiro;
- ja gada apgrozījums pārsniedz 28 500 eiro un vienlaikus tiek nodarbināti vairāk nekā pieci darbinieki;
- ja uzņēmējdarbība atbilst komercdarījumu aģenta darbībai;
- ja uzņēmējdarbība ir līdzīga starpnieka (brokeru) darbībai.

Individuālais komersants var izvēlēties vienu no diviem nodokļu režīmiem:

75

Vispārējais režīms – jāmaksā iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN) no uzņēmējdarbības ienākuma un valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas (VSAOI).

IIN tiek maksāts reizi gadā, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju nākamajā gadā.

- VSAOI jādeklarē un jāmaksā ceturksnī par tiem mēnešiem, kuros gūti ienākumi:
 - / ja mēneša ienākums nepārsniedz minimālo algu – pensiju iemaksa 10 %;
 - / ja mēneša ienākums pārsniedz minimālo algu – VSAOI 31,07 %.
- No apliekamā ienākuma drīkst atskaitīt ar uzņēmējdarbību saistītos izdevumus.

Mikrouzņēmumu nodokļa (MUN) režīms – jāmaksā MUN, kurā iekļautas arī VSAOI.

- MUN likme ir 25 % no apgrozījuma.
- Ja gada apgrozījums pārsniedz 25 000 eiro, likme par pārsnieguma daļu ir 40 %.
- Izdevumus no apliekamā ienākuma atskaitīt nevar.

Informāciju par to, kā reģistrēties kā individuālajam komersantam un kādi dokumenti nepieciešami, vari atrast Uzņēmumu reģistra tīmekļa vietnē:

Vairāk informācijas par saimnieciskās darbības reģistrēšanu un veikšanu

Līgumu veidi

Darba līgums ir rakstiska vienošanās starp darba devēju un darbinieku, kas tiek noslēgta pirms darba uzsākšanas. Tajā noteikti darba pienākumi un atalgojums, kā to paredz Darba likums.

Šāda līguma ietvaros:

- **darbinieks ievēro darba devēja darba kārtības noteikumus**, un darba devējs nodrošina nepieciešamo aprīkojumu un instrumentus;
- **darba devējs atbild par drošību darba vietā;**
- **darbiniekam pienākas ikgadējais atvaļinājums;**
- **darbiniekam ir tiesības uz sociālajiem labumiem**, tostarp apmaksātu darba nespējas lapu, atlaišanas pabalstu, bezdarbnieka pabalstu, vecāku pabalstiem un valsts pensiju;
- **nodokļus aprēķina, ietur un samaksā darba devējs.**

Pakalpojuma līgums

ir vienošanās, kurā viena puse apņemas par samaksu izpildīt noteiktu darbu, izgatavot lietu vai noorganizēt pasākumu, izmantojot savus instrumentus un aprīkojumu. Šādu līgumu regulē Civillikums. Līguma puses ir pasūtītājs (kurš pasūta darbu) un izpildītājs (kurš darbu veic). Izpildītājs var būt gan fiziska, gan juridiska persona.

Šāda līguma ietvaros:

- darbinieks (izpildītājs) pats **nosaka savu darba laiku un vietu**;
- **darbinieks pats nosaka termiņus** un nodod paveikto darbu ar pieņemšanas-nodošanas aktu;
- **darbinieks ir atbildīgs par savu drošību un veselību** darba laikā;
- **darbiniekam nepienākas apmaksāts atvaļinājums**;
- **darbiniekam nepienākas apmaksāta slimības lapa**;
- **pašnodarbinātā persona pati maksā nodokļus**, izņemot, ja nav reģistrēta kā pašnodarbinātais.

Piemērojamie nodokļi 2026. gadā
(Esi vērīgs un seko aktuālajām izmaiņām!)

Ja persona ir noslēgusi **darba līgumu** vai **pakalpojuma līgumu** (nav reģistrēta kā pašnodarbinātais) un ir iesniegusi savu **elektronisko nodokļu grāmatiņu**, 2026. gadā tiek piemēroti šādi nodokļu nosacījumi:

- **neapliekamais minimums** – 550 eiro mēnesī;
- valsts **sociālās apdrošināšanas iemaksas (VSAOI)** – 10,5 %;
- iedzīvotāju **ienākuma nodoklis (IIN)** – 25,5 %.

Autoratlīdzības līgums

ir vienošanās starp divām pusēm – pasūtītāju un autoru vai izpildītāju, kurā paredzēta autordarba radīšana par samaksu un tā nodošana pasūtītājam.

Saskaņā ar Autortiesību likumu, autordarbs ir autora intelektuālās radošās darbības rezultāts literatūras, zinātnes vai mākslas jomā.

Autortiesību aizsardzība attiecas uz plašu radošo darbu loku. Autordarbi var būt, piemēram:

- literāri darbi (grāmatas, brošūras, runas, datorprogrammas, lekcijas, uzrunas, referāti, sprediķi u. c.);
- dramatiskie un muzikāli dramatiskie darbi, scenāriji, literārie iecerējumi audiovizuāliem darbiem;
- horeogrāfijas darbi un pantomīmas;
- muzikāli darbi ar vai bez vārdiem;
- audiovizuāli darbi;
- zīmējumi, gleznas, skulptūras, grafikas un citi mākslas darbi;
- lietišķās mākslas darbi, dekorācijas un skatuves noformējumi;

- dizaina darbi;
- fotodarbi un darbi, kas radīti līdzīgā veidā kā fotogrāfijas;
- ēku un būvju skices, projekti un maketi, arhitektūras risinājumi, pilsētplānojuma un ainavu projekti, kā arī pilnībā vai daļēji uzbūvētas ēkas vai īstenoti vides projekti;
- ģeogrāfiskās kartes, plāni, maketi un citi darbi, kas saistīti ar ģeogrāfiju, topogrāfiju vai citām zinātnēm;
- citi autora oriģināldarbi.

Autoratlīdzības līgumā parasti iekļauj tādas pašas pamata lietas kā pakalpojuma līgumā – izpildes termiņus, darba drošības nosacījumus un sociālo garantiju aspektus. Ja persona **nav reģistrēta kā pašnodarbinātais**, pasūtītājam jāietur tikai iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN) 25 % apmērā no autoratlīdzības summas. Ja persona **ir reģistrēta kā pašnodarbinātais**, piemēro attiecīgās gada nodokļu likmes un noteikumus. Vairāk informācijas:

Gatavojieties darba intervijai

Tava pirmā darba intervija radošajā nozarē var būt gan aizraujoša, gan nedaudz izaicinoša. Lai palīdzētu labi sagatavoties un atstāt pārliecinošu iespaidu, esam sagatavojuši soli pa solim ceļvedi, īpaši domājot par jaunajiem profesionāļiem un tikko skolas vai studijas beigušajiem.

Noderīgas saites

- IR Liepāja ceļvedis

- "Enjoy Recruitment" blogs

- DarbaGuru padomi

Iepazīsties ar uzņēmumu un vakanci

81

- **Izzini uzņēmuma darbību**
Apmeklē uzņēmuma tīmekļa vietni un sociālo mediju profilus, lai uzzinātu vairāk par viņu projektiem, vērtībām un darba kultūru. Tas demonstrēs Tavu ieinteresētību un palīdzēs saprast, vai uzņēmums atbilst Taviem karjeras mērķiem.
- **Analizē darba prasības**
Rūpīgi izlasi darba sludinājumu un izproti, kādas prasmes un pienākumi gaidīti. Sagatavo piemērus no savas pieredzes, kas atbilst šīm prasībām.

Sagatavo savu portfolio

- **Izvēlies labākos darbus**
Iekļauj darbus, kas vislabāk atspoguļo Tavas prasmes un atbilst vakancei, uz kuru piesaiki.
- **Nodrošini profesionālu noformējumu**
Visiem darbiem jābūt pārskatāmiem un viegli aplūkojamiem. Ja portfolio ir digitāls, pārliecinies, ka tas pieejams tiešsaistē – piemēram, platformās kā *Behance* vai Tavā personīgajā tīmekļa vietnē.

Izmēģini atbildes uz biežākajiem intervijas jautājumiem

- **Pastāsti par sevi**
Sagatavo īsu kopsavilkumu par savu izglītību, pieredzi un motivāciju strādāt šajā nozarē.
- **Stiprās un vājās puses**
Nosauc savas galvenās stiprās puses un padomā, kā konstruktīvi runāt par vājajām – parādot, kā centies tās uzlabot.
- **Portfolio apspriešana**
Esi gatavs pastāstīt par savu radošo procesu – kā nonāci līdz konkrētam rezultātam, kādas problēmas risināji un kādas tehniskās prasmes izmantoji.

Sagatavo jautājumus intervētājam

Darba devēji novērtē kandidātus, kuri uzdod pārdomātus jautājumus – tas parāda ieinteresētību un motivāciju. Tu vari jautāt, piemēram:

- Kādi ir lielākie izaicinājumi šajā amatā?
- Ko jūs sagaidāt no jauna komandas dalībnieka pirmajos mēnešos?
- Vai varat pastāstīt vairāk par uzņēmuma iekšējo kārtību un darba vidi?

Piemērots apģērbs un punktualitāte

- Izvēlies apģērbu, kas atbilst uzņēmuma stilam, vienlaikus saglabājot profesionālu izskatu. Radošajās nozarēs pieļaujama nedaudz brīvāka, bet gaumīga pieeja.
- Ja intervija notiek klātienē, ierodies 10–15 minūtes agrāk. Ja intervija notiek tiešsaistē, savlaicīgi pārbaudi interneta pieslēgumu un tehnisko aprīkojumu.

Turpmākie pasākumi pēc intervijas

- Nosūti īsu pateicības vēstuli e-pastā 24 stundu laikā pēc intervijas. Izsaki pateicību par iespēju un īsi atgādinā par savu interesi.
- Ja noteiktajā laikā nesaņem atbildi, vari pieklājīgi atsūtīt atgādinājuma ziņu ar jautājumu par nākamajiem soļiem.

Ar rūpīgu sagatavošanos, pārliecību un labi noformētu portfolio Tu vari palielināt savas iespējas iegūt darbu radošajā jomā. Veiksmi intervijās!

Darba līgums

83

Ikvienas legālas darba attiecības sākas ar darba līguma noslēgšanu.

Darba līgums ir rakstiska vienošanās starp Tevi un darba devēju.

Neatkarīgi no tā, vai uzsāc savu pirmo darbu, strādā kā brīvmākslinieks vai esi piesaistīts konkrētam projektam, līgums palīdz aizsargāt Tavas tiesības un skaidri nosaka abpusējos pienākumus un gaidas.

Pirms paraksti jebkuru līgumu, pārliecinies, ka saproti, kam piekrti, lai izvairītos no pārpratumiem vai negodīgiem nosacījumiem.

Pirms paraksti jebkādu darba līgumu, velti laiku tā rūpīgai izlasīšanai un uzdod jautājumus, ja kaut kas nav skaidrs.

Līgumā skaidri jābūt norādītam:

- darbinieka un darba devēja datiem,
- amata nosaukumam,
- atalgojumam,
- samaksas nosacījumiem,
- darba laikam,
- darba sākuma un/vai beigu datumam,
- atvaļinājuma kārtībai,
- brīdinājuma termiņiem darba attiecību pārtraukšanai,
- pārbaudes termiņam (ja tāds ir),
- darba vietai (piemēram, birojā, attālināti vai abējādi),
- papildu labumiem – piemēram, prēmijām vai transporta izdevumu kompensācijai, ja tādi paredzēti.

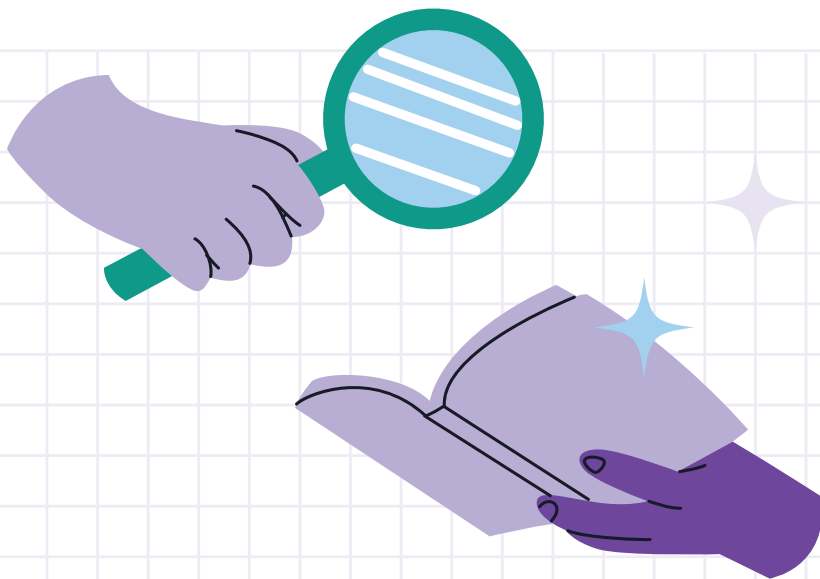
Pārbaudes laiks un darba attiecību izbeigšana

Daudzos darbos tiek noteikts **pārbaudes laiks**, parasti no 1 līdz 3 mēnešiem, kura laikā gan Tu, gan darba devējs var izvērtēt, vai darbs ir piemērots. Uzzini, cik ilgi pārbaudes laiks ilgst un vai šajā laikā Tev tiks maksāts pilns atalgojums.

Līgumā jābūt skaidri norādītam arī par izbeigšanas kārtību – cik ilgs **brīdinājuma termiņš** jāievēro, ja Tu vai darba devējs vēlas pārtraukt darba attiecības.

Konkurences ierobežojumi un slēptās atrunas

Dažos līgumos **var būt noteikumi**, kas **ierobežo Tavas iespējas strādāt pēc darba attiecību beigām**, piemēram, aizliedzot strādāt pie konkurentiem vai dibināt savu uzņēmumu. Ja šādi noteikumi šķiet netaisnīgi, pārrunā tos vēl pirms līguma parakstīšanas. Pievērs uzmanību arī citām atrunām, piemēram, par **virsstundām, ieturējumiem no algas vai ierobežojumiem saistībā ar papildu darbu** – atrunas var būtiski ietekmēt Tavas iespējas un izvēles.

Tiesiskā aizsardzība un sociālā drošība

85

Pārliecinies, ka līgums atbilst Latvijas Darba likuma prasībām.

Darba tiesību regulējumu
var izlasīt Darba likumā

Valsts darba inspekcija sniedz
konsultācijas par darba līgumiem

Darba līguma paraugs

Pārliecinies, ka Tavs darba devējs
veic sociālās apdrošināšanas iemaksas –
tas nodrošina tiesības uz veselības aprūpi,
pensiju un bezdarbnieka pabalstu.

Rakstiskas un mutiskas vienošanās

Ja darba devējs sola **prēmijas, papildu atvaļinājumu vai algas paaugstinājumu**, noteikti lūdz to **noformēt rakstiski**. **Mutiskas vienošanās nav juridiski saistošas**, tās nevarēsi pierādīt vai pieprasīt.

Praktiski padomi

Nekad neparaksti līgumu steigā vai zem spiediena – **atvēli laiku**, lai to rūpīgi izlasītu un saprastu. Ja kaut kas nav skaidrs, **uzdod jautājumus** vai meklē padomu.

Parakstīto līgumu uzglabā drošā vietā. Ieteicams to arī nofotografēt vai ieskenēt, lai Tev būtu elektroniskā kopija. Tā vienmēr varēsi atsaukties uz līguma nosacījumiem, ja tas būs nepieciešams.

Labi saprasts un korekti noslēgts līgums palīdz nodrošināt **taisnīgu attieksmi un stabilitāti darbā** – tāpēc nesteidzies!

Tavi pienākumi kā darbiniekam

Darba attiecībās ir svarīgi ne tikai saņemt atalgojumu un ievērot savas tiesības, bet arī pildīt pienākumus. Tie palīdz uzturēt godīgu un sakārtotu darba vidi. Izprotot un ievērojot šīs prasības, Tu vari veiksmīgāk iekļauties kolektīvā un attīstīties profesionāli.

87

Veic savu darbu apzinīgi

- Tavs galvenais pienākums ir pildīt līgumā noteiktos darba uzdevumus. Izdari darbus laikā un centies darīt tos pēc labākās sirdsapziņas.

Ievēro uzņēmuma iekšējās kārtības noteikumus

- Katram uzņēmumam ir savi noteikumi – tie var attiekties uz apģērba stilu, punktualitāti vai uzvedību darbavietā. Ievēro tos un seko drošības instrukcijām.

Rūpējies par darba devēja īpašumu

- Ja darba devējs uztic rīkus, aprīkojumu vai citus materiālus, izmanto tos atbildīgi. Nenodari tiem kaitējumu un uzreiz ziņo, ja rodas problēmas.

Ievēro darba laiku

- Ierasties laikā un ievērot vienoto darba grafiku ir ļoti svarīgi. Ja kavē vai nevari ierasties darbā, paziņo darba devējam pēc iespējas ātrāk.

Saglabā konfidencialu informāciju

- Daudzās darbavietās tiek apstrādāta sensitīva informācija – piemēram, klientu dati vai uzņēmuma stratēģija. Nekad neizpauž šo informāciju nepiederošām personām, arī pēc tam, kad esi pārtraucis darba attiecības.

Izturies ar cieņu

- No Tevis tiek sagaidīta profesionāla attieksme pret kolēģiem, vadītājiem un klientiem. Izvairies no jebkādas diskriminācijas, aizskarošas uzvedības vai liekiem konfliktiem.

Rūpējies par drošību darba vietā

- Vienmēr ievēro darba drošības un veselības aizsardzības noteikumus. Izmanto aizsarglīdzekļus, ja tie ir nepieciešami, un nekavējoties ziņo par bīstamām situācijām vai negadījumiem.

Atjauno savus personas datus

- Ja mainās Tava kontaktinformācija, dzīvesvieta vai bankas konts, informē darba devēju, lai viņš varētu atjaunināt datus uzņēmuma sistēmā.

Ziņo par problēmām darba vietā

- Ja pamani bojātas iekārtas, nedrošus apstākļus vai neētisku rīcību, informē darba devēju. Laicīga rīcība palīdz uzturēt drošu un godīgu darba vidi.

Pārzini savus juridiskos pienākumus

- Ja Tev ir papildu ienākumi ārpus pamatdarba, pārliecinies, ka par tiem tiek samaksāti visi nepieciešamie nodokļi. Ievēro visus likuma noteikumus, kas saistīti ar Tavu nodarbinātību.

Izvairies no interešu konfliktiem

- Nepiedalies darbībās, kas var kaitēt darba devēja interesēm – piemēram, nestrādā konkurējošā uzņēmumā bez iepriekšējas saskaņošanas.

Kā korekti aiziet no darba

- Ja esi nolēmis pārtraukt darba attiecības, iesniedz oficiālu atlūgumu. Tajā jānorāda amats, pēdējā darba diena (atbilstoši līgumā noteiktajam brīdinājuma termiņam) un, ja vēlies, īss pateicības teikums par gūto pieredzi.

Strādā profesionāli līdz pēdējai dienai

- Pabeidz iesāktos darbus. Sakārto dokumentus, nodod informāciju par neatliekamiem uzdevumiem un pieraksti nepieciešamās instrukcijas, lai nākamajam darbiniekam būtu vieglāk turpināt.
- Saglabā pozitīvu attieksmi. Pat ja bijušas grūtības, izvairies no negatīviem komentāriem par uzņēmumu, kolēģiem vai vadību. Novērtē pieredzi un iespējas, ko esi guvis.
- Ievēro darba kārtību. Ierodies laikā, strādā ierastajā ritmā un nepārtrauc pienākumus tikai tāpēc, ka drīz beidz darbu.

- Un visbeidzot – aizej cieņpilni. Pēdējā dienā pasaki paldies savai komandai un darba devējam. Īss pateicības e-pasts vai saruna atstās profesionālu un pieklājīgu iespaidu.

Papildu padomi

- Izmanto profesionālu e-pasta adresi ar savu vārdu – izvairies no smieklīgiem vai neatbilstošiem nosaukumiem.
- Paturi savus sociālo mediju profilus privātus – darba devēji mēdz tos pārbaudīt.
- Nepublicē neko neatbilstošu, piemēram, foto vai komentārus, kurus nevēlētos, lai redz visi.
- Nedalies ar personīgu informāciju vai baumām internetā – saglabā profesionālu attieksmi.
- Ja darbā kaut kas nav skaidrs – vienkārši pajautā! Mācību procesā nav "muļķīgu" jautājumu.
- Un atceries – būt informētam vienmēr ir gudrāk nekā palikt neziņā!

Darba devēja pienākumi

Katram darba devējam ir pienākums nodrošināt, lai darbinieki **strādātu godīgā, drošā un likumam atbilstošā vidē**. Uzsākot darbu, svarīgi zināt, kādas ir darba devēja saistības un kā viņš aizsargā Tavas tiesības.

Darba līgums un godīgs atalgojums

Pirms darba uzsākšanas, darba devējam ir jāizsniedz **rakstisks darba līgums**, kuru Tu jau iepriekš esi izlasījis. Latvijā darba devējiem ir pienākums klasificēt amatus saskaņā ar **Latvijas Profesiju klasifikatoru**, kas palīdz noteikt atalgojuma līmeni un paredzamos sociālos labumus.

Skaties šeit:

Darba **alga jāizmaksā noteiktajā laikā**, kā tas norādīts līgumā. Ja alga kavējas, Tev ir tiesības par to atgādināt darba devējam vai ziņot **Valsts darba inspekcijai**

Darba devējam ir pienākums pareizi aprēķināt un ieturēt nodokļus, kā arī pārskaitīt tos valstij.

Ja vēlies pārbaudīt, cik saņemsi pēc nodokļu nomaksas, izmanto **algas kalkulatoru**:

Droši un veselībai nekaitīgi darba apstākļi

Tavam darba devējam ir **pienākums nodrošināt drošu darba vidi** un ievērot visus darba aizsardzības noteikumus. Tas nozīmē:

- nodrošināt **aizsarglīdzekļus un pietiekamu ventilāciju**, ja darbs saistīts ar bīstamām vielām vai apstākļiem;
- piedāvāt darba **drošības apmācības** un pārliecināties, ka visi darbinieki zina, kā rīkoties ar darba riskiem;
- izmeklēt nelaimes gadījumus darbā un nodrošināt atbalstu cietušajiem darbiniekiem.

Noteikumi ir līdzīgi tiem, kas jāievēro skolas darbnīcās, taču profesionālā vidē **to ievērošanu nodrošina darba devējs** – tā ir viņa atbildība.

Darba laiks, atvaļinājums un pārtraukumi

Darba devējam ir pienākums ievērot Darba likumā noteiktās prasības attiecībā uz **darba laiku, virsstundām un pārtraukumiem**. Tas nozīmē:

- ievērot **normālo darba nedēļu** un nodrošināt likumā noteiktos atpūtas pārtraukumus;

- **piešķirt** apmaksātu **ikgadējo atvaļinājumu** – vismaz 4 kalendāro nedēļu garumā gadā;
- **nodrošināt tiesības uz darba nespējas lapu**, kā arī maternitātes un paternitātes atvaļinājumu, ja tas nepieciešams;
- ievērot īpašus ierobežojumus attiecībā uz nepilngadīgo darba laiku – piemēram, aizliegumu strādāt **nakts maiņās** un noteiktu stundu ierobežojumus pusaudžiem.

Godīga attieksme un darba ētika

Darba devējam ir pienākums izturēties pret visiem darbiniekiem **taisnīgi un vienlīdzīgi** neatkarīgi no vecuma, dzimuma, rases, reliģijas vai veselības stāvokļa. Par vienādu darbu jāsaņem vienāda alga, nedrīkst būt diskriminācija darba pieņemšanā, paaugstinājumos vai atalgojumā.

Darba devējam **jānovērš jebkāda veida mobings, aizskaršana vai vardarbība** darba vietā, nodrošinot cieņpilnu un drošu darba vidi. Ja darbinieks ziņo par pazemošanu vai sliktu izturēšanos, darba devējam ir juridisks pienākums situāciju **izmeklēt un rīkoties atbilstoši**.

Darba attiecību izbeigšana un darbinieka tiesības

Ja darba devējs vēlas pārtraukt darba attiecības ar Tevi, viņam jāievēro noteikta kārtība saskaņā ar likumu, tostarp:

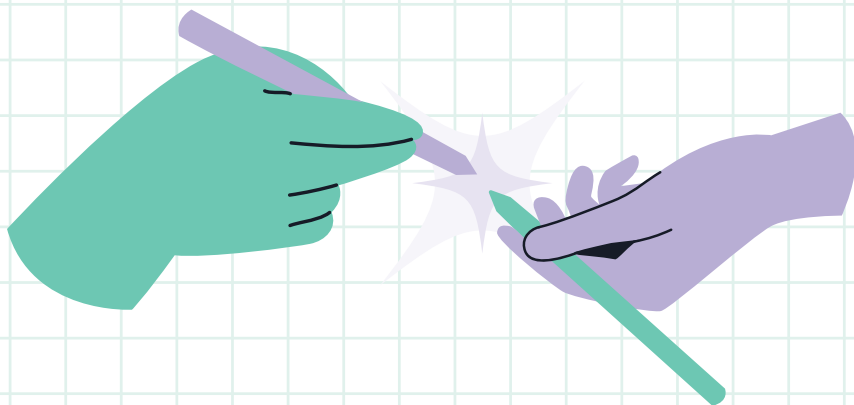
- jāievēro līgumā noteiktais **brīdinājuma termiņš**,
- jāsniedz **pamatots** atlaišanas **iespējs**,
- jāmaksā **atlaišanas kompensācija**, ja tā paredzēta.

Darba devējam arī ir pienākums kārtīgi **uzskaitīt** Tavu **darba laiku**, izmaksāto algu un veiktos nodokļu maksājumus. Tas nodrošina, ka tiek veiktas sociālās iemaksas un Tev ir tiesības uz **veselības aprūpi**, **bezdarbnieka pabalstu** un **pensiju nākotnē**.

Ko darīt, ja darba devējs nepilda savus pienākumus

Ja darba devējs neievēro likumā noteiktos pienākumus, Tu vari par to ziņot **Valsts darba inspekcijai** vai meklēt juridisku palīdzību.

Tavas tiesības ir svarīgas – tās palīdz aizsargāt Tevi un nodrošināt godīgu attieksmi darba vietā. Ja kaut kas šķiet netaisnīgs, nebaidies jautāt vai vērsties pēc padoma!

Svarīgākais, kas jāzina brīvmāksliniekam

93

Darbs kā brīvmāksliniekam radošajā jomā sniedz brīvību, neatkarību un iespēju piedalīties interesantos projektos. Taču līdz **ar** šo **brīvību nāk arī atbildība** – Tavs panākums būs atkarīgs no darba disciplīnas, reputācijas un spējas strādāt profesionāli. Galvenās lietas, kas jāatceras jaunajiem brīvmāksliniekiem:

Darba attieksme – profesionāla domāšana ir būtiska

Lai gūtu panākumus, brīvmāksliniekam jābūt disciplinētam un uzticamam. Klienti sagaida kvalitatīvu darbu, padarītu laikā, bez pastāvīgas uzraudzības.

- **Esi organizēts**, nosaki sev skaidrus termiņus un seko līdzi visiem projektiem. Izmanto rīkus kā *Trello*, *Notion*, *Apple Calendar* vai *Google Calendar*, lai pārvaldītu savu laiku.
- **Komunicē skaidri**, atbilde uz e-pastiem un ziņām profesionāli un savlaicīgi.
- **Ievēro termiņus**, jo Tava reputācija balstās uz uzticamību. Vienmēr nodod darbu laikā vai brīdini klientu iepriekš, ja ir kavēšanās.
- **Esi godīgs par savām prasmēm** un nepiesakies projektos, kuri pārsniedz Tavu pieredzi. Pakāpeniski paplašini savas prasmes, bet esi reāls par to, ko vari paveikt.

Reputācija – Tava vērtīgākā bagāža

Brīvmāksliniekam reputācija ir vissvarīgākais resurss. **Klienti Tevi ieteiks citiem, pamatojoties uz profesionālo attieksmi, darba kvalitāti un uzticamību.**

- **Nodrošini kvalitatīvu darbu** – apmierināts klients, visticamāk, gribēs sadarboties atkārtoti un ieteiks Tevi citiem.
- **Uzvedies profesionāli** – arī radošajās nozarēs klienti sagaida atbildīgu un pieklājīgu attieksmi.
- **Veido pozitīvas attiecības** – uzturi kontaktus ar iepriekšējiem klientiem, jo viņi var piedāvāt jaunus projektus vai ieteikt Tevi citiem.
- **Pieņem kritiku ar sapratni** – izmanto atsauksmes, lai pilnveidotu savas prasmes. Labs brīvmākslinieks vienmēr turpina attīstīties.

Padoms

Lūdz apmierinātiem klientiem atsauksmes un ievieto tās savā tīmekļa vietnē vai portfolio. Pozitīvas atsauksmes palīdz piesaistīt jaunus pasūtītājus!

Sargā sevi ar rakstisku vienošanos

Nesāc darbu bez skaidri noteiktiem rakstiskiem nosacījumiem. Tas palīdz izvairīties no pārpratumiem un aizsargā gan Tevi, gan klientu.

- **Precīzi norādi darba apjomu** – skaidri apraksti, kas iekļauts cenā (piemēram, cik maksā korekcijas vai gala rezultāts).
- **Vienojies par samaksas kārtību** – nosaki, kad un kā saņemsi samaksu (piemēram, avanss, 50 % depozīts, pilna samaksa pēc darba nodošanas).
- **Nosaki termiņus** – norādi, kad jāiesniedz skices, gala versijas, kad klients sniedz atsauksmes.
- **Iekļauj atcelšanas nosacījumus** – kas notiek, ja klients pārtrauc projektu? Vai Tu saņem samaksu par jau paveikto darbu?

Padoms

Ja neesi pārliecināts, kā sagatavot vienošanos, izmanto līgumu paraugus internetā vai konsultējies ar speciālistu.

95

Zini savas tiesības kā pašnodarbinātais

Atšķirībā no pilna laika darbiniekiem, brīvmāksliniekiem jeb pašnodarbinātajiem automātiski nepienākas, piemēram, apmaksāts atvaļinājums vai darba nespējas lapa, taču joprojām ir noteiktas tiesības:

- **Tiesības saņemt samaksu par paveikto darbu** – ja klients atsakās maksāt, vari vērsties tiesā, ja vien ir noslēgts rakstisks līgums.
- **Tiesības vienoties par savu honorāru** – nepiekrīti nepamatoti zemiem piedāvājumiem. Iepazīsties ar tirgus cenām un novērtē savas prasmes.
- **Radošās darbības autortiesības** – ja esi radījis oriģinālu mākslas darbu, dizainu vai mūziku, autortiesības pieder Tev, ja vien līgumā nav norādīts citādi.

Neaizmirsti par pienākumiem pret klientu

Kā brīvmākslinieks Tu esi pakalpojumu sniedzējs un klienta apmierinātība ir viens no galvenajiem panākumu faktoriem.

Vienmēr:

- **Ieklausies uzmanīgi** un izproti klienta gaidas un nebaidies uzdot precizējošus jautājumus.
- **Izpildi, ko esi apsolījis** un ievēro darba apjomu, par kuru esat vienojušies.
- **Risini problēmas profesionāli** – ja kaut kas noiet greizi, atklāti komunicē un piedāvā risinājumu.
- **Esi pieklājīgs un cienpilns** jo pozitīva attieksme palīdz veidot labas profesionālās attiecības.

Padoms

Pat ja projekts neizdodas ideāli, saglabājot profesionalitāti, Tu pasargā savu reputāciju un atstāj labu iespaidu.

Maksā nodokļus – strādā legāli un droši

97

Pašnodarbinātiem cilvēkiem pašiem **jādeklarē savi ienākumi un jāveic nodokļu maksājumi**. Nodokļu **nemaksāšana** var draudēt ar naudassodiem, zaudētām sociālajām garantijām un finanšu grūtībām nākotnē.

- **Reģistrējies kā saimnieciskās darbības veicējs**
- **Uzskaiti savus ienākumus un izdevumus**
- **Ieplāno naudu nodokļiem un sociālajām iemaksām**
- **Izproti PVN (pievienotās vērtības nodokļa) nosacījumus**, ja tas uz Tevi attiecas

Padoms

Ja nodokļu jautājumi šķiet sarežģīti, nebaidies konsultēties ar grāmatvedi vai VID speciālistu. Var arī izmantot tiešsaistes kalkulatorus un EDS sistēmu.

Noderīgas saites:

Valsts ieņēmumu
dienests (VID)

Elektroniskās deklarēšanas
sistēma (EDS)

Autortiesības un intelektuālais īpašums

Ikvienam radošās jomas profesionālim ir svarīgi izprast **autortiesību nozīmi**. Neatkarīgi no tā, vai esi **mākslinieks, dizainers, mūziķis vai rakstnieks** – autortiesības aizsargā Tavu darbu un dod Tev tiesības noteikt, kā un kur tas tiek izmantots.

Latvijā autortiesības tiek regulētas saskaņā ar **Autortiesību likumu**, kas atbilst arī Eiropas Savienības prasībām. Ir arī atsevišķas iestādes, kas palīdz aizsargāt Tavas tiesības un rīkoties, ja kāds Tavu darbu izmanto bez atļaujas.

Kā darbojas autortiesības

Latvijā **autortiesības automātiski stājas spēkā** brīdī, kad tu radi radošu darbu. Tas nozīmē, ka Tev nav jāreģistrē savs darbs, lai tas būtu aizsargāts, taču ieteicams saglabāt pierādījumus, piemēram, darba uzmetumus, datētus failus vai publikāciju ierakstus – tie var palīdzēt pierādīt autorību, ja rodas strīdi.

Lai gan nav obligāti jālieto simbols ©, to bieži izmanto kā atgādinājumu, ka darbs ir aizsargāts ar autortiesībām.

Ja vēlies izmantot kāda cita mūziķa, mākslinieka, rakstnieka vai dizaina autora darbu, Tev obligāti jāsaņem atļauja no autora –

izņēmums ir tikai gadījumi, kad darbs atrodas publiskajā domēnā vai atbilst „godīgās lietošanas” principiem. Latvijā autortiesību pārvaldību nodrošina tādas organizācijas kā AKKA/LAA, kas izsniedz licences un pārstāv autoru intereses.

Autortiesību aizsardzība Latvijā

Latvijā autortiesības regulē **Autortiesību likums**, kas piešķir autoram ekskluzīvas tiesības uz viņa darbu visas **dzīves laikā un vēl 70 gadus pēc nāves**.

99

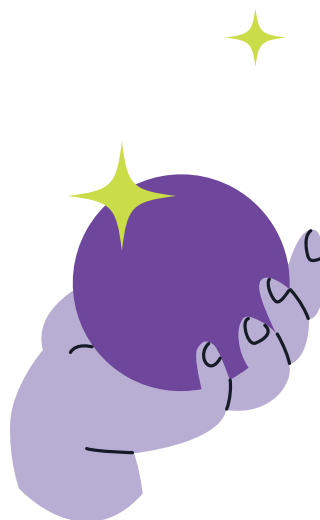
Autortiesības **attiecas** uz literāriem, **mākslas, muzikāliem un zinātniskiem** darbiem, nodrošinot, ka tikai autors drīkst izlemt, kā viņa darbs tiek izmantots.

Citas intelektuālā īpašuma aizsardzības formas

- **Patenti** – aizsargā izgudrojumus, piešķirot tiem ekskluzīvas tiesības uz noteiktu laiku.
- **Preču zīmes** – aizsargā zīmolus, logotipus un nosaukumus, kas palīdz atšķirt uzņēmumus, produktus vai pakalpojumus tirgū.
- **Kā aizsargāt dizainu**

- **Kā reģistrēt dizainparaugu**

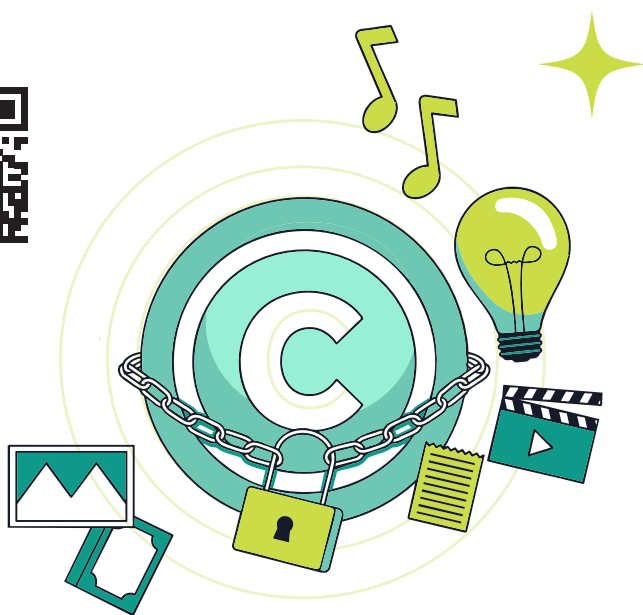

Izproti autortiesības, patentus un preču zīmes

Ja esi radošs **cilvēks, izgudrotājs vai uzņēmējs**, ir svarīgi zināt, kā **aizsargāt savas idejas un darbus**. Lūk, kā šie trīs intelektuālā īpašuma veidi atšķiras:

- **Autortiesības** aizsargā **radošus darbus**, piemēram, grāmatas, mūziku, gleznas, filmas un arī programmatūru. Tās dod autoram ekskluzīvas tiesības izmantot un izplatīt savu darbu. Autortiesības iestājas automātiski – nav nepieciešama reģistrācija!

Vairāk:

- **Patents** aizsargā **izgudrojumus**, piemēram, jaunas tehnoloģijas, produktus vai ražošanas procesus. Lai saņemtu patentu, izgudrojumam jābūt jaunam, noderīgam un oriģinālam. Tas jāreģistrē, un pēc apstiprināšanas neviens cits nedrīkst to kopēt vai pārdot noteiktu laiku.
- **Preču zīme** aizsargā **zīmola nosaukumus, logotipus un simbolus**, kas palīdz atpazīt uzņēmumu vai produktu. Preču zīme nodrošina, ka citi nedrīkst izmantot līdzīgus nosaukumus vai simbolus. Lai iegūtu pilnu juridisku aizsardzību, preču zīme ir jāreģistrē.

Vienkāršs noteikums

- **Autortiesības** aizsargā radošus darbus
- **Patenti** aizsargā izgudrojumus
- **Preču zīmes** aizsargā zīmola identitāti

101

Ja esi mākslinieks, izgudrotājs vai plāno veidot savu uzņēmumu, šīs atšķirības palīdzēs aizsargāt Tavas idejas un darbu.

Kas jāzina, ja Latvijā plāno
izmantot kāda cita autora darbu.

Latvijā autortiesību pārvaldību veic
AKKA/LAA, kas izsniedz licences
radoša satura izmantošanai un palīdz
aizsargāt autoru tiesības.

Ja kāds **izmanto Tavu darbu bez atļaujas**, Tev ir tiesības **vērsties tiesā**
– vari pieprasīt gan atlīdzību par
pārkāpumu, gan panākt, lai šī persona
vairs nedrīkst izmantot Tavu darbu, ja
līgumā nav noteikts citādi.

Kā aizsargāt savu darbu

- **Saglabā pierādījumus** – dokumentē savu radošo procesu, saglabā skices, uzmetumus un gala versijas. Tas palīdzēs pierādīt, ka darbs pieder Tev.
- **Slēdz līgumus** – ja strādā kopā ar citiem, vienmēr vienojies rakstiski par to, kam pieder gala darba autortiesības.
- **Reģistrē preču zīmi vai patentu** – ja esi izveidojis savu zīmolu, produktu vai izgudrojumu, reģistrē to, lai iegūtu oficiālu aizsardzību.
- **Meklē juridisku atbalstu** – ja kāds Tavu darbu nokopē, palīdzību vari saņemt, piemēram, **AKKA/LAA**, kas Latvijā aizsargā autoru tiesības un palīdz risināt šādus gadījumus.

Kāpēc autortiesības ir svarīgas jaunajiem radošajiem profesionāļiem

- **Aizsargā savu darbu** – neļauj citiem izmantot Tavu radošo veikumu bez atļaujas.
- **Gūsti ienākumus no saviem darbiem** – Tu vari licencēt, pārdot vai saņemt autoratlīdzību par sava darba izmantošanu.
- **Izvairies no juridiskām problēmām** – ja izmanto svešu darbu bez atļaujas, vari saņemt naudas sodu vai tikt iesaistīts tiesvedībā.

Izprotot autortiesību likumu, tu vari **aizsargāt savas tiesības, cienīt citu autoru darbu un nodrošināt godīgu attieksmi radošajā vidē.**

Lai kur tu strādātu, Latvijā vai citur Eiropas Savienībā, zināšanas par autortiesībām ir būtisks solis profesionālajā attīstībā.

Strīdu un juridisko jautājumu risināšana

103

Radošajā nozarē var gadīties **nesaskaņas vai pārpratumi** – ar klientiem, darba devējiem vai sadarbības partneriem. Ir svarīgi zināt, kā šādās situācijās **rīkoties profesionāli** un kur meklēt **juridisku atbalstu**. Tas palīdzēs aizsargāt Tavas tiesības un saglabāt labu reputāciju.

1. Konflikta risināšana: kā rīkoties profesionāli

Konflikti var rasties gan darbavietā, gan brīvmākslinieka darbā – piemēram, par novēlotiem maksājumiem, nesaskaņām par darba apjomu vai neskaidriem nosacījumiem. **Svarīgākais ir saglabāt mieru un risināt situāciju profesionāli.**

Konflikta risināšanas soļi

(Izmanto šos piecus soļus, lai panāktu labāko rezultātu)

1. Saglabā profesionalitāti un skaidru komunikāciju

- Ja rodas nesaskaņas, **saglabā mieru un uzvedies profesionāli** – izvairies no emocionālām reakcijām.
- **Skaidri izklāsti problēmu rakstiski** (piemēram, e-pastā) un piedāvā saprātīgu risinājumu.
- Piemērs: "Pamanīju, ka samaksa par manu darbu kavējas. Vai varam vienoties par konkrētu apmaksas termiņu?"

2. Pārskati savu līgumu vai vienošanos

- Ja esi parakstījis līgumu, rūpīgi **pārlasi tā nosacījumus** un pārbaudi, par ko bija panākta vienošanās.
- Ja otra puse **nepilda līgumu**, pieklājīgi atgādini par viņu saistībām.

3. Piedāvā risinājumu un kompromisu

- Piedāvā kompromisu, ja tas ir iespējams. Ja konflikts ir par papildinājumiem, darba apjomu vai termiņiem, **ierosini risinājumu**, kas der abām pusēm.
- Piemērs: "Es saprotu, ka vēlies papildu izmaiņas, taču tās nebija iekļautas mūsu sākotnējā vienošanās. Es ar prieku tajās paredzēto veikšu par papildu samaksu."

4. Vienmēr apstiprini vienošanos rakstiski

- Vienmēr apstiprini vienošanos rakstiski – e-pastā, parakstītā dokumentā vai ziņās.
- Ja panākat risinājumu, pārliecinies, ka **abas puses skaidri saprot un piekrīt** nākamajiem soļiem.

5. Meklē starpniecību vai juridisku palīdzību

- Ja **sarunu ceļā** problēmu **nav iespējams atrisināt**, apsver iespēju **iesaistīt neitrālu starpnieku** – mediators var palīdzēt abām pusēm nonākt pie taisnīga risinājuma.
- Ja nepieciešams, konsultējies ar juridisko speciālistu (resursus skatīt turpmākajās sadaļās).

2. Juridiskie resursi: Kur meklēt palīdzību?

105

Ja konflikts kļūst nopietnāks, **Tev tas nav jārisina vienatnē**. Latvijā ir pieejami vairāki **bezmaksas vai zemu izmaksu juridiskās palīdzības resursi**, īpaši jauniešiem un brīvмāksliniekiem.

Juridiskais atbalsts darba un brīvмākslinieku jautājumos

- **Valsts darba inspekcija**

Ja rodas strīdi ar darba devēju par netaisnīgiem līgumiem, neizmaksātu algu vai darba tiesību pārkāpumiem.

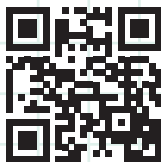

- **Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera (LTRK)**

Sniedz atbalstu brīvмāksliniekiem un uzņēmējiem, īpaši līgumu strīdu vai juridisku neskaidrību gadījumos.

- **AKKA/LAA (Autortiesību aizsardzības organizācija)**

Palīdz radošajiem profesionāļiem aizsargāt savus darbus un saņemt neizmaksātās autoratlīdzības.

- **Juridiskās palīdzības administrācija (JPA)**

Piedāvā bezmaksas juridiskas konsultācijas tiem, kuri atbilst noteiktiem ienākumu kritērijiem.

Kas ir šķīrējtiesa

Runājot par juridiskiem strīdiem, daudzi domā par **valsts tiesām**, taču pastāv arī cita iespēja – **šķīrējtiesa**. Latvijā šķīrējtiesas darbību regulē

Šķīrējtiesu likums:

Lai gan šķīrējtiesa var būt **ātrāks un elastīgāks veids, kā atrisināt konfliktus**, jaunažiem speciālistiem jābūt **piesardzīgiem**, vienojoties par šķīrējtiesas klauzulām līgumos.

Kā darbojas šķīrējtiesa

Šķīrējtiesa ir privāta strīdu risināšanas forma, kur neitrāla persona jeb **šķīrējtiesnesis** pieņem saistošu lēmumu. Atšķirībā no parastajām valsts tiesām, šķīrējtiesa:

- Tā bieži ir **ātrāka** nekā valsts tiesas process.
- **Puses var vienoties**, kas būs šķīrējtiesnesis.
- Strīds tiek risināts **nepubliski**, bez publiskiem ierakstiem vai sēdēm.

Tomēr **šķīrējtiesa ne vienmēr ir labākais risinājums**, īpaši **jaunažiem radošajiem darbiniekiem pašnodarbinātajiem vai darba ņēmējiem**, kuriem, iespējams, nav juridisko zināšanu vai finansiālo resursu, lai apstrīdētu negodīgus lēmumus.

Kāpēc jaunajiem profesionāļiem jābūt uzmanīgiem?

107

Lai gan šķīrējtiesa var šķīst **ātrs veids**, kā atrisināt strīdus, tā var slēpt arī **būtiskus riskus**, īpaši, ja šķīrējtiesas nosacījumi ir iekļauti darba vai sadarbības līgumā. Lūk, kāpēc jābūt piesardzīgam:

- **Ne vienmēr objektīva.** Dažkārt šķīrējtiesneši var būt labvēlīgāk noskaņoti pret uzņēmumu, kas viņus izvēlējies. Atšķirībā no valsts tiesas, iespējas apstrīdēt lēmumu ir ierobežotas.
- **Augstas izmaksas.** Šķīrējtiesas bieži pieprasa dalības maksu no abām pusēm. Ja esi students, jauns brīvmākslinieks vai darba ņēmējs, šie izdevumi var būt ļoti apgrūtināši – pat tad, ja Tev ir taisnība.
- **Nav publiskas kontroles.** Šķīrējtiesas lēmumi ir galīgi un nav publiski pieejami. Ja rodas problēmas, neviens valsts uzraugs to nepārbaudīs.
- **Ierobežotas pārsūdzības iespējas.** Atšķirībā no valsts tiesām, šķīrējtiesas lēmumus pārsūdzēt ir gandrīz neiespējami, pat ja tie šķiet netaisnīgi.

Šķīrējtiesas var būt **noderīgas noteiktās situācijās**, taču **tās ne vienmēr ir godīgas vai finansiāli izdevīgas jaunajiem profesionāļiem**. Vienmēr rūpīgi izlasi līgumu, izproti savas tiesības un, ja nepieciešams, konsultējies ar juristu, pirms piekrti šķīrējtiesai. Nebaidies ierosināt taisnīgākus noteikumus!

Zināšanas – Tavs spēks un drošība

Darbs radošajā nozarē var būt gan aizraujošs, gan izaicinošs. Tomēr, zinot savas tiesības, pienākumus un juridiskās iespējas, tu vari pieņemt drošus un pārlicinātus lēmumus par savu karjeru.

Neatkarīgi no tā, vai uzsāc savu pirmo darbu, kļūsti par brīvmākslinieku vai dibini savu radošo uzņēmumu, zināšanas par to, kā aizsargāt savu darbu, slēgt līgumus un risināt strīdus, ir pamats ilgtermiņa izaugsmei un stabilitātei.

Katrs solis, ko sper, lai uzzinātu par darba ētiku, juridiskajiem jautājumiem un finanšu atbildību, padara Tevi par spēcīgāku profesionāli. Jo vairāk tu zini, jo labāk būsi sagatavots izmantot iespējas, pārvarēt grūtības un veidot karjeru, kas atbilst Tavām interesēm un vērtībām.

Radošā vide un darba tirgus nemitīgi mainās – parādās jauni likumi, noteikumi un tendences. Sekojot līdzi aktualitātēm, Tu spēsi pielāgoties, attīstīties un aizsargāt sevi profesionālajā vidē.

Padari mācīšanos par ieradumu:

- Seko nozares jaunumiem, juridiskām aktualitātēm un valsts iestāžu resursiem.
- Apmeklē seminārus, meistarklases un karjeras attīstības programmas.
- Veido kontaktus ar profesionāļiem, kas var sniegt padomu un atbalstu.

Šis ceļvedis nav ceļa beigas –
tas ir tikai sākums.

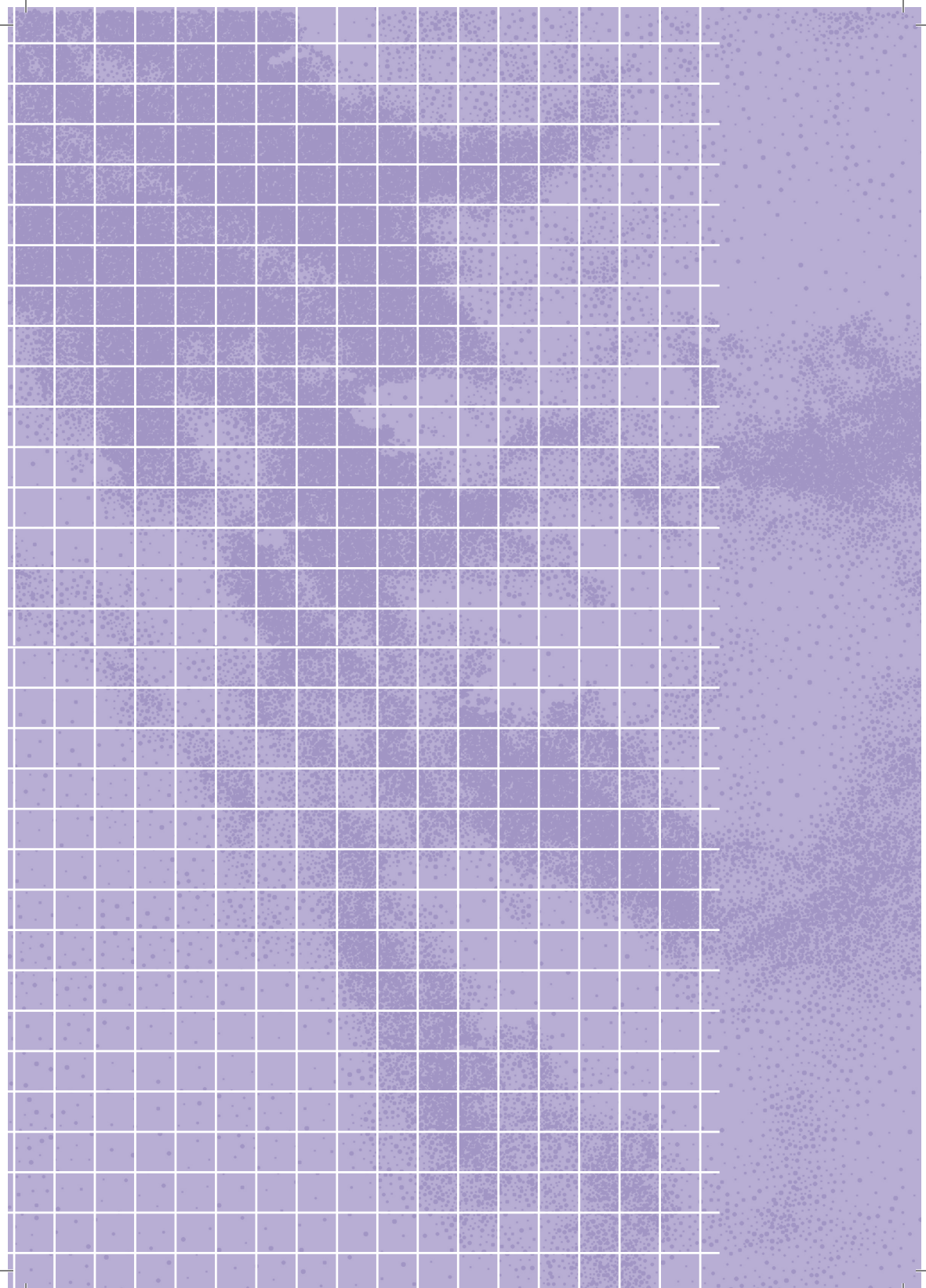
**Esi zinātkārs,
turpini mācīties
un pārliecinoši virzi savu
karjeru uz priekšu!**

3. NODAĻA

Sāc savu
uzņēmējdarbību
ar pārlecību

**"Noslēpums,
kā tikt uz priekšu,
ir sākt."**

Marks Tvens
(*Mark Twain*)

Pirmie soļi uzņēmējdarbībā

Tagad ir pienācis laiks radīt ko savu. Neatkarīgi no tā, vai vēlies darboties kā brīvmākslinieks, veidot savu zīmolu vai izveidot studiju, šī nodaļa palīdzēs Tev spert pirmos soļus – no ideju pārbaudes un finanšu pārvaldības līdz piemērotākās uzņēmējdarbības formas izvēlei un savas auditorijas atrašanai.

Veidojot savu radošo uzņēmējdarbību

Kā mākslas vidusskolas absolventam Tev jau ir rīki, lai radītu – tagad pienācis laiks tos izmantot, lai veidotu savu ceļu. Radošums ir Tava lielākā stiprā puse, bet kā to pārvērst iztikas avotā?

Uzņēmējdarbība ir tilts starp māksliniecisko vīziju un reālu ietekmi pasaulē. Tā Tev sniedz iespēju:

- strādāt patstāvīgi un pieņemt pašam savus lēmumus,
- izvēlēties projektus, kas atbilst Tavām vērtībām,
- apvienot radošumu ar stratēģiju un plānošanu,
- veidot karjeru, kas attīstās kopā ar Tevi.

Šī nodaļa ir Tavs starta punkts. Tu iepazīsi, ko nozīmē domāt kā uzņēmējam, kāpēc tas mūsdienās ir īpaši svarīgi māksliniekiem un dizaineriem un kā šāda domāšana var pavērt jaunas iespējas. Instrumenti, kas Tev būs nepieciešami – pārliecība, plānošana un elastība – sākas tieši šeit. **Negaidi, lai kāds Tevi "atklāj" – radi iespējas pats.**

Uzņēmēja domāšanas veids

Uzņēmējdarbība nav tikai amata nosaukums, tā ir domāšanas pieeja. Radošajiem cilvēkiem šāda pieeja var būt iedrošinoša un pat pārveidojoša. Tā vietā, lai būtu atkarīgs no iestādēm vai darba devējiem, Tu mācies pats pārņemt kontroli pār savu ceļu.

115

Galvenās uzņēmēja domāšanas iezīmes

- **Iespēju meklēšana**
Tu trenē aci pamanīt brīvas nišas – ko cilvēkiem vajag, ko viņi vēlas vai uz ko reaģē. Vai parādās jauns stils modes jomā? Vai vietējā tirgū ir pieprasījums pēc sienu gleznojumiem? Uzņēmēji saglabā vērtīgumu un zinātkāri.
- **Proaktivitāte**
Tu negaidi ideālus apstākļus. Tu sper mazus soļus, pārbaudi idejas un pielāgojies. Jo vairāk rīkojies, jo vairāk mācies.
- **Izturība**
Tev nāksies sastapties ar grūtībām – neveiksmīgs projekts, klients, kurš nesamaksā, vai klusāks darba periods. Svarīgi ir spēt piecelties, pārdomāt un uzlabot.
- **Radošais pragmatisms**
Tu apvieno māksliniecisko vīziju ar praktisku domāšanu. Cik izmaksās Tavas kolekcijas izveide? Vai vari sadarboties ar kādu un dalīt studijas telpas? Tu nezaudē savu mākslu, Tu to balsti ar stratēģiju.
- **Vērtību radīšana**
Uzņēmēji domā ne tikai par to, ko viņi rada, bet arī par to, kā tas kalpo citiem. Tavs dizains var sniegt skaistumu, skaidrību, identitāti vai komfortu – tā ir Tava vērtība. To saprotot, Tu vari skaidrāk komunicēt un pārdot savu darbu.

Domā kā radošs problēmu risinātājs

Uzdod sev jautājumus:

- Kādu problēmu es risinu ar savu produktu vai pakalpojumu?
- Kam tas sniedz vislielāko ieguvumu?
- Kā es varu padarīt to pieejamāku vai pievilcīgāku?

Piemēram, ja esi gleznotājs, kas rada emocionālus portretus, problēma, ko Tu risini, ir cilvēku vēlme iemūžināt svarīgas attiecības vai atmiņas. Iespējas, ko vari radīt, ir individuāli pasūtījumi, portreti kā dāvanas vai sadarbība ar fotogrāfiem.

Kāpēc uzņēmējdarbība ir svarīga

Mūsdienų radošajā pasaulē uzņēmējdarbība nav izvēle, bet gan pamatprasmē. Mākslas un dizaina absolventi saskaras ar realitāti, kurā:

- tradicionālo pilna laika darbu radošajās jomās ir maz,
- brīvmākslinieku un pašu iniciētu projektu apjoms pieaug,
- digitālās platformas ļauj tieši sasniegt klientus un sekotājus.

Uzņēmējdarbība atver durvis

Brīvība

Tu pats izvēlies, kādu darbu uzņemties, kad strādāt un cik daudz. Vai vēlies strādāt no rītiem un pēcpusdienas pavadīt studijā? Vai vēlies nedēļas nogalēs pārdot savus darbus tirgū, bet darba dienās veidot logotipus? Tas viss ir Tavā ziņā.

Kontrole

Tu pats nosaki savas vērtības, stilu un mērķus. Neviena priekšnieks nediktē, ko Tev radīt. Ja vēlies apvienot aktīvismu ar modi vai izmantot otrreizējos materiālus savos produktos, vari to iekļaut sava zīmola identitātē.

Mērogojamība

Tu vari sākt ar maziem soļiem – ar dažiem klientiem un vienkāršu tīmekļa vietni – un augt savā tempā. Vēlāk vari atvērt fizisku darbnīcu, vadīt meistarklases vai piesaistīt līdzstrādniekus.

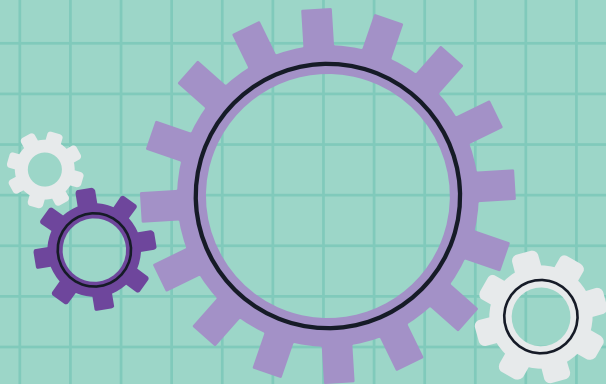
Redzamība un sasniedzamība

Izmantojot sociālos tīklus, tiešsaistes veikalus un portfolio platformas, Tu vari veidot auditoriju visā pasaulē. Daudzi jaunie radošie cilvēki Latvijā pārdod savus darbus ārzemēs, bieži vien tieši no savām mājām.

117

Izturība

Brīvmākslinieki un uzņēmēji bieži spēj vieglāk pielāgoties ekonomikas pārmaiņām nekā tie, kuri ir atkarīgi tikai no viena darba devēja. Ja Tu pārvaldi ienākumus no vairākiem avotiem (klienti, pasākumi, granti), Tu samazini riskus.

Kāpēc tas ir svarīgi?

Radošās industrijas Latvijā attīstās, taču tās joprojām saņem nepietiekamu atbalstu. Daudzi darba devēji nevar piedāvāt pilna laika darbu jaunajiem absolventiem. Tāpēc ir būtiski:

- prast radīt ienākumus patstāvīgi,
- saprast, kā pārdot savu unikālo stilu,
- veidot saiknes ar klientiem, kursabiedriem un institūcijām.

Latvijā jaunajiem uzņēmējiem ir pieejams atbalsts, piemēram, granti, darbnīcas un mentoru programmas, taču tas bieži tiek izmantots maz. Ienākot uzņēmējdarbības vidē, Tu iegūsti piekļuvi šīm iespējām un vari veidot radošo ekonomiku savā reģionā.

Uzņēmējdarbība nav fiksēts ceļš – tā ir nepārtraukta attīstība. Tu mēģināsi, mācīsies, pielāgosies. Kļūdīsies un atradīsī labākus risinājumus. Taču katrs solis ir progress.

Būt māksliniekam nozīmē ticēt savai balsij. Būt uzņēmējam nozīmē ticēt, ka citi tai piešķirs vērtību.

No idejas līdz uzņēmējdarbībai

Katrs lielisks business sākas ar labu ideju, bet, lai to īstenotu, vajadzīgs plāns un rīcība.

Pārvērt radošumu darbībā

- Katram māksliniekam, dizaineram vai mūziķim ir idejas.
- Uzņēmējdarbība nozīmē pārvērst šīs idejas reālos projektos vai uzņēmumos, kas var augt, radīt ietekmi un atbalstīt Tavu radošo ceļu.
- Šī sadaļa soli pa solim parādīs, kā pāriet no idejas līdz rīcībai.

Kā zināt, vai Tava ideja var darboties?

Pārbaudi savu ideju

Idejas validācija ir noderīga metode, lai pārlicinātos, vai Tava ideja ir reālistiska, nepieciešama un vai cilvēki par to būtu gatavi maksāt. Šie īsie video palīdzēs labāk izprast, kas ir idejas validācija un kā to darīt:

Ideju validācija –
inovāciju skaidrojums
(angļu valodā)

Kā validēt savu jauno
produkta ideju

Tie ir tikai daži nejauši piemeklēti piemēri – *YouTube* katrs pats var atrast savai uztverei atbilstošus skaidrojumus un resursus.

Solī idejas validācijai:

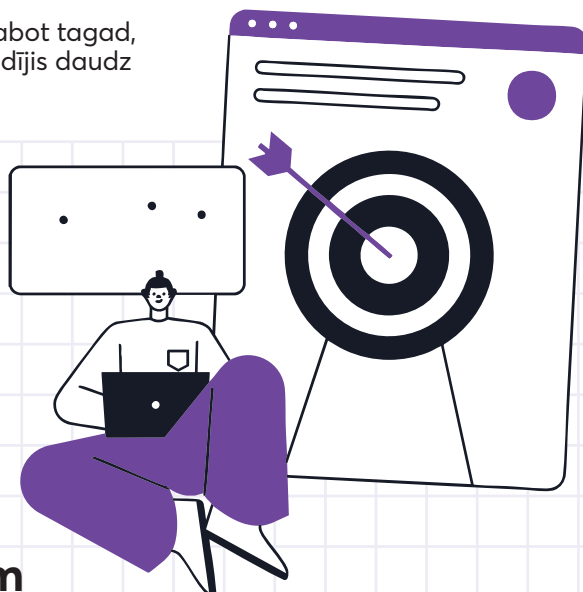
119

- Apraksti savu ideju vienkārši (vai vari to izskaidrot vienā vai divos teikumos?).
- Pajautā savai mērķauditorijai (draugiem, kursa biedriem, tiešsaistes kopienām): vai viņiem tas būtu vajadzīgs? Vai viņi par to maksātu?
- Apskati līdzīgus produktus vai pakalpojumus: vai to jau dara citi? Kā Tu vari to izdarīt labāk vai citādāk?
- Izveido prototipu vai skici (dizaina, mākslas vai mūzikas projektam) un saņem agrīnu atgriezenisko saiti.

Padoms

Labāk ideju pielāgot un uzlabot tagad, nekā vēlāk, kad jau esi ieguldījis daudz laika un naudas!

Izpratne par savu auditoriju un konkurentiem

Kas ir tirgus izpēte?

Tā ir iespēja noskaidrot, **kas ir Tavi klienti**, ko viņi vēlas un kas vēl piedāvā līdzīgus produktus vai pakalpojumus. Noderīgs avots, lai uzzinātu vairāk (angļu valodā)

Kā veikt vienkāršu tirgus izpēti:

- **Nosaki savu ideālo klientu**, kurš visvairāk novērtētu Tavu mākslu, dizainu, mūziku vai pakalpojumu? (vecums, intereses, stils)
- **Atrodi un analizē konkurentus**. Pārbaudi *Instagram*, *Etsy*, *Behance*, *Spotify*, *YouTube*, kas vēl piedāvā ko līdzīgu?
- **Pajautā potenciālajiem klientiem**. Izmanto aptaujas (*Google Forms*, *Instagram*), lai noskaidrotu, ko cilvēki vēlas.

Idejas vizualizācija

Kas ir biznesa modeļa kanva?

Tā ir vienkārša, vienas lapas shēma, kas vizuāli parāda, kā darbosies Tavs bizness. Īpaši piemērota vizuālajiem domātājiem (māksliniekiem, dizaineriem, mūziķiem)!

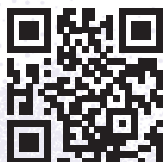
Galvenās daļas, kuras vajadzētu iezīmēt:

- Kas ir Tavi klienti?
- Ko tieši Tu piedāvā (produkts, pakalpojums)?
- Kā Tu to piegādāsi (platformas, pasākumi, tiešsaistes veikals)?
- Kā Tu pelnīsi naudu (pārdošana, pasūtījumi, abonementi)?
- Kas Tev nepieciešams, lai sāktu (rīki, materiāli, prasmes)?
- Kādas varētu būt lielākās izmaksas (tīmekļa vietne, mārketinga, ražošana)?

Bezmaksas veidnes:

Izmanto, lai izveidotu savu pirmo biznesa modeļa kanvu!

Canvanizer

Strategyzer

Intelektuālā īpašuma pamati

Kāpēc aizsargāt savu darbu? Tavi radītie darbi ir vērtīgi! Ir svarīgi aizsargāt savu zīmolu, logotipu, mākslu, mūziku vai dizainu, lai citi tos neizmantotu bez atļaujas (ja vien tā nav bijusi Tava sākotnējā iecere).

121

Kā agrīni aizsargāt savu ideju

- Dokumentē savu darba procesu (fotogrāfijas, skices, digitālie dublējumi).
- Ja sāc pārdot produktus, apsver iespēju reģistrēt savu zīmolu vai logotipu kā preču zīmi.
- Iepazīsties ar autortiesību aizsardzību (vairāk lasi šī ceļveža 2. nodaļā).

Papildu atbalstam

**Latvijas Republikas
Patentu valde**

vairāk par intelektuālo īpašumu

Sākt pamazām un pārbaudīt idejas

Pirms dibināt uzņēmumu, ir vērts **sākt ar nelielu projektu**. Izmēģini pārdot vai popularizēt vienu produktu, dažus mākslas darbus, pirmo koncertu vai dizaina pakalpojumu. Pārbaudi dažādus stilus, auditorijas un cenu līmeņus.

Piemēri

- Grafikas dizainers? Piedāvā izveidot afišu vietējam pasākumam.
- Mākslinieks? Pārdod dažas savas darbu reprodukcijas tiešsaistē, piemēram, *Etsy* vai *Instagram*.
- Mūziķis? Piedalies *open mic* pasākumā vai publicē dziesmu *Spotify*.

Mērķis. Iegūt agrīnu pieredzi, atgriezenisko saiti un pirmos panākumus savā portfolio. Izmanto iegūto informāciju, lai attīstītu savu ideju un nostiprinātu savas prasmes!

Dizaina domāšana: soli pa solim process biznesa idejas attīstīšanai

Kas ir dizaina domāšana?

Tā ir pieeja problēmu risināšanai un jaunu ideju radīšanai, vispirms izprotot, kas cilvēkiem patiešām ir nepieciešams. To izmanto dizaineri, mākslinieki un uzņēmēji visā pasaulē, un tā lieliski noder arī jaunajiem radošajiem cilvēkiem!

Dizaina domāšana ļauj nevis minēt, ko cilvēki vēlas, bet gan veikt izpēti, prasīt atsauksmes un izmantot radošumu, lai radītu labākus produktus, pakalpojumus vai pieredzes.

Noderīgas saites

123

- Kas ir dizaina domāšana?

- Kas ir dizaina domāšana?

- Kas ir dizaina domāšana?
(angļu valodā)

- Dizaina domāšanas rokasgrāmata biznesa ideju attīstīšanai
(angļu valodā)

- 5 soļi dizaina domāšanas procesā
(angļu valodā)

Solis pa solim no idejas līdz biznesam – kā to izdarīt

Solis	Ko Tev darīt	Kāpēc tas ir svarīgi
Idejas validācija	Pārbaudi, vai Tavai mērķauditorijai patīk ideja	Izvairies no liekas laika un naudas izšķērdēšanas
Tirgus izpēte	Izproti savus klientus un konkurentus	Izveido produktu, kas atbilst tirgum
Biznesa modeļa kanva / dizaina domāšanas 5 soļi	Vizualizē, kā Tava ideja kļūst par biznesu	Ieraugi kopējo ainu
Idejas aizsardzība	Juridiski nodrošini savus darbus	Aizsargā savas tiesības un nākotnes ienākumus
Sāc ar mazām lietām	Pārbaudi ideju ar maziem projektiem	Mācies, pielāgojies un kļūsti stiprāks

Rīki un lietotnes pēc skolas absolvēšanas

125

Gatavojies pārmaiņām!

Uzsākot savu biznesu, brīvmākslinieka karjeru vai radošu jaunuzņēmumu, Tu, visticamāk, zaudēsi bezmaksas piekļuvi daudziem rīkiem un lietotnēm, kas bija pieejami skolā.

Ko tas nozīmē:

- Vairs nebūs bez maksas pieejams *Microsoft 365* (*Word*, *Excel*, *PowerPoint*), ja vien par to nemaksāsi.
- Nebūs pieejami bezmaksas dizaina rīki, piemēram, *Adobe Creative Cloud*, ja vien nenopirksi abonementu.
- Nebūs pieejamas skolas nodrošinātās platformas vai īpašās studentu atlaides.

Ko darīt:

- Lejupielādē visus svarīgos failus, projektus un portfolio, pirms beidz mācības.
- Izpēti bezmaksas vai pieejamākas alternatīvas rīkiem, kas Tev būs nepieciešami (piemēram, *Canva*, *GIMP*, *DaVinci Resolve*, *Blender* u.c.).
- Ieplāno programmatūras izmaksas sava pirmā biznesa budžetā – tās ir daļa no profesionālas darbības!

Padoms

Daudzas platformas piedāvā atlaides jauniešiem uzņēmējiem vai īpašus jaunuzņēmumu (*start-up*) piedāvājumus. Noteikti pārbaudi šīs iespējas, kad veido savu darba rīku komplektu!

Juridiskie un finanšu pamati

Tu jau esi iepazinies ar **2. nodaļā** aprakstīto par pašnodarbinātību radošajās industrijās. Bet kas notiek, ja vēlaties augt, sadarboties ar citiem vai pasargāt savus personīgos līdzekļus no uzņēmējdarbības riskiem? Tādā gadījumā ir laiks izpētīt uzņēmējdarbības formas – juridiskās iespējas, kā reģistrēt savu radošo darbību.

Kas ir saimnieciskā darbība?

Latvijā saimnieciskā darbība nozīmē, ka Tu:

- strādā **patstāvīgi** (nevis kā darba ņēmējs);
- uzņemies **atbildību un riskus**;
- darbojies ar mērķi gūt **peļņu**;
- strādā **profesionāli un regulāri**.

Neatkarīgi no tā, vai esi grafikas dizainers, mūzikas grupa, modes zīmola īpašnieks vai amatnieks – Tava radošā darbība kļūst par uzņēmējdarbību brīdī, kad to regulāri un mērķtiecīgi piedāvā citiem par samaksu.

Uzņēmējdarbības formas – vienkāršā valodā

127

Latvijā izplatītākās un praktiski noderīgākās uzņēmējdarbības formas ir **pašnodarbināta persona** un **sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA)**. Abām ir savas priekšrocības, taču citas formas parasti ir saistītas ar apjomīgāku dokumentāciju, sarežģītāku grāmatvedību un reizēm arī lielākām izmaksām.

Forma	Kam	Plusi	Mīnusi
Pašnodarbināta persona	Individuāli radošie cilvēki un brīvmaxslinieki	Vienkārša un salīdzinoši lēta uzsākšana	Personīgā atbildība par parādiem un saistībām
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA)	Tiem, kuri gatavi augt, pieņemt darbiniekus vai piesaistīt partnerus	Personīgie līdzekļi tiek pasargāti no uzņēmuma riskiem	Vairāk dokumentu un grāmatvedības prasību

Uzņēmuma dibināšana var šķist sarežģīta, taču tai ir vairāki būtiski ieguvumi.

Kāpēc dibināt sabiedrību ar ierobežotu atbildību (SIA)?

- Ja vēlies **pasargāt savus personīgos uzkrājumus**.
- Ja plāno **sadarboties ar partneriem vai piesaistīt investorus**.
- Ja vēlies veidot **spēcīgu zīmolu vai studiju**.

Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA)

Kas tas ir?

Tas ir uzņēmums, kas juridiski pieder vienai vai vairākām personām, vai citam uzņēmumam.

Galvenā atšķirība no pašnodarbinātā statusa – **tu riskē tikai ar to naudu, ko ieguldi uzņēmumā**, jo **SIA sniedz lielāku personīgo līdzekļu aizsardzību**, taču **prasa vairāk administratīvo pienākumu un izmaksu**.

Lai gan minimālais pamatkapitāls Latvijā var būt ļoti zems, Tev tik un tā būs nepieciešams:

- **reālistisks biznesa plāns**;
- **līdzekļi ikdienas izmaksu segšanai** (piemēram, grāmatvedībai, programmatūrai, mārketingam un nodokļiem).

Kādas ir pamatīpašības?

Aspekts	SIA
Juridiskais pamats	Latvijas Komerclikums
Atbildība	Atbildība ir ierobežota ar pamatkapitālā ieguldīto summu – dalībnieki atbildīgi par sabiedrības saistībām tikai līdz ieguldītajai summai, viņu personīgie līdzekļi ir pasargāti.
Īpašumtiesības	SIA var dibināt viena vai vairākas fiziskas/ juridiskas personas . Katram dalībniekam pieder uzņēmuma daļa (kapitāla daļa), kas dod tiesības uz attiecīgu peļņas daļu.

Pamatkapitāla prasības	Minimālais pamatkapitāls ir 2 800 eiro, taču iespējams dibināt arī samazināta kapitāla SIA ar pamatkapitālu, sākot no 1 eiro, pakāpeniski to palielinot.
Nodokļi	Uzņēmumu ienākuma nodoklis: • 20 % no nodokļa bāzes. • Nodokļa bāzi veido ar nodokli apliekamie objekti: • sadalītā peļņa (dividendes), • nosacīti sadalītā peļņa (piemēram, ar uzņēmuma līmeni saistītiem izdevumiem, kurus uzskata par peļņas izmantošanu). • Nosakot nodokļa bāzi, ar nodokli apliekamā objekta vērtība tiek dalīta ar koeficientu 0,8. • Koeficients piemērojams visām SIA. • Nepieciešama standarta grāmatvedība un finanšu pārskatu sagatavošana.
Peļņas sadale	• Ja dalībnieks ir Latvijas rezidents (nodokļu maksātājs Latvijā), viņam netiek piemērots papildu iedzīvotāju ienākuma nodoklis par dividendēm, jo sadalītā peļņa jau tiek aplikta ar uzņēmumu ienākuma nodokli uzņēmuma līmenī.
Priekšrocības	• Pasargā personīgos līdzekļus. • Salīdzinoši pieejami dibināt. • Piemērota augošiem uzņēmumiem un investoru piesaistei.
Trūkumi	• Sarežģītāks dibināšanas un administratīvais process. • Obligāti jānodrošina pilnvērtīga grāmatvedība un finanšu pārskati.
Reģistrācija	Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs

Citas uzņēmējdarbības formas

Šajā apskatā galvenā uzmanība ir pievērsta biežākajām un praktiskākajām iespējām – **pašnodarbinātai personai un sabiedrībai ar ierobežotu atbildību (SIA)**. Tomēr **pastāv arī citas** juridiskās formas, piemēram, **pilnsabiedrība, komandītsabiedrība un akciju sabiedrība. Neuzaucies** – uzreiz pēc skolas absolvēšanas Tev **visticamāk šīs sarežģītākās formas nebūs vajadzīgas. Pietiek zināt, ka tās eksistē**, un, kad pienāks laiks, ieteicams konsultēties ar juristu vai uzņēmējdarbības konsultantu.

Svarīgs atgādinājums

Neatkarīgi no uzņēmuma formas **ieteicams sadarboties ar šādiem speciālistiem:**

- **nodokļu konsultantu**, kas palīdzēs nodrošināt nodokļu atbilstību un optimizēt maksājumus;
- **grāmatvedi**, kas nodrošinās, ka finanšu darījumi tiek pareizi uzskaitīti un pārskati sagatavoti atbilstoši prasībām.

Licences un atļaujas

131

Latvijā nepieciešamās licences un atļaujas ir atkarīgas no tā, kāda veida biznesu tu vēlies sākt. Radošajās nozarēs, piemēram, mākslā, dizainā vai medijos, īpašas atļaujas parasti nav vajadzīgas. Tomēr tās var būt nepieciešamas noteiktos gadījumos, piemēram, ja darbība saistīta ar sabiedrisku pasākumu rīkošanu, ēdināšanu vai alkohola tirdzniecību.

Aspekts	Skaidrojums
Atļaujas	Lai dibinātu SIA (sabiedrību ar ierobežotu atbildību), parasti pietiek reģistrēt uzņēmumu Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā un saņemt vispārējo uzņēmējdarbības reģistrāciju .
Piemērs	Radošajās jomās (grafikas dizains, vizuālā māksla, mūzikas producēšana) nav vajadzīgas īpašas licences, pietiek ar vispārējo reģistrāciju.
Licences	Dažām darbībām (piemēram, arhitektūrai, juridiskajiem pakalpojumiem vai regulētām dizaina profesijām) var būt vajadzīgas papildu licences vai sertifikāti . Tomēr lielākajai daļai radošo uzņēmumu pietiek ar vispārēju reģistrāciju un nodokļu un grāmatvedības noteikumu ievērošanu.
Reģistrēšanās	Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs un Valsts ieņēmumu dienests

Īpašas licences un atļaujas radošajam biznesam

Atkarībā no nozares (piemēram, dizaina studija, galerija vai skatuves māksla), var būt nepieciešamas papildu licences vai atļaujas. Pirms uzsāc savu uzņēmējdarbību vienmēr pārbaudi, vai konkrētajai jomai nav noteiktas papildu prasības. Tas ir īpaši svarīgi, ja darbība sniedzas ārpus vizuālās vai lietišķās mākslas.

Plašāku informāciju par pašnodarbinātību skaties 2. nodaļā.

Mākslas un dizaina uzņēmējdarbība

Aktivitāte	Piemērs
Mākslinieka vai dizainera studija	Nav nepieciešamas īpašas licences, izņemot vispārējo uzņēmuma reģistrāciju. PVN reģistrācija ir obligāta, ja gada apgrozījums pārsniedz 40 000 eiro.
Mākslas darbu pārdošana	Nepieciešama reģistrācija mazumtirdzniecības darbībai. PVN reģistrācija ir obligāta, ja gada apgrozījums pārsniedz 40 000 eiro.
Galerijas darbība	Nepieciešama uzņēmuma reģistrācija un atbilstība vietējām pašvaldības prasībām. Papildu atļaujas vajadzīgas, ja tiek pasniegti ēdieni vai alkohols.
Mediju un radošās industrijas	Filmu producēšana – filmēšanai, kas traucē sabiedrisko kārtību vai ilgst vairāk nekā 5 dienas, nepieciešama atļauja no Nacionālā kino centra. Fotogrāfijas pakalpojumi – nepieciešama uzņēmuma reģistrācija; papildu atļaujas var būt vajadzīgas publiskai fotografēšanai vai dronu izmantošanai. Mūzikas producēšana/uzstāšanās – nepieciešama uzņēmuma reģistrācija; publiskai izpildei vajadzīgas licences no AKKA/LAA (Autortiesību un komunikēšanas konsultāciju aģentūra/Latvijas Autoru apvienība). Raidorganizācijas (TV/radio) – nepieciešama licence no Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes.

Preču un pakalpojumu pārdošana

Mazumtirdzniecība (fizisks veikals) – nepieciešama tirdzniecības atļauja; atsevišķām precēm (alkohols, tabaka u.c. regulētie produkti) vajadzīgas papildu atļaujas.

E-komercija – nepieciešama uzņēmuma reģistrācija un atbilstība e-komercijas noteikumiem; PVN reģistrācija obligāta, ja apgrozījums pārsniedz 40 000 eiro.

Rokdarbu un pašdarinātu preču pārdošana – nepieciešama reģistrācija mazumtirdzniecībai; PVN reģistrācija obligāta, ja apgrozījums pārsniedz 40 000 eiro.

Finanšu plānošana

Kāpēc budžeta veidošana ir svarīga radošajiem cilvēkiem

Neatkarīgi no tā, vai Tu plāno savu pirmo galerijas izstādi, gatavojies palaist dizaina kolekciju vai strādā kā brīvmākslinieks mūzikā, budžeta plānošana palīdz saglabāt kontroli, izvairīties no nepatīkamiem pārsteigumiem un nodrošināt, lai Tava radošā aizrautība būtu finansiāli ilgtspējīga.

Kas ir budžeta plānošana?

Budžeta plānošana nozīmē izveidot plānu, cik daudz naudas Tu plāno nopelnīt un kā to izlietosi. Tas palīdz segt visas izmaksas, nepārsniegt tēriņus un būt gatavam nākotnes vajadzībām.

Kāpēc budžeta plānošana ir svarīga?

- **Finanšu kontrole** – Tu skaidri redzi, kur paliek Tava nauda.
- **Mērķu izvirzīšana** – vari plānot biznesa izaugsmi vai īpašus projektus.
- **Pelņas plānošana** – nodrošini, ka ienākumi un izdevumi ir līdzsvarā un darbs paliek pelnošs.

Kā izveidot budžetu

Ieplānot ienākumus un izdevumus palīdz **saglabāt uzņēmuma finanšu stabilitāti**.

1. **Uzskaiti fiksētās izmaksas** – lietas, par kurām maksā regulāri (piemēram, īre, programmatūra, internets, grāmatvedības pakalpojumi).
2. **Uzskaiti mainīgās izmaksas** – materiāli, mārketinga, transports, konkrētu projektu izmaksas.
3. **Atlicini rezervi** – ieteicams uzkrāt vismaz 3–6 mēnešu izmaksām.
4. **Uzskaiti plānotos ienākumus** – iekļauj visus avotus – produktu pārdošanu, pakalpojumus, maksājumus par projektiem (pārdošana, pakalpojumi, granti, brīvmaiņnieka darbi).
5. **Pārbaudi bilanci** – pārliecinies, ka ienākumi sedz visas izmaksas un arī rezervi.

Budžeta plānošanas un grāmatvedības rīki

135

Kad esi skaidri sapratis savas izmaksas, vari noteikt godīgas un pamatotas cenas saviem produktiem vai pakalpojumiem. Budžeta pārvaldībai var noderēt šādi rīki:

- **PATS.LV:**
Grāmatvedības platforma uzņēmējiem un pašnodarbinātajām personām. Piedāvā tādas iespējas kā rēķinu izrakstīšana, izdevumu uzskaite, atskaišu sagatavošana un darījumu uzskaite.

- **Biznesa vadības sistēma:**
Visaptveroša biznesa vadības sistēma, kas piemērota maziem un vidējiem uzņēmumiem. Piedāvā pilnu funkcionalitāti uzņēmuma finanšu un grāmatvedības pārvaldībai.

- **a2b.lv:**
Tiešsaistes atbalsts budžeta sagatavošanai, finanšu plānošanai un naudas plūsmas uzraudzībai.

Cenu noteikšana

Neatkarīgi no tā, vai Tu pārdod rokām darinātas rotaslietas, piedāvā dizaina pakalpojumus vai producē mūzikas ierakstus, pareizās cenas noteikšana ir viena no grūtākajām, bet vissvarīgākajām radošā biznesa sastāvdaļām. Cena nedrīkst būt nejauši izvēlēta – tai jāsedz izmaksas, jāatspoguļo tava darba vērtība un jānodrošina, lai bizness būtu ilgtspējīgs.

Faktori, kas ietekmē cenas noteikšanu

Izmaksas

Iekļauj materiālus, atalgojumu, instrumentus un telpu īri, komunālos maksājumus, programmatūru.

Piedāvājums un pieprasījums

Vai cilvēki aktīvi interesējas par to, ko Tu piedāvā? Ja pieprasījums ir augsts, cena var būt lielāka, savukārt pārprodukcija var likt samazināt cenu.

Konkurence

Cik maksā līdzīgi darbi pie citiem Tavā nozarē? Konkurentu cenas kalpo kā pamatatsauce vai „griesti” Tavā tirgū.

Klientam sniegtā vērtība

Cik lielu pievienoto vērtību sniedz Tava unikālā pieeja, prasmes vai jau iemantotā reputācija? Ja produkts vai pakalpojums sniedz īpašu, neatkārtojamu ieguvumu, augstāka cena ir pilnībā pamatota.

Mērķa tirgus

Vai Tu pārdod studentiem vai luksusa kolekcionāriem? Dažādi tirgi prasa atšķirīgas cenu stratēģijas.

Cenu noteikšanas stratēģijas radošajiem uzņēmumiem

137

Stratēģija	Apraksts	Piemērs
Zema cena	Uzsvars uz pieejamību, lai piesaistītu vairāk klientu.	Vienkārša produkta versija. Ilustrators piedāvā pamata digitālos portretus par sākuma līmeņa cenu.
Premium cena	Uzsvars uz ekskluzivitāti vai luksusu.	Luksusa preces. Dizainers pārdod limitētas tirāžas darbus vai augstās modes apģērbus.
Slēptā cena	Cena nav uzreiz redzama (piemēram, pakalpojumiem).	Konsultācijas vai individuāli pakalpojumi. Mūziķis piedāvā pielāgotas skaņu celiņus vai konsultants nosaka stundas likmi.

- **Brīvmāksliniekam** ir būtiski apvienot dažādas metodes – aprēķināt sava darba izmaksas, pārbaudīt konkurentu cenas un testēt, cik daudz klienti ir gatavi maksāt.

Kā noteikt optimālo cenu saviem produktiem un pakalpojumiem

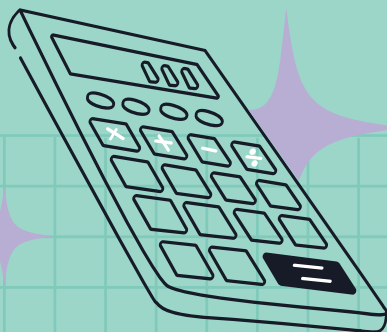
Produkta vai pakalpojuma cena ir cieši saistīta ar tā dzīves ciklu tirgū. Tas ietver visas produkta pastāvēšanas fāzes – no ieviešanas tirgū līdz pat izņemšanai no aprites. Katrā posmā ir savas īpatnības un nepieciešamas īpašas stratēģijas, lai optimizētu pārdošanas apjomus un peļņu.

Noderīgas saites

- 7 soļi, kā noteikt pareizo cenu saviem produktiem vai pakalpojumiem (angļu valodā)

- Kā noteikt produkta cenu 2026. gadā (+ cenu kalkulators) (angļu valodā)

Produkta dzīves cikla posmu ietekme uz cenu

Produkti un pakalpojumi laika gaitā mainās. Kad tirgū tiek laists jauns produkts, sākotnēji var noteikt augstāku cenu, lai piesaistītu agrīnos lietotājus, vai arī zemāku cenu, lai iegūtu tirgus daļu. Pieaugot konkurencei, cenas var nākties pielāgot, lai saglabātu konkurētspēju, bet, samazinoties pieprasījumam, iespējams piedāvāt atlaides vai pakāpeniski izņemt produktu no tirgus. Radošie produkti un pakalpojumi ar laiku dabiski mainās. Cenas noteikšanai nepieciešama stratēģiska pieeja.

1. Ieviešana tirgū

Piemērs

- Jaunas mākslas kolekcijas atklāšana; debitējoša mūziķa pirmais albums; dizaina studijas ienākšana tirgū.

Produkts ir jauns un nepazīstams. Nepieciešamas mārketinga investīcijas. Sākotnējie pārdošanas apjomi ir zemi.

Cenu stratēģija:

- Noteikt **augstāku cenu agrīnajiem** piekritējiem (piemēram, limitēta tirāža ar parakstītiem darbiem).
- Piedāvāt **zemāku ievadcenu** vai bezmaksas paraugus, lai veidotu sekotāju loku (piemēram, ar atlaidi pirmo koncertu biļetēm, bezmaksas dizaina paraugi tiešsaistē).

2. Izaugsme

Piemēri

- Mūziķis iegūst popularitāti ar vairākiem singliem straumēšanas platformās.
- Dizaina studija paplašinās pēc veiksmīga pirmā produktu klāsta.
- Foto pakalpojumu uzņēmums palielina klientu loku, pateicoties mutvārdu reklāmai.

Pārdošanas apjomi aug, mārketinga izmaksas samazinās, un produkta atpazīstamība pieaug.

Cenu stratēģija

- Uzturēt konkurētspējīgas cenas, lai nostiprinātu tirgus daļu (piemēram, līdzīgas cenas kā nozares kolēģiem).
- Neliels cenas samazinājums, lai piesaistītu plašāku klientu loku (piemēram, izdevīgi pakalpojumu komplekti dizaina vai foto projektiem).

3. Briedums

Piemēri

- Atpazīstams grafikas dizainers vai ilustrators ar stabilu klientu plūsmu.
- Modes zīmols, kas nostiprinājies vietējā vai reģionālajā tirgū.
- Mūzikas grupa ar regulāriem koncertiem un stabilu fanu pulku.

Produkts labi zināms, pieprasījums ir stabils, bet konkurence – spēcīga.

Cenu stratēģija

- Konkurētspējīgas cenas, lai saglabātu pievilcību (piemēram, maksāt honorārus nozarē ierastos apjomos).
- Akcijas piedāvājumi, lai noturētu klientu interesi (piemēram, īpaši piedāvājumi pastāvīgajiem dizaina klientiem vai iepriekšpārdošanas biļetes uzticamiem faniem).

4. Noriets, piesātinājums vai atjaunošanās

Piemēri

- Kāds reiz populārs vizuālās mākslas stils (piemēram, noteiktu plakātu vai t-kreklu mode) zaudē aktualitāti.
- Mūzikas žanrs vairs nav modē.
- Vietējais tirgus tiek pārpildīts ar roku darinājumu veidiem (piemēram, makramē, tamborējumi).

Pārdošanas apjomi samazinās. Produkts var tikt uzlabots vai aizvietots.

Cenu stratēģija:

- Samazināt cenas, lai izpārdotu krājumus (piemēram, ar atlaidēm mākslas darbiem, sezonas noslēguma izpārdošanām).
- Organizēt akcijas vai kampaņas (piemēram, remiksi, jauni dizaina risinājumi).

5. Pārtraukšana

Piemēri:

- Vecas mākslas vai dizaina kolekcijas izņemšana no aprītes.
- Fiziskā mūzikas albuma ražošanas pārtraukšana pēc pārejas uz digitāliem izdevumiem.
- Novecojuša foto pakalpojuma izņemšana no piedāvājuma.

Produkts ir novecojis, pieprasījums krītas, un mainās klientu vēlmes.

Stratēģija: aizstāt ar jaunu produktu, lai saglabātu zīmola tēlu (piemēram, izlaist jaunu modes līniju, sākt jaunu mūzikas projektu vai atjaunot mākslas portfolio).

141

Papildu informācija:

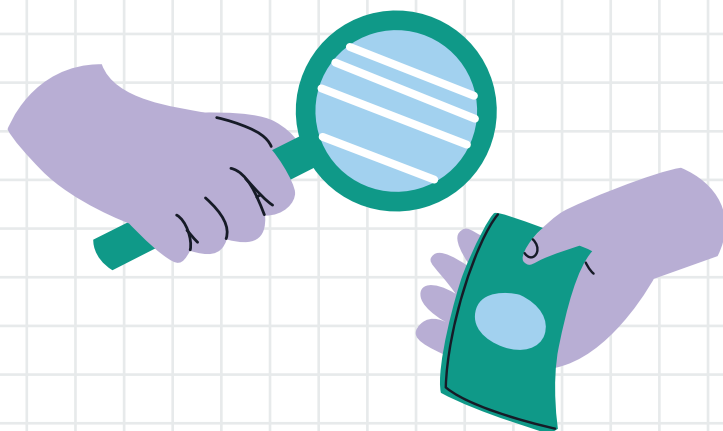
- **Produkta dzīves cikls + interaktīva spēle**
(latviešu valodā)

- **Produkta dzīves cikls**
(latviešu valodā)

Kā noteikt sava produkta cenu?

Apskati tirgus cenas	Paskaidro vērtību	Novērtē savu laiku
Apskati, cik prasa citi radošie: • <i>Etsy, BigCartel, Shopify</i> • Vietējie un nacionālie radošie tirgi • Dizaina studijas • Apmeklē radošo nozaru tīklošanās pasākumus • Iesaisties sarunās, lai uzzinātu citu pieredzi Salīdzini – bet nosaki cenu atbilstoši savai unikālajai vērtībai	• Kas ir iekļauts (labojumi, konsultācijas, licencēšana) • Tavs darba process • Tava pieredze un stils Tas veido uzticēšanos un sapratni, īpaši ar klientiem, kas nav no radošajām jomām	Darbs "par atpazīstamību" reti kad noved pie apmaksātiem projektiem. Tā vietā: • Piedāvā studentu atlaides ar skaidri noteiktiem nosacījumiem • Veic <i>pro bono</i> projektus, kas patiesi atspoguļo Tavas vērtības • Izmanto bezmaksas paraugus (piemēram, skices uzmetumu), lai piesaistītu interesi, bet neatdod pārāk daudz

Izmaksu aprēķināšanas metodes

143

Izmaksu metode	Vērtības metode	Konkurences metode
$Cena = (Izmaksas + Vēlamā\ peļņa) \div Pārdoto\ vienību / pakalpojumu\ skaits$ - Tu iztērē 500 eiro materiāliem + 500 eiro sava darba izmaksām - Tu vēlies nopelnīt 200 eiro peļņu - Plāno pārdot 10 vienības → Cena par vienu vienību = $(500 + 500 + 200) \div 10 = 120$ eiro	Cena balstīta uz klienta uztverto vērtību (īpaši raksturīgi mākslā un radošajā darbā) - Bieži izmanto mākslā, dizainā vai mūzikā, kur svarīga ir unikālitate, radošums un reputācija - Piemēram, limitētas tirāžas mākslas izdrukā var izmaksāt 20 eiro, bet, ja pircējs to uztver kā ekskluzīvu un prestižu, cena var būt 200 eiro	Cenu nosaka, salīdzinot ar tirgus situāciju, taču jāizvairās sevi nepietiekami novērtēt - Saglabā konkurētspēju, bet nepiešķir seviem darbiem pārāk zemu tikai tāpēc, lai iegūtu klientus – tas var kaitēt ilgtermiņa ilgtermiņai - Piemēram, ja līdzīgi strādājoši dizaineri prasa 50 eiro stundā, izvērtē savas prasmes un reputāciju – vari noteikt cenu nedaudz zem, tieši tikpat vai augstāk

Daudzi veiksmīgi radošo industriju uzņēmēji **apvieno vairākas cenu noteikšanas metodes:**

- Izmanto pašizmaksas metodi, lai pārliecinātos, ka segti visi izdevumi.
- Izmanto vērtības metodi, ja tavs darbs piedāvā unikālas, augstas vērtības kvalitātes.
- Regulāri salīdzini savas cenas ar konkurentu piedāvājumu, lai saglabātu izpratni par tirgu.

Naudas plūsmas pārvaldība: Likviditātes nodrošināšana

Naudas plūsma ir naudas **kustība** uzņēmumā – **ienākumi un izdevumi**. Tā ir tava radošā darba "asinsrite". Naudas plūsmas pārvaldība nozīmē pārlicināties, ka vienmēr pietiek līdzekļu rēķinu apmaksai, ieguldījumiem jaunos projektos un neparedzētām situācijām.

Likviditātes nodrošināšana nozīmē, ka tev vai tavam uzņēmumam vienmēr ir **pietiekami** daudz naudas **ikdienas maksājumiem** – piemēram, īrei, rēķiniem, materiāliem vai darba algām – tad, kad tie ir jāmaksā.

Formula: Naudas plūsma = Ienākumi – Izdevumi

- **Pozitīva naudas plūsma:** ja ienākumi pārsniedz izdevumus, Tev ir pozitīva naudas plūsma – vari veidot uzkrājumus vai ieguldīt.
- **Negatīva naudas plūsma:** ja izdevumi pārsniedz ienākumus, Tev ir negatīva naudas plūsma – tu riskē, ka nevarēsi apmaksāt savus rēķinus.

Kļūdas, no kurām izvairīties un risinājumi

Peļņas jaukšana ar naudas plūsmu	Neatbilstoša gatavība krīzēm	Klientu maksātspējas nekontrolēšana
Risinājums: Skaties uz reālajiem ienākumiem un izdevumiem, nevis tikai uz grāmatvedības rezultātiem.	Risinājums: Izveido finanšu rezervi un regulāri atjauno plānus.	Risinājums: Pārbaudi sadarbības partneru maksājumu paradumus pirms līgumu slēgšanas.

Naudas plūsmas vadības pamatprincipi

Naudas plūsmas uzraudzība

- **Operatīvā naudas plūsma.** Naudas kustība no pamatdarbībām – produktu pārdošanas, maksājumiem par izejvielām.
- **Investīciju naudas plūsma.** Naudas kustība, kas saistīta ar aktīviem – iekārtu iegādi, nekustamā īpašuma pārdošanu.
- **Finanšu naudas plūsma.** Naudas kustība no finansējuma – aizdevumi, dividendes, akciju emisija.

Plānošana un prognozēšana

- Izveido ilgtermiņa plānu, kas ņem vērā sezonālās svārstības un neparedzētas izmaksas.
- Nosaki maksājumu grafiku ar prioritātēm un izveido rezervi krīzes situācijām (3–6 mēnešu darbības izmaksu apmērā).

Debitoru un kreditoru pārvaldība

- **Saīsini rēķinu apmaksas termiņus**, piemēram, piedāvājot atlaides par ātru apmaksu un aktīvi piedzen parākus, lai uzlabotu likviditāti.
- **Pagarini apmaksas termiņus piegādātājiem**, lai uzlabotu naudas plūsmu, nesabojājot attiecības.

Krājumu un aktīvu pārvaldība

- Uzraugi krājumu apriti un pārdod nevajadzīgos aktīvus, lai atbrīvotu iesaldētos līdzekļus.

**Naudas plūsma ir kā spēle ar naudu –
Tev jāzina, no kurienes tā nāk un kur tā aiziet,
lai nepaliktu bez līdzekļiem.**

Papildu padomi

- **Sadarbība ar galerijām un institūcijām**
Ne tikai veidot savu sekotāju loku sociālajos tīklos – ir ļoti vērtīgi sekot un iesaistīties galeriju un lielāko mākslas institūciju darbībā, kas eksponē un pārdod mākslas darbus. Atpazīstamība šajās vidēs ilgtermiņā var pavērt jaunas iespējas.
- **Regulāritāte ir svarīga**
Galerijas bieži vēro māksliniekus ilgākā periodā – gadu vai divus, lai pārliecinātos, ka viņi nopietni partneri. Būt aktīvam un konsekventam nozīmē parādīt, ka esi šeit uz ilgu laiku, un tas var dot būtiskas priekšrocības.
- **Rēķini**
Uzraugi rēķinu apmaksas termiņus un sūti atgādinājumus.
- **Maksājumi**
Plāno regulāros maksājumus tā, lai tie nepārslogotu naudas plūsmu.
- **Investīcijas**
Izlem, kad ir īstais laiks paplašināt biznesu.

Profesionāla palīdzība

Ja finanšu pārvaldība šķiet pārāk sarežģīta, ir vērts konsultēties ar speciālistiem.

- **Grāmatvedis** palīdz kārtot ikdienas finanšu darījumus un sagatavo finanšu pārskatus.
- **Nodokļu konsultants** sniedz padomus par nodokļu jautājumiem, palīdz samazināt nodokļu slogu un nodrošināt, ka viss atbilst Latvijas normatīvajiem aktiem.

Zīmolvedība un mārketingings

147

Kad uzsākat savu biznesu, *frīlansa* darbu vai radošo projektu, ar lielisku produktu vai pakalpojumu vien nepietiek – ir svarīgi, lai par to uzzina cilvēki! Pārdomāta zīmolvedība un efektīvs mārketingings palīdzēs Tev izcelties, piesaistīt klientus un veidot profesionālu tēlu. Lūk, soli pa solim ceļvedis, kā to panākt:

1. Tava zīmola veidošana

Kas ir zīmols?

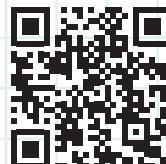
Zīmols ir daudz vairāk nekā tikai logotips. Tas ir kopējais tēls un sajūta, ko cilvēki gūst, redzot Tavu vārdu, dzirdot Tavu mūziku, apmeklējot Tavu tīmekļa vietni vai iegādājoties Tavu produktu.

Šeit vari uzzināt vairāk par dažādiem zīmoliem:

Latvijā radīts

Design Latvia

Spēcīga zīmola galvenie elementi

- **Logotips**
Tavs vizuālais simbols – tam jābūt vienkāršam, unikālam un viegli atmiņā paliekošam.
- **Krāsas**
Izvēlies 2–4 galvenās krāsas, kas atspoguļo zīmola noskaņu (piemēram, spilgtas un enerģiskas, mierīgas un profesionālas).
- **Fonti**
Izmanto dažus konsekventus fontus visās savās tīmekļa vietnēs, sociālajos tīklos un mārketinga materiālos.
- **Vēstījums**
Kādu stāstu Tu stāsti? Vai esi videi draudzīgs? Drosmīgs un dumpiniecisks? Māksliniecisks un pārdomāts?
- **Balss tonis**
Kā Tu komunicē ar savu auditoriju – neformāli, draudzīgi, formāli, iedvesmojoši?

Noskaties video par to, kā radīt savu zīmolu un skaņas dizainu (angļu valodā)

Padoms

Pirms sāc veidot dizainu, pajautā sev:

- Ko es vēlos sasniegt ar savu zīmolu?
- Kādas emocijas manam zīmolam vajadzētu raisīt cilvēkos?

Bezmaksas rīki zīmola veidošanai

Canva Brand Kit – izveido zīmola krāsas, logotipus, veidnes

Coolers – ģenerē krāsu paletes

2. Digitālās klātbūtnes veidošana

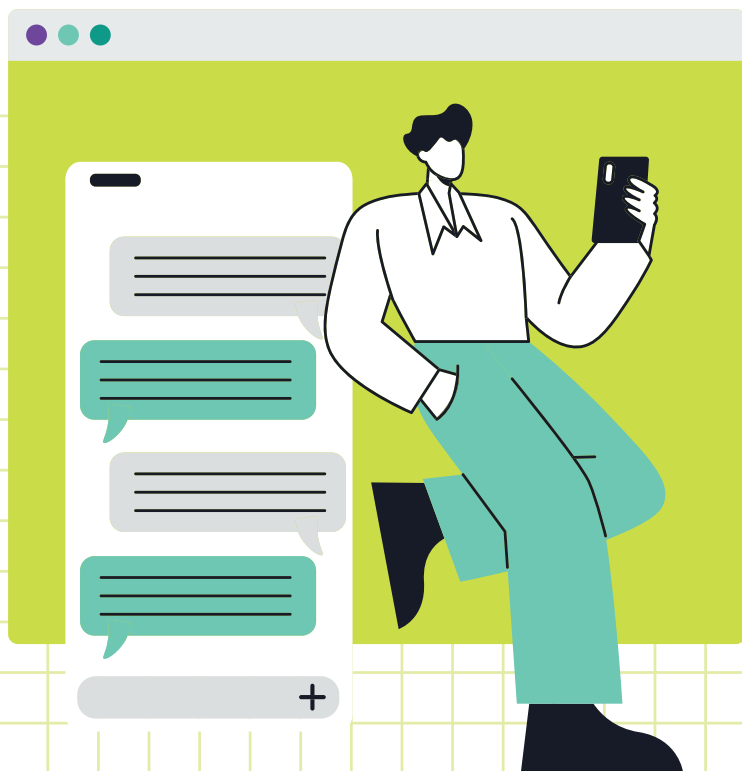
Kāpēc digitālā klātbūtne ir svarīga?

149

Mūsdienās pirmais iespaids par Tevi bieži rodas tieši internetā – vēl pirms kāds Tevi satiek klātienē. Ja potenciālie klienti vai sadarbības partneri Tevi nevar atrast tiešsaistē, Tu riskē palikt nepamanīts.

Kas nepieciešams labai digitālajai klātbūtnei?

- Profesionāla tīmekļa vietne.
- Parādi savu portfolio, produktus vai pakalpojumus.
- Pievieno vienkāršu "Par mani" sadaļu, projektu piemērus un kontaktinformāciju.

Populāri rīki tīmekļa vietņu veidošanai

Google Sites vienkāršām tīmekļa vietnēm (bez SEO iespējām)

Yola vienkāršām, pamata tīmekļa vietnēm

Wix universāls rīks tīmekļa vietņu veidošanai

HubSpot resursi augošiem uzņēmumiem un CMS (satura vadības sistēmas) risinājumiem

Webflow pieredzējušākiem
dizaineriem

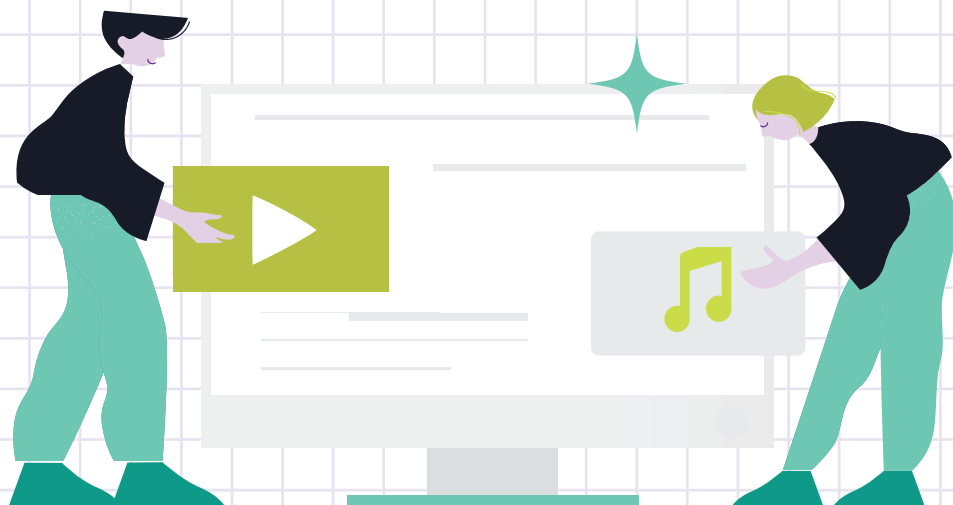

151

Mozello tīmekļa vietnēm ar iekļautiem
pakalpojumiem, piemēram, maksājumu sistēmu
(Latvijā radīts produkts)

Webnode ar spēcīgākajām
mākslīgā intelekta iespējām

Aktīvi sociālo mediju profili

- Izvēlies platformas, kurās uzturas tava auditorija (piemēram, *Instagram* māksliniekiem, *TikTok* mūziķiem, *LinkedIn* radošiem profesionāļiem).
- Dalies ar jaunumiem, aizkulišu stāstiem, jaunajiem darbiem un pasākumiem.
- Saglabā vienotu stilu – profila bildes, aprakstus un vizuālo identitāti izmanto konsekventi visās platformās.

E-pasta saraksta veidošana

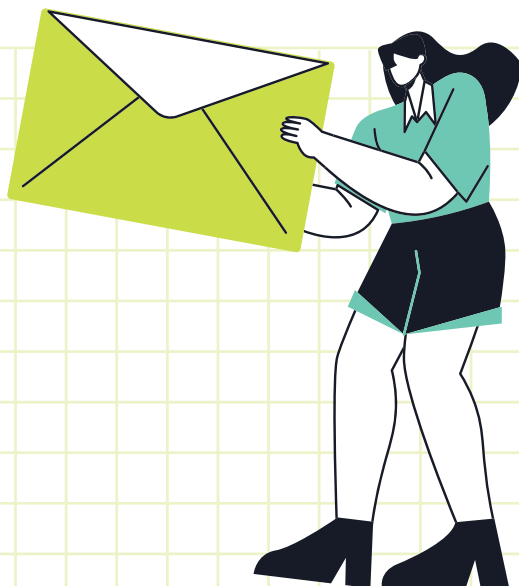
- Apkopo e-pasta adreses no faniem, klientiem un sekotājiem.
- Sūti regulārus jaunumus, ziņas, īpašos piedāvājumus vai citu vērtīgu saturu.

Bezmaksas rīki e-pasta mārketingam

Mailchimp

MailerLite

Svarīgi!

Nepaļaujies tikai uz sociālajiem medijiem! Platformas var mainīties vai pazust, bet Tava tīmekļa vietne un e-pasta saraksts vienmēr būs Tavā kontrolē.

3. Satura mārketing: piesaisti un iesaisti savu auditoriju

153

Kas ir satura mārketing?

Satura mārketing nozīmē, ka Tu dalies ar vērtīgu, interesantu un noderīgu saturu. Mērķis ir piesaistīt cilvēkus Tavam zīmolam dabiski, nevis uzbāzīgi aicinot kaut ko pirkt. Šādi Tu veido uzticību, parādot savas prasmes, zināšanas un radošo procesu.

Satura idejas Tavam radošajam darbam

- Dalies ar aizkulišu stāstiem, piemēram, kā Tu veido savu mākslu, raksti dziesmas vai veido dizainu.
- Raksti padomus un ieteikumus savā jomā. Piemēram, „Kā mājās izcelt interjeru ar vietējo mākslu”.
- Veido mini pamācības, piemēram, publicē īsus video, kuros parādi, kā Tu zīmē, glezno vai izmanto kādu tehniku.
- Publicē veiksmes stāstus, parādi savu darbu rezultātus vai pozitīvas atsauksmes.
- Piedāvā bezmaksas resursus, piemēram, datora ekrāntapetes ar Tavu dizainu, lejupielādējamas veidnes.

Noderīgi rīki satura veidošanai

Buffer – sociālo mediju ierakstu plānošanai un publicēšanai

Canva – sociālo mediju ierakstiem un mārketinga dizainiem

CapCut – bezmaksas video redaktors, kas lieliski piemērots *TikTok*, *Reels*, *YouTube Shorts*

Zelta likums: 80% vērtīga vai izklaidējoša satura un tikai 20% tiešas reklāmas.

(Piemēram: 4 ieraksti, kuros Tu rādi savu procesu vai dalies padomēs → 1 ieraksts ar aicinājumu iegādāties Tavu produktu vai pakalpojumu.)

4. Ieteikumi Tavam zīmolam un mārketingam

- **Esi paties**
Neizliecies par to, kas neesi. Parādi savu personību un to, kas Tev patiesi rūp. Cilvēki visaugstāk novērtē godīgumu!
- **Atrodi savu nišu**
Nemēģini izpatikt visiem. Koncentrējies uz savu ideālo auditoriju.
- **Esi konsekvents**
Publicē saturu regulāri un saglabā vienotu vizuālo stilu – tās pašas krāsas, fontus un komunikācijas toni visās platformās.
- **Pastāsti savu stāstu**
Tava pieredze ir neatņemama zīmola daļa. Kāpēc Tu sāki darīt to, ko dari? Kas Tevi iedvesmo? Cilvēkus saista stāsti, ne tikai produkti. Iesaisti savus sekotājus un klientus – veido kopienas, nevis tikai klientu sarakstu.
- **Mācies no citiem**
Seko līdzīvi veiksmīgiem radošajiem profesionāļiem, kurus apbrīno. Pēti, kā viņi sevi prezentē tiešsaistē.
- **Analizē un pielāgojies**
Izmanto bezmaksas rīkus, piemēram, *Meta Business Suite* (*Facebook* un *Instagram*), lai redzētu, kuri Tavi ieraksti auditorijai patīk vislabāk. Dari vairāk to, kas strādā!
- **Apsver domu nodalīt dažādus zīmolus**
Ja strādā ļoti atšķirīgos stilos vai virzienos, bieži ir labāk tos prezentēt atsevišķi. Piemēram, ja Tu radi gan monumentālas keramikas vāzes, gan veido mazus, nesaistītus keramikas darbus, profesionālāk būtu tās parādīt atsevišķos profilos. Gan klienti, gan galerijas bieži augstāk vērtē māksliniekus, kuri fokusējas uz vienu lietu un dara to patiešām labi.

Noderīgi resursi zīmolveidībai un mārketingam

155

- Interneta žurnāls par zīmolveidību (angļu valodā)

- Digitālā mārketinga padomi radošajiem (angļu valodā)

- Kā izveidot tīmekļa vietni + tiešsaistes veikalu (angļu valodā)

Zīmolveidība un mārketingas nav tikai lielu uzņēmumu privilēģija – tie ir Tavi instrumenti, lai pastāstītu savu stāstu, atrastu savu auditoriju un attīstītu radošo karjeru. Sāc ar mazumiņu, esi patiess un lepojies ar to, ko radi!

Pārdošana un attiecības ar klientiem

Kā pārdot savu mākslu, iegūt lojālus klientus un gudri noteikt cenu?

Tev nav jāklūst par „tirgotāju”. Tev jāklūst par **stāstnieku, klausītāju un radošu cilvēku ar pakalpojumu pieeju**, kurš apzinās sava darba patieso vērtību.

Pārdod savu radošo darbu

Skaidri nosaki, ko tieši Tu piedāvā:

- Fiziskas lietas, piemēram, keramikas krūzes, apģērbu, ilustrācijas.
- Digitālus produktus, piemēram, animācijas, rakstus, veidnes.
- Pakalpojumus, piemēram, zīmolvedību, sienu gleznošanu, fotogrāfiju.
- Individuālus dabus, piemēram, pasūtījuma portretus, darbnīcas.

Esi konkrēts. Tā vietā, lai teiktu „es esmu dizainers”, saki: „Es veidoju videi draudzīgas vizuālās identitātes vietējiem uzņēmumiem.”

Pazīsti savu klientu

Tavi potenciālie klienti var būt:

157

- Cilvēki, kas pērk dāvanas vai mākslu savām mājām.
- Mazie uzņēmumi, kam vajadzīgs vizuālais zīmols.
- Galerijas, festivāli vai sabiedriskas institūcijas, kas pasūta darbus.
- Interneta pircēji, kas meklē roku darinātas vai personalizētas lietas.

Izpēti, kur šīs grupas uzturas un kā tās iepērkas. Latvijā daudzi mākslinieki klientus atrod:

- Vietējos radošajos tirdziņos (piemēram, Kalnciema kvartāla tirdziņš, Rīgas dizaina tirgus).
- Tiešsaistes platformās (*Etsy, Shopify*).
- Sociālajos tīklos (*Instagram, TikTok, Facebook grupas*).
- Portfolio vietnēs (*Behance, Dribbble*).

Stāsti savu stāstu

Cilvēki pērk no cilvēkiem, tādēļ dalies ar:

- To, kāpēc Tu radi savu mākslu.
- Kā notiek Tavs darba process un kādus materiālus Tu izmanto.
- Savām ietekmēm un vērtībām.

Stāsti to produktu aprakstos, savā tīmekļa vietnē, ierakstos un video.

Kur pārdot?

158

- **Tirdziņi un veikali**
Vietējie tirgi, mākslas gadatirgi, komisijas tirdzniecība galerijās vai dizaina veikalos.
- **Tava tīmekļa vietne**
Izmanto platformas kā *WordPress*, *Wix* vai *Tilda* ar e-veikala rīkiem.
- **Sociālie tīkli**
Instagram Shopping, *Facebook Marketplace*, *TikTok Shop*.
- **Tiešsaistē**
 - **Latvijā**, piemēram, *AndeleMandele*, Latvijas pērles, Riija, M50
 - **Globāli**, piemēram, *Etsy*, *BigCartel*, *Shopify*.

Pārdošanas pārvēršana darījumā

- **Padari pirkšanu vienkāršu**
Nodrošini skaidru produkta aprakstu, kvalitatīvas bildes, cenas un piegādes informāciju. Pasaki cilvēkiem tieši, ko darīt: „Pērc tagad”, „Raksti man, lai pasūtītu” vai „Spied šeit, lai iepirktos”. Neatstāj viņus minējumos!
- **Radi steidzamības sajūtu**
Izmanto ierobežotu daudzumu vai bonusus. Uzsver skaitļus kā „200 pārdoti”, „Atgriezts sortimentā pēc pieprasījuma” vai „Palikuši tikai 3!”.
- **Piedāvā vairākus maksājumu veidus** (bankas pārskaitījums, karte u.c.).
- **Radi uzticību**
Pievieno atsauksmes, klientu komentārus vai fotogrāfijas. Cilvēki uzticas citu pircēju viedoklim vairāk nekā reklāmām.
- **Pielāgo mobilajām ierīcēm**
Pārliecinies, ka tīmekļa vietne vai e-veikals labi darbojas telefonā, jo lielākā daļa pirkumu notiek tieši no viedtālruņa.
- **Vienmēr atsūti paldies** vai pievieno mazu bonusu – personīgs pieskāriens ir ļoti svarīgs!

Attiecību veidošana ar klientiem (CRM)

159

Labas attiecības ar klientiem ir atslēga ilgtermiņa panākumiem. Daudzi mākslinieki lielāko daļu darbu iegūst tieši no atkārtotiem klientiem vai ieteikumiem. **Klientu attiecību vadība (Customer Relationship Management - CRM)** nozīmē rūpes par tiem, kas pērk vai atbalsta Tavu radošo darbību – un palikšanu kontaktā, lai viņi atgrieztos vai ieteiktu Tevi citiem.

Padomā par to šādi:

- Vai tu labāk pirktu no svešinieka vai no kāda, kas atceras Tavu vārdu, gaumi un pasaka paldies par atbalstu?
- Lielākā daļa izvēlas otro variantu!

Kāpēc CRM ir svarīgs jaunajiem radošajiem?

- Pricēgs klients, visticamāk, atgriezīsies un **pirks vēlreiz**.
- Viņš **var ieteikt** tevi draugiem vai ielikt atsauksmi internetā.
- Ir vieglāk un lētāk noturēt esošu klientu nekā atrast jaunu.

Sāc ar cieņu un uzticēšanos

- Ievēro solīto – gan termiņus, gan kvalitāti.
- Esi atklāts par to, kas ir un kas nav iespējams.
- Pakalpojumiem izmanto līgumus vai rakstiskas vienošanās.

Komunicē profesionāli un personīgi

- Raksti pieklājīgi, skaidri un laikā (e-pasts, čats vai zvans).
- Pirms individuāla darba sākuma apstiprini visas detaļas.
- Ja kaut kas noiet greizi – paskaidro godīgi un piedāvā risinājumu.
- Nosūti svētku sveicienus vai pateicības ziņu.
- Pastāvīgajiem klientiem piedāvā atlaides vai agrāku pieeju jaunumiem.
- Izmanto jaunumu vēstules (*Mailchimp*, *TinyLetter* u.c.), lai dalītos ar jaunajiem darbiem vai gaidāmajiem pasākumiem.
- Klientu uzticība rodas pamazām – ar konsekveni un rūpēm.

Ko dara CRM rīki?

Tavas profesionālisma saglabāšana ir iespējama, pat ja Tu esi vienīgais cilvēks savā biznesā.

- **Organizē** un saglabā klientu informāciju.
- **Seko** līdzi projektiem, pasūtījumiem vai individuāliem darbiem.
- **Atgādina**, ar ko un kad esi sazinājies.
- **Palīdz** plānot atkārtotas saziņas, jaunumus vai piedāvājumus – piemēram, informēt par jaunām kolekcijām vai izstādēm.
- **Saprast**, kas klientiem patīk visvairāk – un **lūgt atsauksmes!**

Nav jāpazaudē klientu ziņas e-pastā vai jāaizmirst, kas ko pasūtījis – CRM glabā visu vienuviet un palīdz saglabāt profesionalitāti. Pat ja tu esi viens cilvēks savā biznesā!

Neaizmirsti – izturies pret klientiem kā pret draugiem, kā pret savas kopienas daļu, nevis tikai kā pret pircējiem!

Cilvēki iegādājas saikni, ne tikai produktu!

Biznesa kultūrā ļoti tiek novērtēta **pieklājība, skaidrība un uzticamība**.

Noderīgi CRM rīki

Šo rīku izmantošana, pat pamata līmenī, palīdz stiprināt klientu attiecības, jo nodrošina Tavu atsaucību, profesionalitāti un iesaisti ilgtermiņā.

- **Bezmaksas:** Google Sheets, Notion, Trello – palīdz manuāli sekot klientu datiem, projektu gaitai un uzdevumu izpildei pārskatāmā veidā.
- **Paplašināti:** Hubspot (bezmaksas plāns), Zoho CRM, MailerLite – piedāvā automatizētas funkcijas, piemēram, e-pasta kampaņu sūtīšanu, klientu komunikācijas uzskaiti un pārdošanas procesu vadību.

Mērogošana un izaugsme

161

Tu jau esi spēris pirmos soļus: uzsācis savu biznesu, sasniedzis pirmos klientus un ieguvis pārliecību. Bet kā no maza mēroga projektiem pāriet uz ko noturīgāku – vai pat lielāku?

Biznesa mērogošana

Mērogošana nozīmē sava radošā projekta pacelšanu nākamajā līmenī, **paplašinot kapacitāti, piedāvājumu vai sasniedzot jaunus tirgus**. Izaugsme nenozīmē kļūšanu par lielu uzņēmumu vienā dienā. Daudziem radošajiem tas nozīmē **lielāku stabilitāti, brīvību un ienākumus**.

Biežākie veidi, kā radošie mērogo savu darbību

- **Paplašināt produktu vai pakalpojumu klāstu**, piemēram, pievienojot drukas, darbnīcas vai digitālus produktus.
- **Sasniegt jaunus tirgus**, pārdot starptautiski vai uzrunāt dažādas vecuma grupas.
- **Piesaistīt nepilna laika palīgus**, piemēram, virtuālo asistentu, sociālo mediju pārvaldnieku vai tehniķi.
- **Izveidot pasīvo ienākumu plūsmas**, piemēram, pārdot tiešsaistes kursus, digitālus lejupielādes materiālus vai licencēt mākslas darbus.
- **Investēt labākos rīkos vai sistēmās**, ražošanā, mārketingā vai finanšu vadībai.

Kad ir īstais laiks mērogošanai?

Uzdod sev šos jautājumus:

- Vai man nākas atteikt klientiem vai pārstrādāties?
- Vai esmu izveidojis stabilu pamatu un zīmola identitāti?
- Vai man ir bijuši stabili ienākumi vairākus mēnešus pēc kārtas?
- Vai es varu deleģēt vai automatizēt daļu sava biznesa?

Mērogošanai **jāatbrīvo** tavs **laiks** un **jāpalielina ietekme**, nevis jārada izdegšana.

Sadarbība un partnerības

Sadarbība ir spēcīgs (un bieži vien bezmaksas) veids, kā paplašināt savu sasniedzamību un uzlabot piedāvājumu. Radošajās industrijās **uzticība un kopīga vīzija** ir svarīgākas par izmēru vai statusu.

Vērtīgas sadarbības piemēri

- **Kopīgas kolekcijas**
Modes dizainers un ilustrators kopīgi izveido kolekciju.
- **Notikumu dalīšana**
Vairāki mākslinieki daļa vienu stendu vai rīko kopīgu izstādi.
- **Savstarpēja reklāma**
Tu popularizē otra darbus dažādām auditorijām.
- **Radošā apmaiņa**
Viens nodrošina zīmolvedību, otrs – fotogrāfiju.

Kā atrast sadarbības partnerus?

- Vietējie mākslas gadatirgi un festivāli.
- Dizaina skolas un absolventu tīkli.
- Tiešsaistes platformas (*Behance, Instagram*, vietējās Facebook grupas).
- Radošie centri un inkubatori.

Uzticamas platformas sadarbībai

Startin.lv – radošo jaunuzņēmumu kopiena Latvijā.

BNI – pasaules vadošā biznesa tīklošanas un ieteikumu organizācija.

163

Startup House – telpa kopradei un prototipēšanai Rīgā.

Liepāja FabLab – telpa prototipēšanai Liepājā.

Labs of Latvia – Latvijas jaunuzņēmumu ekosistēmas datubāze.

CBNet – Eiropas līmeņa tīkls radošajiem uzņēmējiem. (angļu valodā)

Panākumu mērīšana (KPI)

Tavam biznesam augot, ar intuīciju vien nepietiks, lai pieņemtu lēmumus. Te noder **KPI** (*Key Performance Indicators* jeb galvenie darbības rādītāji) – izmērāmi dati, kas parāda, vai Tava darbība ir dzīvotspējīga un ilgtspējīga.

Biežākie KPI radošajiem uzņēmējiem:

- **Mēneša ienākumi un peļņa.**
- **Klientu noturēšanas rādītājs**, cik daudzi atgriežas vai iesaka citiem.
- **Interese sociālajos medijos**, sekotāji, dalīšanās, privātās ziņas.
- **Timekļa vietnes apmeklējums** un pieprasījumi no potenciālajiem klientiem.
- **Laiks**, kas **veltīts** katram **uzdevumam** vai projektam.
- **Krājumu aprīte**, produktiem balstītā biznesā.
- Pabeigto **pasūtījumu vai pārdošanas apjoms** mēnesī.

Padomi datu pārvaldīšanai

- Izmanto tabulas, *Notion* vai tādus rīkus kā *Wave*, *Fakturoid* vai *Google Analytics*.
- Uzstādi vienkāršus mēneša mērķus: „Sasniegt 10 jaunus klientus” vai „Publicēt 3 reizes nedēļā.”
- Pārskati progresu reizi ceturksnī – kas strādāja? kas nestrādāja? ko var uzlabot?

Pieņemot radošumu un uzņēmējdarbības gudrību

165

Daudzi jauni mākslinieki baidās, ka koncentrēšanās uz naudu un stratēģiju var sabojāt viņu radošumu. Patiesībā radošums uzplaukst tad, ja to atbalsta gudri izveidotas sistēmas un plānošana.

Spēcīgs radošais bizness Tev sniedz:

- **Brīvību eksperimentēt** ar materiāliem un idejām.
- **Resursus**, lai ieguldītu labākos instrumentos vai telpās.
- **Laiku** jaunu darbu attīstīšanai.
- **Pārliedzību** atteikties no nepievilcīgiem piedāvājumiem.

Domā par uzņēmējdarbību kā par dizaina uzdevumu – kā izveidot struktūru, kas atbalsta Tavu vīziju?

Daudzi veiksmīgi Latvijas radošie profesionāļi apvieno **mākslu, tehnoloģijas un sociālās vērtības** – no ilgtspējīga dizaina līdz digitālajai stāstniecībai.

Nepārtraukta mācīšanās

Radošā pasaule nemitīgi mainās. Lai paliktu aktuāls, ir svarīgi turpināt mācīties – par jaunajiem rīkiem, platformām, tendencēm un klientu uzvedību.

Kā sekot līdzi jaunumiem?

- Izmanto bezmaksas vai lētus tiešsaistes kursus (*Coursera, Skillshare, YouTube, CreativeLive*).
- Abonē nozares jaunumu lapas vai blogus (*Dezeen, Creative Boom*), pievienojies tiešsaistes kopienām (*Facebook grupas, Slack kanāli*).
- Apmeklē vietējās izstādes, festivālus un tikšanās pasākumus.

Nepārtraukta mācīšanās = droša nākotne

leguldot savā izaugsmē, Tu būsi gatavs pārmaiņām:

- Tehnoloģijās (mākslīgais intelekts, virtuālā realitāte, digitālā māksla).
- Platformās (jauni pārdošanas rīki un kanāli).
- Patērētāju vajadzībās (piemēram, ētiska mode, garīgā veselība, ilgtspējība).

Radošums ir uzņēmējdarbības superspēja

Būt māksliniekam, dizaineram vai radītājam nav tikai darbs – tā ir domāšanas pieeja. Tu redzi lietas, ko citi nepamana. Tu izsaki idejas, veido kultūru un stāsti stāstus. Uzņēmējdarbība ļauj to visu darīt **pēc saviem noteikumiem**.

Biznesa paplašināšana nenozīmē kļūt milzīgam. Tas nozīmē augt gudri, lai Tavs darbs sasniegtu cilvēkus, kuriem tas ir vajadzīgs, un lai Tava karjera atbalstītu dzīvi, kādu Tu vēlies.

Neatkarīgi no tā, vai izvēlies palikt mazs un neatkarīgs vai veidot komandu, **Tava mākslinieciskā identitāte ir tavs zīmols** un Tava lielākā vērtība. Radi kaut ko tādu, ko tikai Tu vari dot pasaulei.

Noderīgi resursi

167

Šī ceļveža latviešu valodas versija fokusējas uz Latvijas situāciju un piemēriem, savukārt pilns starptautiskais saturs ar Latvijas un Čehijas salīdzinājumu un noderīgiem resursiem, interaktīvām saitēm pieejams angļu valodā

Uzņēmējdarbības reģistrācija un attīstība

- **Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs** – oficiāla uzņēmumu reģistrācija un informācija par uzņēmumiem.
- **Uzņēmumu reģistrs** – informācija par licencēm.
- **Business.gov.lv** – valsts platforma ar resursiem uzņēmējiem visos attīstības posmos.
- **Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra (LIAA)** – atbalsts biznesa uzsākšanai, inovācijām, inkubācijai un eksportam.
- **Startin.LV** – Latvijas jaunuzņēmumu asociācija un kopiena, kas atbalsta radošo uzņēmējdarbību.
- **ALTUM – Latvian Development Finance Institution** – valsts finanšu institūcija, kas nodrošina finansējumu, aizdevumus un biznesa attīstības programmas.

Finanses, nodokļi un juridiskais

- **Valsts ieņēmumu dienests (VID)** – nodokļu informācija fiziskām un juridiskām personām, tostarp PVN, iedzīvotāju ienākuma nodoklis un sociālās iemaksas.
- **Latvijas Republikas Finanšu ministrija** – vadlīnijas budžeta plānošanai un finanšu likumdošanai.
- **Latvijas Komerclikums** – juridiskais ietvars uzņēmumiem un to formām.
- **Isolta.lv** – vienkāršs rēķinu izrakstīšanas rīks pašnodarbinātajiem un mazajiem uzņēmumiem.

Radošo industriju tīkli un kopienas

- **“Creativity Lab” (CLAB)** – centrs radošām inovācijām, darbnīcām un uzņēmējdarbībai.
- **Latvijas Izpildītāju un producentu apvienība (LaIPA)** – mūziķu tiesību aizsardzība un atbalsts.
- **Latvijas Laikmetīgās mākslas centrs (LCCA)** – izstādes, pasākumi un atbalsts vizuālajiem māksliniekiem.
- **Latvijas Arhitektu savienība un Latvijas Dizaineru savienība** – nozares pasākumi, profesionālā pilnveide un kopienas aktualitātes.
- **Latvijas Mākslas akadēmija** – publiskas lekcijas, tālākizglītība un radošās izglītības iespējas.
- **Latvijas UNESCO Nacionālā komisija** – atbalsts kultūras izglītībai un UNESCO Radošo pilsētu iniciatīvai.
- **BNI** – pasaules vadošā biznesa tīklošanas un ieteikumu organizācija.

Patērētāju tiesību aizsardzība

169

- **Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (PTAC)** – e-komercijas regulējums un patērētāju tiesību konsultācijas
- **Likumi.lv** – oficiālais Latvijas likumdošanas portāls (tostarp autortiesības, darba tiesības, nodokļi)

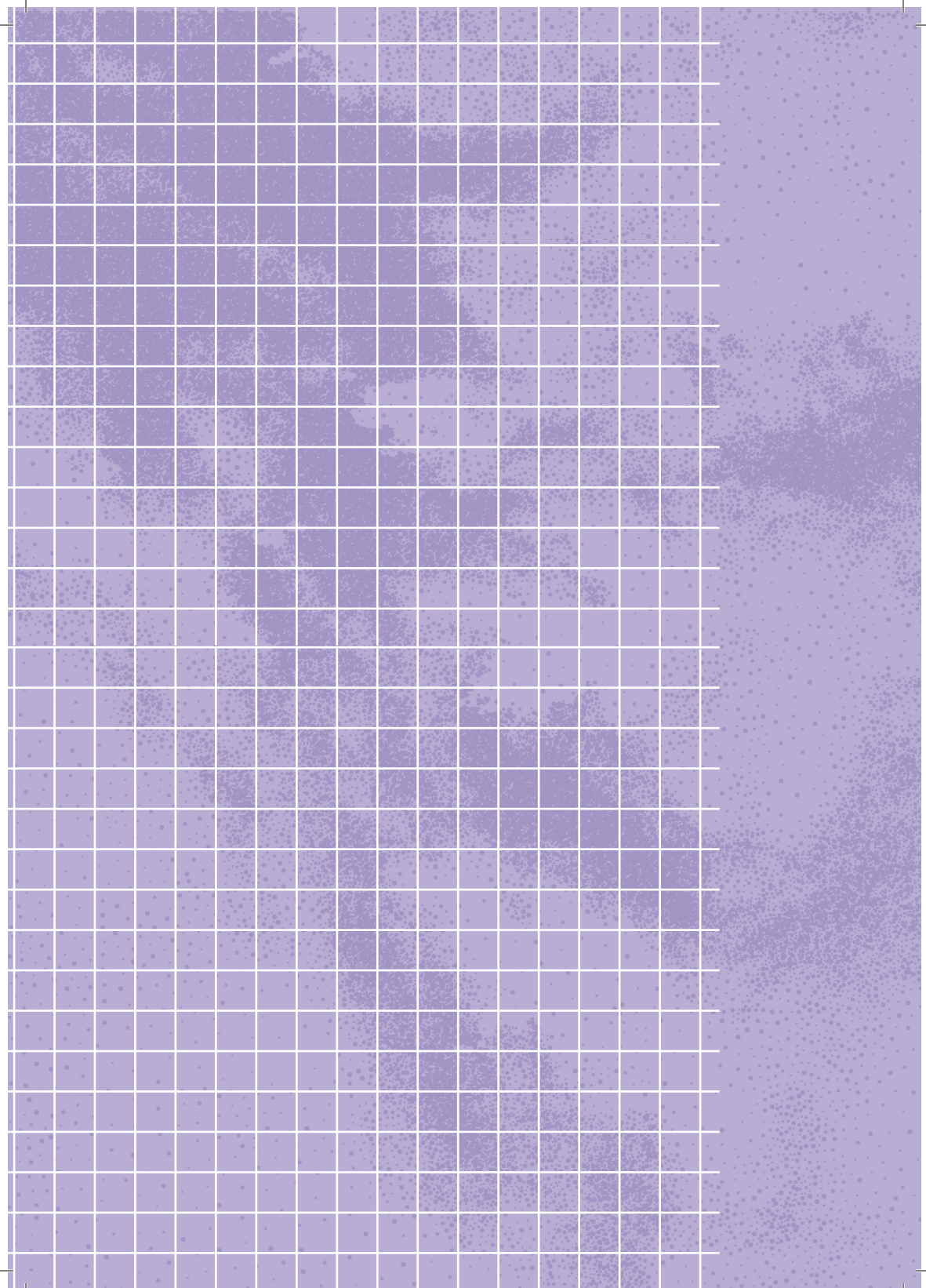

4. NODAĻA

Iedvesma

Iedvesmojošā daļa sastāv
no iedvesmas lekcijām, kas
ir iekļautas rokasgrāmatā.

Visas tās ir ierakstītas
un pieejamas vietnē
youtube.com.

Šeit Tu vari atrast saites uz
lekcijām, īsu informāciju
par vieslektoriem un dažus
iedvesmojošus citātus.

Sebastians Hols

(*Sebastiaan Hols,* *Nīderlande*)

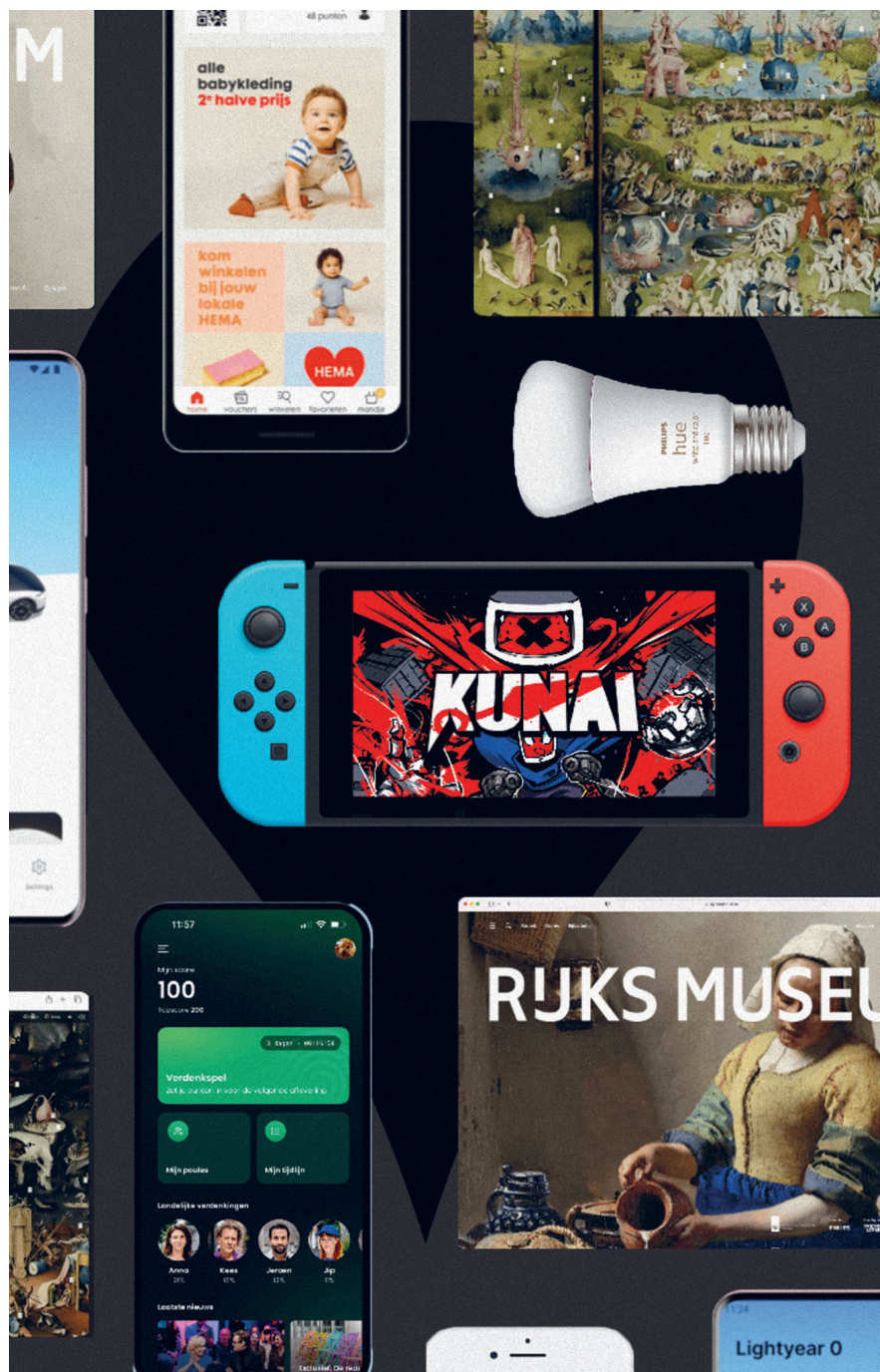
Sebastians ir sociālās programmatūras inženieris un radošās tehnoloģijas speciālists, kurš strādā uzņēmumā "Q42", izstrādājot inovatīvus digitālus risinājumus, kas apvieno programmēšanu un mākslu. Viņš ir sadarbojies ar kultūras un valsts institūcijām, veidojot interaktīvas lietotnes un multimediju projektus. Vieslekcijas laikā Liepājas Mūzikas, mākslas un dizaina vidusskolā viņš stāstīja par to, kā radošā programmēšana ļauj radīt unikālas digitālās pieredzes, kā arī dalījās pieredzē par studijām un darbu Nīderlandes radošo tehnoloģiju nozarē.

Tīmekļa vietne

Lekcijas ieraksts
(angļu valodā)

Sarmīte Poļakova

(Latvija/Vācija)

"Studio Sarmīte" ir Latvijas materiālu dizaina un pētniecības studija, ko vada dizainere **Sarmīte Poļakova**. Studija specializējas industriālo atkritumu pārveidē par aprītes dizaina koncepcijām, kas izaicina ierastos ražošanas un patēriņa modeļus. Ar praktisku un eksperimentālu pieeju "Studio Sarmīte" pēta materiāla, mākslas, zinātnes un dizaina krustpunktu, strādājot gan pie unikāliem projektiem, gan klientu uzdevumiem tādiem zīmoliem kā *Adidas*, *Vitra*, *Levi's* un citi.

„Praktiski padomi no manas puses ikvienam, kurš vēlas attīstīt savas prasmes: ej cauri skolai un pieredzei. Jau tagad Tu vari sākt būt aktīvāks un veidot gan savu personību, gan prasmes. Es tiešām teiktu – vienmēr pieliec papildu pūles. Mums visiem ir termiņi. Skolā ir vairāki priekšmeti, pie kuriem jāstrādā, un ir tik viegli pateikt: ā, šo es nedarišu. Bet dari! Ieguldi papildu darbu, izvēlies grūtāko ceļu, jo tas vienmēr atmaksājas. Galu galā Tu to dari ne tikai konkrētā priekšmeta atzīmei. Tu to dari sev – savai nākotnei.”

Timekļa vietne

Lekcijas ieraksts
(angļu valodā)

Laima Jurča

(Latvija)

Laima Jurča ir Latvijas modes dizainere, pasniedzēja un pētniece, kuras darbības centrā ir ilgtspējīgs dizains, inovatīvi materiāli un atbildīga modes ražošana. Viņa ir pārstāvējusi Latviju vairākos starptautiskos dizaina projektos un izstādēs. Laimas radošā pieeja apvieno estētiku, ētiku un funkcionalitāti, pētot, kā mode var reaģēt uz globāliem vides un sociālajiem izaicinājumiem. Ar savu pedagoģisko un radošo darbību viņa veicina ilgtspēju kā nozīmīgu dizaina principu un iedvesmo jaunos dizainerus pārdomāt modes nākotni.

Instagram

Lekcijas ieraksts
(angļu valodā)

Milans Pekažs

(Milan Pekař, Čehija)

Milans Pekažs ir atzīts čehu keramikas mākslinieks un pedagogs, kurš specializējas porcelānā un eksperimentālā glazūru izstrādē. Viņš šobrīd strādā par docētāju un Lietišķās mākslas nodaļas vadītāju Prāgas Mākslas, arhitektūras un dizaina akadēmijā, kur arī studējis keramiku un porcelānu.

2009. gadā Milans izveidoja savu studiju, kur koncentrējas uz formu izgatavošanu, liešanu un inovatīvām virsmas tehnikām, īpaši kristāliskajām glazūrām, kas kļuvušas par viņa rokrakstu.

Viņa darbi tikuši izstādīti visā Eiropā un Āzijā, tostarp Milānas Dizaina nedēļā, *Saatchi* galerijā (Londona) un *Clayarch* muzejā (Dienvidkoreja). Mākslinieks saņēmis atzinību arī Čehijas lielajā dizaina balvu pasniegšanas ceremonijā, un viņa darbi ir iekļauti lielākajās muzeju kolekcijās Prāgā, Drēzdenē un Leipcigā.

Iedvesmojošās lekcijas laikā Milans stāstīja par savu ceļu no audzēkņa Uherske Hradištes Lietišķās mākslas vidusskolā līdz starptautiski atzītam keramikas māksliniekam. Viņš dalījās ar ieskatu radošajā procesā, tehnisko eksperimentu nozīmīgumā un autentiskuma saglabāšanā mākslinieciskajā praksē. Viņa prezentācija iedrošināja jaunos māksliniekus būt pacietīgiem attīstībā un atvērtiem negaidītiem atklājumiem ar materiālu.

"Materiāls vienmēr atbildēs – mācies klausīties, un Tavs darbs kļūs par dialogu, nevis monologu. Koncentrējies uz procesu, nevis gala rezultāta uiziju."

Timekļa vietne

Lekcijas ieraksts
(angļu valodā)

Ričards Vodička

(Richard Vodička, Čehija)

Ričards Vodička ir kurators un sabiedrības iesaistes speciālists dizaina jomā *Studio 519* – čehu dizaina studijā, kas pazīstama ar sadarbību ar zīmoliem *mmcité+* un *Egoé*. *Studio 519* kopā ar šiem uzņēmumiem izstrādā funkcionālus un estētiski noturīgus produktus pilsētvides un ārtelpas vajadzībām.

Ričards iestājas par ilgtspējīgu dizainu, uzsverot kvalitatīvu materiālu un meistarīgas izpildes nozīmi, lai nodrošinātu produktu ilgmūžību un mazinātu ietekmi uz vidi. Studijas komandas darbi ir guvuši starptautisku atzinību, tostarp prestižās balvas *Red Dot Design Award* un *Red Dot Best of the Best*, kas apliecina viņu nepārtraukto centienu sasniegt izcilību dizainā.

"Rūpnieciskā dizaina absolventiem jāpaliek pieticīgiem un nevajadzētu tiekties pēc slavas. Patiesi nozīmīga ir aizrautība par savu amatu, spēja nolikt malā ego un strādāt komandā."

Timekļa vietne

Lekcijas ieraksts
(angļu valodā)

Marija Absolonova (*Marie Absolonová, Čehija*)

Marija Absolonova ir apavu meistare, kuras darbos tradicionālā amatniecība savijas ar mūsdienīgu dizainu. Viņas ceļš apavu izgatavošanā sākās no aizrautības ar mākslinieciskumu un funkcionalitāti, pārvēršot ādu apavos, kas ir ne tikai izturīgi, bet arī unikāli izteiksmīgi. Pateicoties rūpīgai uzmanībai detaļām un augstas kvalitātes standartiem, Marija kļuvusi par atzītu personību amatniecisko apavu pasaulē.

"Viens no maģiskākajiem radīšanas procesa aspektiem ir tas, kā kļūdas pārvēršas atklājumos, spontāni lēmumi veido gala rezultātu, un brīdī, kad sasniedz finišu, darbs vairs neatgādina sākotnējo ieceri."

Timekļa vietne:

Lekcijas ieraksts
(angļu valodā)

Mākslīgā intelekta rīki radošajām karjerām

Atceries!

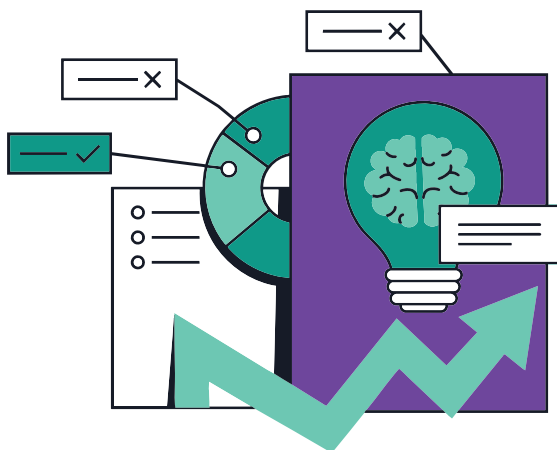
Tu neesi viens. Tavā rīcībā ir šis ceļvedis, kā arī jaudīgi mākslīgā intelekta (MI) rīki, kas var palīdzēt plānot, radīt un virzīties uz priekšu.

Svarīgi!

Izmanto mākslīgo intelektu kā rīku, kas palīdz mācīties, pilnveidoties un kļūt labākam, nevis lai domātu, plānotu un pieņemtu lēmumus Tavā vietā!

Mākslīgais intelekts var atbalstīt tās pašas jomas, kuras aptver šis ceļvedis: karjeras izvēli, portfolio veidošanu, darba meklēšanu, uzņēmējdarbību, personīgo zīmolu un darba produktivitāti. Domā par mākslīgo intelektu kā par radošu asistentu, ar kuru vari sarunāties jebkurā brīdī – lai ģenerētu idejas, uzlabotu tekstu melnrakstus, sagatavotos darba intervijām, strukturētu projektus vai pat izstrādātu vizuālu vai video koncepciju idejas.

Īss pārskats par mākslīgā intelekta rīku veidiem

MI valodas modeļi

Šie rīki ir īpaši piemēroti rakstīšanai, plānošanai, mācībām, ideju ģenerēšanai un problēmu risināšanai:

ChatGPT (OpenAI) – sarunveida asistents, kas var palīdzēt rakstīt tekstus, plānot darbus un strādāt ar dažādiem formātiem (teksts un attēli).

Gemini (Google) – mākslīgā intelekta asistents rakstīšanai, ideju ģenerēšanai un plānošanai; īpaši noderīgs, ja ikdienā izmanto Google rīkus.

Claude (Anthropic) – piemērots skaidrojumu sniegšanai, tekstu melnrakstu veidošanai un darbam ar apjomīgiem tekstiem.

Microsoft Copilot – noderīgs darba produktivitātes uzdevumiem un ikdienas atbalstam, īpaši, ja strādā ar Microsoft rīkiem.

Perplexity – piemērots pētniecībai un informācijas meklēšanai ar atsaucēm uz avotiem, ja nepieciešamas pārbaudāmas atbildes.

MI rīki attēlu veidošanai un dizaina izpētei

Šie rīki ir īpaši piemēroti noskaņu kolāžu (*moodboards*) veidošanai, konceptuālajai mākslai, zīmolvedības melnrakstiem, izkārtojumu skicēm un vizuāliem eksperimentiem.

Midjourney – plaši izmantots augstas kvalitātes attēlu ģenerēšanai (ņem vērā: rīks ir uz abonementa bāzes; privātuma iespējas ir atkarīgas no izvēlētā plāna).

Papildus ieteicams izmantot arī tos mākslīgā intelekta rīkus, kas jau ir iebūvēti Tevis ikdienā lietotajās platformās (piemēram, dizaina programmatūrās un redaktoros), lai ātri izveidotu vizuālos elementus un maketus.

MI video radīšanas rīki

Šie rīki ir noderīgi *storyboard* veidošanai, reklāmas klipu skicēšanai, mūzikas vizuāļu izstrādei un ideju ģenerēšanai sociālo tīklu saturam. Daži piemēri:

Sora (OpenAI) – teksta pārvēršana video formātā, izmantojot Sora lietotni.

Veo (Google) – video ģenerēšanas rīks, kas pieejams ar Gemini platformu (pieejamība atkarīga no izmantotā plāna un reģiona).

Kā mākslīgais intelekts var palīdzēt tieši tajās situācijās, kuras aptver šis ceļvedis

Karjeras virziena noteikšana un lēmumu pieņemšana

Izmanto mākslīgo intelektu, lai:

- apzinātu savas stiprās puses (prasmes, intereses un vērtības) un pārvērstu tās iespējamās karjeras virzienos;
- iepazītu profesijas, par kurām iepriekš, iespējams, neesi dzirdējis (piemēram, radošais tehnologs, UX tekstu autors, skaņu dizainers, izstāžu producents u.c.);
- salīdzinātu iespējas uzreiz sākt strādāt vai turpināt mācības un izveidotu reālistisku nākamo soļu plānu.

Izmēģini šādas uzvednes:

"Es absolvēju profesionālo izglītību mūzikā / mākslā / dizainā. Uzdod man 10 jautājumus, lai izprastu manas stiprās puses, un pēc tam piedāvā 5 reālistiskus karjeras virzienus Latvijā vai Eiropas Savienībā."

"Balstoties uz manām interesēm (____), uzskaiti piemērotas profesijas, tipiskos iesācēja līmeņa darba uzdevumus un norādi, kādi portfolio darbi parasti tiek sagaidīti no darba devēju puses."

Portfolio veidošana

Izmanto mākslīgo intelektu, lai:

- sagatavotu īsus un skaidrus projektu aprakstus (ko darīji, kādus rīkus izmantoji, kāds bija darba process un rezultāts);
- izveidotu pārskatāmu portfolio gadījumu izpētes struktūru (problēma → process → rezultāts);
- izstrādātu alternatīvus virsrakstus, darbu parakstus un "par mani" teksta versijas;
- sagatavotu portfolio tekstu angļu valodā.

Izmēģini šādas uzvednes:

"Šeit ir aprakstīti trīs mani projekti. Pārveido tos par portfolio gadījumu izpētēm, katru 150–250 vārdu apjomā, uzsverot darba procesu un sasniegtos rezultātus."

"Pārformulē manu mākslinieka paziņojumu trīs dažādos toņos: profesionālā, draudzīgā un drosmīgā."

Darba meklēšana un darba intervijas

Izmanto mākslīgo intelektu, lai:

- pielāgotu savu CV konkrētam darba sludinājumam;
- sagatavotu atbildes darba intervijām, īpaši radošajām profesijām;
- trenētos atbildēt uz biežāk uzdotajiem jautājumiem un saņemt atgriezenisko saiti;
- sagatavotu e-pastu uzņēmumiem arī tad, ja nav publicēta atvērta vakance.

Izmēģini šādas uzvednes:

"Šeit ir darba sludinājums un mans CV. Iesaki uzlabojumus un sagatavo konkrētajam amatam pielāgotu motivācijas vēstuli."

"Veic izmēģinājuma darba interviju jaunākā dizainera vai skaņu tehniķa amatam. Pēc katras manas atbildes sniedz konstruktīvu atgriezenisko saiti."

Uzņēmējdarbība un personīgais zīmols

Izmanto mākslīgo intelektu, lai:

193

- pārbaudītu savu ideju (kas ir tavs klients, kādu problēmu tu risini, ar ko esi atšķirīgs);
- formulētu sava zīmola vēstījumu (īss sauklis, biogrāfija, *elevator pitch*);
- izplānotu satura stratēģiju (ko publicēt 30 dienu laikā);
- sagatavotu vienkāršus līgumu, e-pastu vai rēķinu melnrakstus (kurus pēc tam rūpīgi pārskati pats).

Izmēģini šādas uzvednes:

"Palīdzi man izveidot zīmola identitāti: mērķauditoriju, zīmola vērtības, komunikācijas toni un 10 saukļu idejas."

"Izveido vienkāršu 30 dienu satura plānu *Instagram* vai *TikTok* platformai jaunam radošam zīmolam Latvijā."

Vizuālie un video rīki radošajai komunikācijai

Izmanto attēlu un video mākslīgā intelekta rīkus, lai:

- ģenerētu noskaņu kolāžas (moodboards) zīmola identitātei;
- ātri izmēģinātu dažādus krāsu un stila virzienus;
- izstrādātu plakātu, albumu vāku vai ainu / storyboard konceptu prototipus;
- izveidotu īsu reklāmas video idejas pasākumiem, izstādēm vai performancēm.

Atgādinājums!

Mākslīgā intelekta radītie vizuāli ir lieliski koncepciju izstrādei un ideju testēšanai, taču, lai rezultāts patiesi kļūtu par "Tavu", joprojām ir nepieciešams Tavs radošais spriedums un bieži arī paša veidots gala dizaina darbs.

Gudrs "starta komplekts" audzēkņiem

- Sāc ar teksta MI asistentu (plānošanai, rakstīšanai un mācībām). Daudzi no šiem rīkiem piedāvā bezmaksas piekļuves iespējas; arī Google izceļ veidus, kā uzsākt darbu ar Gemini rīkiem bez maksas.
- Izmanto pētniecības rīkus ar atsaucēm uz avotiem gadījumos, kad svarīga ir precizitāte, piemēram, noteikumu, prasību vai juridisko pamatu izpētei (piemēram, Perplexity AI).
- Attēlu un video MI rīkus galvenokārt izmanto ideju izpētei un agrīniem melnrakstiem; vēlāk izvērtē, vai nepieciešami maksas rīki augstākai kvalitātei vai ātrākam darba procesam (piemēram, Midjourney darbojas uz maksas plāna pamata).

Kā izmantot mākslīgo intelektu atbildīgi (īpaši radošajā darbā)

- Neaugsūpielādē privātus klientu datus vai sensitīvus dokumentus, ja neesi pārliecināts, ka tas ir atļauts un droši.
- Pārbaudi būtisku informāciju, īpaši jautājumos, kas saistīti ar tiesībām, nodokļiem, uzņemšanu studijās vai oficiālām prasībām.
- Ievēro autortiesības un licencēšanas nosacījumus: mākslīgais intelekts var palīdzēt radīt, taču atbildība par likumīgu materiālu izmantošanu un izvairīšanos no aizsargātu darbu kopēšanas vienmēr paliek Tev.
- Esi godīgs, ja tas ir nepieciešams, piemēram, ja klients jautā, vai vizuālie materiāli ir veidoti, izmantojot mākslīgo intelektu.

**Veiksmi Tavā
profesionālajā
ceļā!**

Līdzfinansē
Eiropas Savienība

LIEPĀJAS MŪZIKAS,
MĀKSLAS un DIZAINA
VIDUSSKOLA

SUPŠ:UH

Materiāli tapuši Erasmus+ maza mēroga partnerības projekta "EmpowerED: Fostering Employability, Cultural Understanding, and Digital Resilience in VET Education" Nr. 2023-2-LV01-KA210-VET-000178458 ietvaros. Projekts īstenots no 1.04.2024. līdz 31.03.2026. Projektu koordinē MIKC "Liepājas Mūzikas, mākslas un dizaina vidusskola" (Latvija) un projekta partneris ir Uherske Hradišete mākslas skola no Čehijas (Střední umělecko průmyslová škola Uherské Hradiště), kopējais projekta budžets ir 60 000 eiro.

Finansē Eiropas Savienība. Tomēr paustie uzskati un viedokļi ir tikai autora(-u) uzskati un viedokļi un ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai Valsts izglītības un attīstības aģentūras uzskatus un viedokļus. Ne Eiropas Savienību, ne Valsts izglītības un attīstības aģentūras nevar saukt pie atbildības par tiem.

Saturs – Nils Kuncītis, Iveta Heinacka, Inga Kuncīte, Kristīne Liepa-Prese, Arturs Plotnieks, Marta Šišáková, Pavlina Presová, Martina Dočekalová

Korektūra – Māris Kūlis

Dizaina koncepts, maketa izstrāde, ilustrācijas – Zane Kornhubere

Video ieraksts un montāža – Kārlis Volkovskis, Rostislav Štefánek

© Liepājas Mūzikas, mākslas un dizaina vidusskola, Liepāja 2026

© Střední uměleckoprůmyslová škola Uherské Hradiště, 2026

Šīs publikācijas sagatavošanas laikā teksta rediģēšanai, parafrāzēšanai un auditorijai pielāgotai adaptācijai tika izmantots valodas modelis ChatGPT (OpenAI).

ISBN 978-9934-38-556-8

Grāmata iespiesta Jelgavas tipogrāfijā
uz papīra Munken Lynx 100g/m

Liepājas
Mākslas
skola
100

